

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK
SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hilal YEŞİLYURT**

**Niğde
Nisan, 2019**

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK
SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hilal YEŞİLYURT**

Danışman : Doç.Dr. Okyay UÇAN

Üye : Doç. Dr. Cemil Serhat AKIN

Üye : Dr. Öğr.Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

**Niğde
Nisan, 2019**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri:Türkiye Örneği” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynakçada gösterildiği ve bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 05/04/2019

Hilal YEŞİLYURT

JÜRİ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Okyay UÇAN danışmanlığında Hilal YEŞİLYURT tarafından hazırlanan “Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

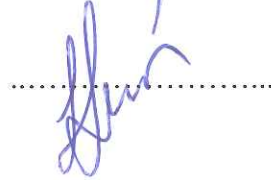
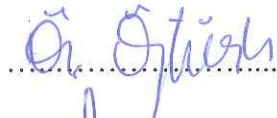
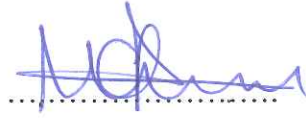
Tarih: ...../...../2019

JÜRİ

Danışman: Doç.Dr. Okyay UÇAN

Üye: Dr.Öğr.Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

Üye: Doç.Dr. Cemil Serhat AKIN

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Tarih: ...../...../2019

ÖNSÖZ

Türkiye’de mevcut sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olan ve gönüllülük esasına dayanan bireysel emeklilik sistemi, bireylere aktif çalışma ve tasarruf etme imkanı sağlayarak emeklilik dönemlerinde refah düzeylerinin düşmesini önlemeyi amaçlayan bir tasarruf ve yatırım sistemidir. Bireysel emeklilik sisteminin, bireylerin aktif çalışma dönemlerindeki yaşam standartlarını emeklilik dönemlerinde de devam ettirmelerine yönelik sosyal işlevin yanı sıra makro düzeyde etkinlik gösteren ekonomik işlevleride bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, makroekonomik değişkenlerle bireysel emeklilik sistemi değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. “Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği” adlı tez çalışmasında, bana konu seçiminden bitirme aşamasına kadar bilgi birikimi ve fikirleriyle desteğini esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Okyay UÇAN’a, hayatım boyunca beni her zaman destekleyen ve yanımda olan sevgili annem Fatma YEŞİLYURT ve kıymetli babam Alim YEŞİLYURT, kardeşlerim İclal YEŞİLYURT ERDEM ve Şerife YEŞİLYURT’a, tez savunma jurisinde bulunan Doç. Dr. Cemil Serhat AKIN ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK hocalarıma teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hilal YEŞİLYURT

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YEŞİLYURT, Hilal
İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Okyay UÇAN
Nisan 2019, 132 sayfa

Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olan bireysel emeklilik sistemi, son yıllarda dünyada birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Sistem, sosyal güvenlik sorunlarının giderilmesi amacıyla doğmuş olsa da uygulamada ülke ekonomilerini makro düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, temel ekonomik göstergeler ile bireysel emeklilik sistemi verileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Bu doğrultuda, bireysel emeklilik sistemi değişkenlerinden sözleşme sayısı ve toplam yatırım tutarı, makroekonomik değişkenlerden ise büyüme, döviz kuru, işsizlik, cari açık, mevduat faizi ve yatırım verileri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye’de 2004Q1-2016Q4 dönemine ilişkin üçer aylık verilerin kullanıldığı temel makroekonomik değişkenler ile bireysel emeklilik sistemi değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar Türkiye’de makroekonomik değişkenler ile bireysel emeklilik sistemi değişkenleri arasında eşbütünleşmenin varlığına dair bulgular ortaya koymaktadır. Uzun dönemde sözleşme sayısı ile mevduat faizi arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan yapılan kısa dönem var analizi sonuçlarına göre tüm değişkenler için, Granger nedensellik testinde yatırımdan cari açığa, yatırımdan işsizliğe, büyümeden cari açığa ve büyümeden işsizliğe tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Bireysel Emeklilik, ARDL, Var Analizi.

ABSTRACT
MASTER THESIS

**EFFECTS ON INDIVIDUAL PENSION SYSTEM OF MACROECONOMIC VARIABLES:
TURKEY CASE**

YEŞİLYURT, Hilal
Department of Economics
Supervisor: Associate Professor Okyay UÇAN
April 2019, 132 pages.

The individual pension system, which is a supplement to the social security system, has been implemented in many developed and developing countries in the world in recent years. Although the system was born for the purpose of eliminating social security problems, it has been determined that the economy affects the national economies at macro level.

The aim of this study is to investigate whether there is a significant relationship between basic economic indicators and individual pension system data. In this context, the relationship between the number of contracts and total investment amount of the individual pension system variables and the growth, exchange rate, unemployment, current account deficit, deposit interest and investment data from macroeconomic variables were examined.

In this study, the existence of long-term connection between variables of individual pension system and macroeconomic variables that are used quarterly data for the period of 2004Q1-2016Q4 in Turkey was analyzed with the approach of ARDL boundary test. The results obtained reveals the existence of cointegration mania between macroeconomic variables and variables of individual pension system in Turkey. In the long term, a positive relationship was found between the number of contracts and deposit rates. On the other hand, according to the results of the short-term Var analysis, in the Granger causality test, it was found that there was a one-way causality from investment to current account deficit, from investment to unemployment, from growth to current account deficit and from growth to unemployment.

Key Words: Social Security, Individual Pension, ARDL, Var Analysis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK VE EMEKLİLİK KAVRAMLARI VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI.....	6
1.2. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	7
1.3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	8
1.3.1. Sosyal Güvenliğin Dünya'daki Gelişimi.....	8
1.3.1.1. Sanayi Devrimi Öncesi.....	8
1.3.1.2. Sanayi Devrimi Sonrası.....	9
1.3.1.3. Klasik Dönem Gelişimi.....	10

1.3.1.4. Modern Çağda Sosyal Güvenlik Sisteminin Gelişimi.....	10
1.3.2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi.....	11
1.3.2.1. Osmanlı Devleti(Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Sonrası) Tarihsel Gelişimi.....	11
1.3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Tarihsel Gelişimi.....	12
1.4. SOSYAL GÜVENLİĞİN YÖNTEMLERİ.....	14
1.5. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN FİNANSMANI.....	16
1.5.1. Dağıtım Sistemi.....	17
1.5.1.1. Prime Dayalı Sistem.....	18
1.5.1.2. Primsiz Sistem.....	19
1.5.2. Fonlama Sistemi.....	19
1.5.2.1. Maaş Esaslı Emeklilik Sistemi.....	19
1.5.2.2. Katkı Esaslı Emeklilik Sistemi.....	20
1.5.3. Dağıtım ve Fonlama Sisteminin Kıyaslanması.....	20
1.5.4. Emeklilik Planları.....	21
1.6. TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ.....	21
1.6.1. Türkiye’de Reform Öncesi Sosyal Güvenlik Sistemleri.....	22
1.6.1.1. Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK).....	22
1.6.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı.....	23
1.6.1.3. Esnaf, Sanatkarlar ve Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-kur).....	23
1.6.1.4. Banka ve Sigorta Şirketlerine Ait Sandıklar.....	24
1.6.2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Süreci.....	24
1.6.2.1.5502 Sayılı Yasa İle Oluşturulan Kurumsal Yapı.....	25
1.6.2.2. 5510 Sayılı Genel Sağlık Sigortası.....	26
1.6.3. Tamamlayıcı Sosyal Güvenlik Kurumları.....	28

1.6.3.1. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK).....	29
1.6.3.2. İlkokul Öğretmenleri Sandığı (İLKSAN).....	30
1.6.3.3. Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı.....	30
1.6.3.4. Memur Yardımlaşma Sandığı(MEYAK).....	31
1.6.3.5. Özel Hayat Sigortaları.....	31
1.6.3.6. Bireysel Emeklilik Sistemi.....	31
1.7. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN SOSYAL GÜVENLİK İÇİNDEKİ YERİ.....	33

II. BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

2.1. DÜNYA'DA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ.....	34
2.1.1. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri.....	34
2.1.1.1. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi.....	35
2.1.1.2. Meksika Bireysel Emeklilik Sistemi.....	35
2.1.1.3. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	35
2.1.1.4. Arjantin Bireysel Emeklilik Sistemi.....	36
2.1.1.5. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi.....	36
2.1.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri.....	36
2.1.2.1. ABD Bireysel Emeklilik Sistemi.....	37
2.1.2.2. Kanada Bireysel Emeklilik Sistemi.....	37
2.1.2.3. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi.....	38
2.1.2.4. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi.....	38
2.1.2.5. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	38
2.1.2.6. İsveç Bireysel Emeklilik Sistemi.....	39
2.2. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ.....	39
2.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı.....	40

2.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı.....	40
2.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amaç ve Kapsamı.....	41
2.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri.....	42
2.2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları.....	43
2.2.5.1. Sistemin Avantajları.....	43
2.2.5.2. Sistemin Dezavantajları.....	44
2.3. TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TARAFLARI, İŞLEYİŞİ, UYGULAMA VE SÜREÇLERİ.....	44
2.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları.....	44
2.3.1.1. Katılımcı.....	46
2.3.1.2. Emeklilik Şirketi.....	47
2.3.1.3. Portföy Yöneticisi.....	49
2.3.1.4. Takasbank.....	49
2.3.1.5. Sermaye Piyasası Kurulu.....	50
2.3.1.6. Hazine müsteşarlığı.....	50
2.3.1.7. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu.....	51
2.3.1.8. Emeklilik Gözetim Merkezi.....	51
2.3.1.9. Bireysel Emeklilik Aracıları.....	52
2.3.2. Emeklilik Sözleşmesi Taraflarının Hak ve Yükümlülükleri.....	53
2.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminde Finansman.....	56
2.3.3.1. Katkı Payı Ödemeleri.....	56
2.3.3.2. Gider Ödemeleri ve Kesintileri.....	56
2.3.3.2.1. Giriş Aidatı.....	56
2.3.3.2.2. Yönetim Gideri Kesintisi.....	58
2.3.3.2.3. Fon İşletim Gideri.....	59
2.3.3.2.4. Özel Hizmet Gideri.....	60
2.3.4. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergi.....	60

2.3.4.1. Birikim Sürecinde Vergi Uygulamalar.....	60
2.3.4.2. Geri Ödeme Sürecindeki Uygulamalar.....	61
2.3.4.2.1. Emekli Olarak Sistemden Çıkış.....	61
2.3.4.2.2. Sistemde 10 Yıl Kalıp 56 Yaşını Doldurmadan Ayrılma.....	62
2.3.4.2.3. Sistemde 10 Yıl Kalmadan Sistemden Çıkış.....	62
2.3.4.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminden Zorunlu Nedenlerden Dolayı Çıkış.....	63
2.3.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim.....	63
2.3.5.1. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Yapılan Denetim.....	64
2.3.5.2. Sermaye Piyasası Tarafından Yapılan Denetim.....	65
2.3.5.3. Emeklilik Gözetim Merkezi Tarafından Yapılan Denetim.....	65
2.3.5.4. Aktüeryal Denetim.....	66
2.3.5.5. İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim.....	66
2.3.5.6. Bağımsız Dış Denetim.....	66
2.3.6. Emeklilik Yatırım Fonları.....	67
2.3.6.1. Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluşu.....	67
2.3.6.2. Emeklilik Yatırım Fonlarının Türleri.....	68
2.3.6.2.1. Gelir Amaçlı Fonlar.....	68
2.3.6.2.2. Büyüme Amaçlı Fonlar.....	69
2.3.6.2.3. Para Piyasası Fonları.....	70
2.3.6.2.4. Kıymetli Madenler Fonları.....	70
2.3.6.2.5. İhtisaslaşmış Fonlar.....	71
2.3.6.2.6. Diğer Fonlar.....	71
2.3.6.3. Emeklilik Yatırım Fonu Portföyü.....	71
2.4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	72
2.5. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE DEVLET KATKISI.....	73

2.6. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GENEL EKONOMİK ETKİLERİ.....	77
2.6.1. BES'in Ulusal Tasarruflara etkisi.....	78
2.6.2. BES'in Sermaye Piyasasına Etkisi.....	79
2.6.3. BES'in Makro Ekonomiye Etkisi.....	81
2.7. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE OTOMATİK KATILIM.....	82

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE ETKİSİ ÜZERİNE ANALİZİ

3.1. SEÇİLMİŞ LİTERATÜR ÇALIŞMALARI.....	85
3.2. ARAŞTIRMADA KULLANILACAK EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ.....	97
3.2.1. Ekonometrik Yöntem.....	97
3.2.1.1. Birim Kök Testi.....	97
3.2.1.2. Eş Bütünleşme Testi.....	101
3.2.1.3. Hata Düzeltme Modeli.....	104
3.2.1.4. ARDL Sınır Testi.....	105
3.2.1.5. Granger Nedensellik Testi.....	106
3.2.2. Veri Seti	107
3.3. EKONOMETRİK UYGULAMA VE SONUÇLARI.....	107
3.3.1. Model 1 Uygulama ve Sonuçları.....	107
3.3.2. Model 2 Uygulama ve Sonuçları.....	111
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKÇA.....	122

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 2.1 BES Taraflarının Şeması.....	44
Tablo 2.2 Sözleşme Yılları Bazında Yapılacak Kesintilere İlişkin Sınırlamalar.....	58
Tablo 2.3 Sistemde On Yıl Kalmadan Çıkış.....	63
Tablo 2.4 Zorunlu Nedenlerden Dolayı Çıkış.....	63
Tablo 2.5 Devlet Katkısı Hak Kazanma Oranları.....	74
Tablo 2.6 Sistemde Kalma Süresine Göre Hakediş Süresi.....	74
Tablo 2.7 Otomatik Katılım Uygulamaya Başlama Tarihi.....	84
Tablo 3.1 Seçilmiş Literatür Çalışmaları.....	85
Tablo 3.2 Model 1 için Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Sonuçları..	108
Tablo 3.3 Model 1 İçin Kısa Dönem ARDL Sonuçları.....	108
Tablo 3.4 Model 1 İçin Düzeltilmiş ARDL Sonuçları.....	109
Tablo 3.5 Model 1 İçin Sınır Testi Sonuçları.....	109

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.6 Model 1 Uzun Dönem Katsayı Sonuçları.....	110
Tablo 3.7 Model 1 Hata Düzeltme Testi Sonuçları.....	110
Tablo 3.8 Model 2 Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları.	111
Tablo 3.9 Model 2 Kısa Dönem ARDL Sonuçları.....	112
Tablo 3.10 Model 2 İçin Düzeltilmiş ARDL Sonuçları.....	112
Tablo 3.11 Model 2 İçin Sınır Testi Sonuçları.....	113
Tablo 3.12 Model 2 İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi ARDL	114
Tablo 3.13 Model 2 İçin Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	114
Tablo 3.14 Model 2 İçin Varyans Ayrıştırması Analizi Sonuçları.....	116

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 1.1 Sosyal Güvenliğin Finansmanı.....	17
Şekil 2.1 BES Katılımcı Şeması.....	46
Şekil 2.2 Eğitim Durumuna Göre Aracı Dağılımı.....	53
Şekil 2.3 Katılımcıların Cinsiyetine Göre Ödenen Devlet Katkı Tutarının Oransal Dağılımı.....	75
Şekil 2.4 Katılımcıların Yaş Aralıklarına Göre Ödenen Devlet Katkısı Tutarının Oransal Dağılımı.....	76
Şekil 3.1 Model 2 İçin Cusum Testi Sonuçları.....	115
Şekil 3.2 Model 2 İçin Etki Tepki Analizi Sonuçları.....	117

KISALTMALAR LİSTESİ

ABAÜ: Aylık Brüt Asgari Ücret

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BAĞ-KUR: Esnaf, Sanatkarlar ve Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu

BES: Bireysel Emeklilik Sistemi

BEDK: Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu

ÇSGB : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

EGM: Emeklilik Gözetim Merkezi

EFT: Elektronik Fon Transferi

EKK: En Küçük Kareler Yöntemi

GSS: Genel Sağlık Sigortası

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

HM: Hazine Müsteşarlığı

IMF: Uluslararası Para Fonu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

İLKSAN: İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı

MEYAK: Memur Yardımlaşma Sandığı

KISALTMALAR LİSTESİ

OYAK: Ordu Yardımlaşma Kurumu

PGE: Piyasa Gösterge Endeksi

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TSK: Türk Silahlı kuvvetler

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Sosyal güvenlik kavramı; geçmişten günümüze, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemi büyük bir kavram olmuştur. Sanayi devrimi öncesi ve sonrası dönemde Avrupa’da ve Amerika’da sosyal güvenliğe dair birtakım önlemler ve yöntemlerle sosyal güvenlik ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte yaşanan olumsuzluklar, krizler ve sosyo-ekonomik değişimler ülkeler için sosyal güvenliğe dair reform niteliğindeki değişikliklere neden olmuştur. Zaman içinde ortaya çıkan sorunların temeline bakıldığında, tek basamaklı sosyal güvenlik yapısını oluşturan devlet sosyal güvenlik uygulama ve politikalarının bu alanda yetersiz kaldığı görülmüştür. Bugün birçok ülke ekonomisinde uygulanmakta olan çok ayaklı emeklilik sistemlerinin son ayağını oluşturan bireysel emeklilik sistemleri sayesinde ülkeler ve bireyler için tasarrufların değerlendirildiği ekonomik gelişmelerin ve kalkınmaların yaşandığı bir ortam yaratılmıştır.

Bugün bireyler emekliliklerinde geçirecekleri daha rahat bir hayat için fırsatların sadece devlet elinde olmadığını bilmektedirler. Uzun yıllar süren çalışma hayatından sonra hedeflenen en önemli durumlardan birisi huzurlu, rahat bir emeklilik hayatı geçirmektir. Bu doğrultuda geleceğe yönelik hareket etmek, birikim ve planları bu amaç doğrultusunda değerlendirmek önemlidir. Bu nedenle bireysel emeklilik hizmetleri hayatımızda önemli yere sahiptir.

Türkiye’de sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 27 Ekim 2003 tarihinde ise sistem fiilen faaliyete geçmiştir.

29 Ekim 2012 tarih ve 28338 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kanun değişikliği ile 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren bireysel emeklilik sisteminde (BES) devlet katkısı dönemine geçilmiştir ve BES katılımcıları tarafından ödenen katkı paylarının azami %25 oranında devlet katkısı katılımcıların emeklilik hesabına ödenmeye başlanmıştır. İşverenlerin, çalışanların otomatik olarak bir emeklilik planına dahil etmesine ilişkin esasların düzenlendiği, bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi kanunda değişiklik yapılmasına dair 6740 sayılı kanun ile 25 Ağustos

2016 tarih ve 29812 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olan bireysel emeklilik sistemi, kişilerin çalıştıkları dönemdeki hayat standartlarını emeklilik dönemlerinde de devam ettirmeleri için bugünden düzenli birikim yapma imkanı sağlayan devlet katkısıyla desteklenmiş bir tasarruf ve yatırım sistemidir.

Bireysel emeklilik sisteminin finansal ve ekonomik gelişme sürecindeki önemine bağlı olarak son yıllarda bireysel emeklilik sistemi ve ekonomi arasındaki ilişki araştırmacılar tarafından ilgi çeken bir konu olmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de makroekonomik değişkenler ile BES arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının araştırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, sosyal güvenlik kavramından bahsedilerek, sosyal güvenlik sisteminin gelişimi ile beraber reform öncesi ve reform sonrası sosyal güvenlik sistemleri incelenmiş ve tamamlayıcı sosyal güvenlik sistemleri değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, Dünya’da bireysel emeklilik modelleri hakkında bilgi verildikten sonra Türkiye’de BES’den bahsedilerek 2001 yılında yasalaşan BES’ in ortaya çıkışı, amacı, özellikleri işleyişi anlatılarak, bireysel emeklilik uygulamaları hakkında bilgi verilmektedir. Son olarak, bireysel emeklilik sisteminin genel ekonomiye etkileri değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, konuyla ilgili literatür çalışmasına yer verildikten sonra, Türkiye’de makroekonomik değişkenler ile bireysel emeklilik sistemi arasındaki ilişkinin incelendiği ve analizde kullanılan ekonomik yöntem ve veri seti tanıtılmıştır. Son olarak ise analizin sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Problemi

Devlet tarafından toplumsal hayatı düzenlemek için geliştirilmiş olan sosyal güvenlik sistemi zamanla sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu süreç içinde yaşanan olumsuzluklar, krizler ve sosyo-ekonomik değişimler ülkeler için sosyal güvenliğe dair reform çalışmalarını da başlatmıştır. Zaman içinde ortaya çıkan problemlerin temeli tek basamaklı sosyal güvenlik yapısını oluşturan devlet, sosyal

güvenlik uygulama ve politikaların yetersiz kalmasıdır. Sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için yapılan reform çalışması ile BES uygulamasına geçilmiştir. Sistemin önündeki en büyük problemlerden ikisi ekonomik ve siyasi belirsizliktir. Ekonomik istikrarın sağlanamaması kamunun borçlanma gereğinin artarak devam etmesi girişimcilerin ve yatırımcıların önünü görememesi ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Ekonomi büyümedikçe kişi başına düşen milli gelir artmadıkça, gelir dağılımı düzelmedikçe, yeni iş sahaları açılmadıkça sisteme ayrılacak fonlar büyüemeyecektir. Kişisel geliri düşük olanların ise BES'e katılımı olumsuz yönde etkilenmektedir çünkü, sistemin çok prim ödeme gücüne sahip belirli gelir seviyesi üzerindeki kişilere yöneliktir. Bu durumda toplumda çok sınırlı bir üst gelir grubunu kapsamaları sebebi ile BES emekliler arasındaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedir.

Şirketler arası yapılan aktarımların yoğun olarak yaşanma riski ve kısa sürede yapılabilme imkanı olduğu için yıl içinde şirketlerin katılımcı sayısında ve emeklilik fonlarında istikrarsızlık yaratması gibi problemi ortaya çıkarmaktadır.

2013'de güncellenen mevzuat ile emeklilik sisteminde maliyetler düşürülmüş ve kademeli olarak düşürülmeye devam edilmiştir. Bununla beraber emeklilik şirketlerinin geliri de düşmektedir ve bu şirketlerin devamlılıklarını sağlayabilmeleri için sisteme giren katılımcıların sistemde kalmaya devam etme ya da çıkış yapma eğilimlerini tahmin etmeleri gereken başka bir problemdir.

Araştırmanın Amacı

Sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvenliğin tarihçesini ve sosyal güvenlik sistemlerini inceleyerek, Dünya'da bireysel emeklilik modelleri ve Türkiye'de bireysel emekliliğin varlığı, işleyişi ve uygulaması hakkında ayrıntılı bilgi verilerek bireysel emekliliğin genel ekonomiye etkileri anlatılmıştır. Çalışmanın amacı, bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak makroekonomik değişkenlerle bireysel emeklilik sistemi arasındaki ilişkiyi ekonometrik yöntemlerle incelemek ve ekonomik göstergeler ile BES verileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır.

Araştırmanın Önemi

Kişiler hayatı boyunca yaşamını ve varlıklarını olumsuz etkileyebilecek çeşitli risklerle karşılaşmaktadır. Bu riskler kişilerin istek ve iradeleri dışında meydana gelen ve onların mal varlıklarında, gelirlerinde veya çalışma gücünde kayıplara yol açarak kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin yaşamlarının imkansız hale getirmektedir. Bu tehlikelerin, zararların telafi ve tanzimi için gerekli yapıyı düzenleyen sosyal güvenlik sistemidir. Devlet tarafından toplumsal hayatı düzenlemek için geliştirilmiş olan sosyal güvenlik sistemi zamanla sorunları beraberinde getirmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyen bir yapıya kavuşturulması için yeni reform çalışmaları ile BES uygulamasına geçilmiştir. BES, sosyal güvenlik sistemine alternatif olarak değil tamamlayıcısı olarak tasarlanmıştır. BES ile sosyal güvenlik sistemine ek olarak kişilerin gönüllü olarak katılabilecekleri ve emekliliklerinde ek bir gelir sağlayabilecekleri bir sistem oluşturulmuştur. Finansal piyasalarda değerlendirilen emeklilik fonları ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak, ekonomik kalkınmaya katkı sağlamakta, sermaye piyasasına kaynak aktarmakta, finansal piyasalara yeni kaynaklar sağlayarak piyasaların gelişmesi ve derinleşmesine katkıda bulunmakta, kamu ile özel sektörün borçlanma olanaklarını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, BES ekonomik sistem ve finansal piyasalar içinde önemli bir işlev üstlenmektedir ve bu sistemin daha yakından tanınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm çalışmanın kavramsal temeline göre oluşturulurken üçüncü bölüm ise uygulamalı kısmını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, birinci bölümde sosyal güvenlik kavramı açıklanarak sosyal güvenlik sisteminin tarihçesi ve devamında sosyal güvenlik sistemleri ayrıntılı olarak alınmaktadır. Bunlara ek olarak tamamlayıcı sosyal güvenlik sistemleri anlatılarak ikinci bölüme geçilmektedir. İkinci bölümde ise, Dünya'da BES modellerine bakıldıktan sonra Türkiye'de BES ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, konuyla ilgili seçilmiş literatür taramasına yer verildikten sonra Türkiye’de makroekonomik değişkenler ile bireysel emeklilik sistemi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılan faktörler incelenirken 2004Q1-2016Q4 yılları arasındaki üçer aylık veriler kullanılarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Çünkü, BES 2001 yılında başlamış, 2003 yılında yürürlüğe girmiş ve 2004 yılından itibaren verilerin yayınlanmaya başlamıştır. Çalışmada kullanılan 2004-2016 yılları arasındaki değişkenlere ait veriler, Emeklilik Gözetim Merkezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Türkiye İstatistik Kurumu ve Uluslararası Para Fonu internet sayfasından elde edilmiştir.

I. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK VE EMEKLİLİK KAVRAMLARININ KURUMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı

Sosyal güvenlik herhangi bir sosyal risk yüzünden gelir düzeyi azalmış kişilerin, başkalarının yardımına gerek kalmaksızın yaşama ve geçinme ihtiyaçlarını karşılayan sistemler bütünüdür. İnsanların belirli sosyal risklerle karşılaşması sonucunda sosyal güvenlik, muhtelif zararların, ilave maliyetlerin ve gelir kayıplarının kısmi ya da tamamının telafisine yönelik ekonomik güvenceler sistemidir. Sonuç olarak ortaya çıkan masraf veya gelir kaybının kişi veya toplumun tamamı tarafından kolektif biçimde paylaşılmasıdır. Dolayısı ile kişilerin üstesinden gelemeyeceği sosyal problemlerin halledilmesini sağlamaya yönelik tedbirlerdir (Türker, 2011: 2).

Sosyal güvenlik kavramı, ‘sosyal ve güvenlik’ sözcüklerinin beraber kullanılması sonucu ortaya çıkan ve çok uzun bir geçmişe sahip olmayan bir kavramdır. Kişilerin, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını hiçbir ayırım gözetmeksizin karşılayan sosyal güvenlik, bugünün ve yarının garanti altına alınmasıdır. Sosyal güvenlik, sosyal devletin uyguladığı insani düzen ve yaşamın sağlanması için uygulanan politikanın olmazsa olmazıdır (Yüksel, 2005:19).

İnsanların yaşam kalitesini etkileyen en önemli unsur sosyal güvencesinin olmasıdır. Her gelir düzeyindeki kişilerin hakkı olan sosyal güvenlik Anayasanın 60’ncı maddesi ile Türkiye’de korunaklı hale gelmiştir. Devlet sosyal güvenliği sağlamak adına her türlü tedbirleri almakla sorumludur(Gümüş, 2014:2) .

Bugüne kadar sosyal güvenlik kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlar arasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan tanıma göre; temel olarak hastalık, doğum, iş kazaları, işsizlik, maluliyet, yaşlılık ve ölüm sonucu oluşan ekonomik ve sosyal sıkıntılara karşı, kamunun kendi üyelerini korumak için almış olduğu bir dizi tedbirlere verilen isimdir (Güleç, 2003: 8).

Sosyal güvenlik kavramı ilk kez ABD’de 1935’te yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Kanunu (Social Security Act) ile literatüre girmiştir. 1941 Atlantik Şartı

(Atlantic Charter) ile ilk kez uluslararası çerçevede kullanılmaya başlamıştır, ancak bu kavram 1942 yılında İngiltere’de Sir William Beveridge başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlanan Beveridge adlı raporda gerçek anlamıyla ifade edilebilmiştir. 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile her kişinin toplumun bir üyesi olduğu kabul edildiği yeterli bir yaşam düzeyi istemesi ve bazı riskler karşısında korunma hakkına sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Sezer, 2008: 5-6).

Sosyal güvenliğin amacı; değişik sosyal risklerin yol açtığı gelir kayıplarına (hastalık, yaşlılık, işsizlik..) yada gider artışlarına (kira, çocuk vb) karşı telafi edici sosyal yardım ve destekler sunmaktır. Bu amaçla kişilere hayatta çeşitli olaylar karşısında aşırı muhtaçlığa düşmeden ve hürriyetlerinden fedakarlık ettirmeden insan kişiliğine uygun bir hayat düzeyi sunmaya yönelik ;

- ❖ Kamusal sosyal düzenleme,
- ❖ Sosyal sigorta,
- ❖ Sosyal yardım ve
- ❖ Muhtelif sosyal hizmet alanında birtakım önlemler almaktır.

Bu nedenle sosyal güvenlik ile toplumdaki her kişinin ekonomik, sosyal, fizyolojik ve politik risklere karşı korunması amaçlanmakta ve devletin bu görevi yerine getirmesi de beklenmektedir (Türker, 2011: 2).

1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Özellikleri

Sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması amacıyla oluşturulan sosyal güvenlik sistemi, bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için çeşitli çalışma unsurları geliştirmişlerdir. Sosyal güvenlik sistemleri hemen her ülkede ortak özelliklere sahiptir, bu özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- ❖ Sosyal güvenlik temel insan haklarından biri olarak kabul edilir ve bu hakkın gereklerini yerine getirme görevi ise devlete verilmiştir.
- ❖ Sosyal güvenlik sistemleri, bir ülkede yaşayan herkesi, bütün sosyal risklere karşı koruma kapsamına almayı ve onları yaşadıkları toplum içinde başkalarına muhtaç etmeyecek bir hayat standardına kavuşturmayı amaçlamaktadır.

- ❖ Sosyal güvenlik sistemleri; sosyal sigortalar, kamu sosyal güvenlik harcamaları ve tamamlayıcı müesseselerden oluşmaktadır.
- ❖ Sosyal güvenlik sistemi ile doğrudan ilgili tarafların sistemin finansmanına katılımı söz konusudur. Sigortalılar ve işverenler ile
- ❖ yükümlülük açısından kişilerle ilişki kurarken, sağlanan sosyal güvenlik garantisi bakımından ise, kişiyi ailesi ile birlikte düşünmektedir. sosyal güvenlik sisteminden doğrudan faydalanan taraflar olarak, devlet de görevi olarak finansmanına katılmaktadır.
- ❖ Sosyal güvenlikte koruma birimi ailedir. Sosyal güvenlik kurumları Sosyal güvenlik ile sadece kişinin ihtiyaçları değil ailesinin ihtiyaçları da düşünülerek belirlenmektedir (Şimşek, 2013: 6).

1.3 Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

1.3.1. Sosyal Güvenliğin Dünya'daki Gelişimi

1.3.1.1 Sanayi Devrimi Öncesi

Aileler, sanayi öncesi dönemde yoksul ve hasta kişilere karşılıklı yardım sandıkları ve dinsel nitelikli hayır kurumları ile destek olma görevini üstlenmişlerdir. Kilisenin oluşturduğu hayırsever kurumlar, özellikle Ortaçağ'da yoksul insanlara yardım eli uzatan başlıca kurumlar olmuştur ve 16. yüzyıldan itibaren de, kilisenin denetimindeki yardım kurumlarının yanında, devletin oluşturduğu yardım kurumları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Kilisenin özel yardım kurumları ise sosyal koruma aracı görevini üstlenerek 17. yüzyılda etkin bir rol oynamıştır (Paksu, 2007:6).

Sanayi devrimi ve şehirleşmeden önce ekonomik ve sosyal hayat tarım sektöründe yoğunlaşmıştır. Bu dönemlerde yaşanan sosyal riskler sanayileşme dönemindeki kadar fazla olmadığı bilinmektedir. Sosyal iletişim ilişkilerinden; aile bağları, komşuluk, dostluk vb. gibi ilişkilerin o dönemde oldukça etkili olduğu görülmektedir. O dönemde risklerden korunma şekli ise, sosyal yardımlaşma ağırlıklı olarak çeşitli sandık ve vakıfların din veya esnaflıkla bağlantılı olmayan ve devamlılığı arz etmeyen faaliyetlerdir (Notaf, 2010: 4-5).

İngiltere’de 1601 sayılı Yoksulluk Yasası ve 1662 tarihli İskân ve Nakil Yasası gibi yoksulluğa karşı mücadeleyi amaçlayan kanunlar sanayi öncesi dönemde uygulanmıştır. Bu yasa aynı şekilde ABD’de(Amerika Birleşik Devlet) de benimsenmiştir. 17. yüzyılın başlarında Amerika’ya yeni göç etmiş koloniler Avrupalılardan oluşmaktaydılar. Yeni topraklar için gençlerin batıya yönelmesi geride ise muhtaç yaşlıların kalmasına yol açmış ve 1601 sayılı Yoksulluk Yasasını örnek alan düzenlemeler yapılmıştır. 1650’lerde ise özellikle liman şehirlerinde yoksul evleri oluşturulmuş ve farklı etnik gruplar ise karşılıklı yardım evlerini kurmuşlardır (Paksu, 2007: 7).

1.3.1.2.Sanayi Devrimi Sonrası

Sanayi devrimi ile batılı toplumların yaşamında köklü değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Sermaye ve el emeğinin merkezileştiği ve devamlı artan makineleşme sürecine girerken nüfus da hızla artmaya başlamıştır.

18.yy ‘da İngiltere’de gerçekleşen sanayi devrimi daha sonra diğer batılı ülkelere yayılmış ve sosyal yapının büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu da üretim ilişkilerinin değişimine bağlı olarak toplumsal yapıyı ve iş bölümünü de değiştirmiştir. Sonuç olarak, toplum iki sınıfa bölünmüş ve bu sınıfları da çok zenginleşen kapitalistler ile tek geliri emek gücü olan yoksul işçiler oluşturmuştur. İşçilerin içinde buldukları durum, uzun çalışma süreleri, iş kazası, yetersiz ücret, yoksulluk, hastalıklar, iş ve gelecek güvencesinin bulunmamasının verdiği huzursuzluklar gibi kötü koşullardır. Bu kötü koşullar ise işçileri sık sık başkaldırıya yöneltmiştir. İşçilerin kentlerde yoğunlaştığı dolayısıyla, kadın ve çocuk işgücünden denetimsiz biçimde yararlandığı bu dönemde, işçiler açısından çok kötü sonuçlar ortaya çıkmasına neden olmuştur Sanayileşme ile beraber işçi sınıfının sefaletinin artması ve bunun giderek artacağı düşüncelerinin oluşması işçi ayaklanmalarını beraberinde getirmiş, bu durum işçilere belli hakların verilmesi zeminini oluşturmuştur. Bunun sonucunda, Klasik iktisatçılardan olan Adam Smith ve Marshall’ın yoksulluk ve işçi sınıfının sanayi devrimi sonrası artan gelir ve servetten yeterince pay alamaması sorunlarının, piyasada kendiliğinden çözüleceği yönündeki görüşlerini yeniden gündeme getirmiştir (Paksu, 2007: 7).

Ađır kořul ve dűřűk űcret karřılıđında çalıřan iřçilerin aile yűkleri artmıř, yakınları ile olan sosyal bađları ise kopuk, aile bireyleri ve komřular arasındaki yardım, iletiřim ve dayanıřma etkisini kaybetmiřtir.

1.3.1.3. Klasik Dűnemde Geliřimi

Sanayi devrimi ile makineleřmenin geliřmesi beraberinde iř kazası ve meslek hastalıklarının da artmasına sebep olmuř; batı űlkelerinde bununla ilgili sanayi iřçilerinin iř kazası ve meslek hastalıklarından dođan zararların tazminini sađlamaya yűnelik yasal dűzenlemeler çıkarılmıřtır. 1884 yılında Almanya’da, 1897’de İngiltere’de ve 1898’de Fransa’da kabul edilen yasalarda, iř kazalarından ve meslek hastalıklarından belirli oranda iřveren de sorumlu tutulmuř ve iřçisine tazminat űdeme zorunluluđu getirilmiřtir. Dolayısıyla sendikal hareketlerin gűçlenmesi bu űlkelerdeki geliřmeler diđer batılı űlkelerde de ilgi gűrműřtir. 1883’te İtalya, 1894 ‘de Norveç, 1898 Danimarka, 1903’te Belçika ve Hollanda yasaları bunların ilk űrűnleridir. Fakat, sosyal gűvenlik açısından bu dűzenlemeler yeterli olmamıř iřçilere verilen tazminat diđer sosyal riskleri karřılamadıđı için iřçiler bu sorunlar karřısında savunmasız kalmıřlardır. Almanya ‘da sanayileřmeyle birlikte řehirlerde yařayan iřçi sayısında artıř gűrűlműřtir. 1874 yılından itibaren ortaya çıkan ekonomik bunalım dolayısıyla iřsizlik içinde bulunan iřçilerin ve fabrikaların da kapanması ile de yařam kořulları zorlařmıřtır. Aile yardımları konusunda ilk adımlar Belçika ve Fransa’da atılmıř ve Belçika’da iřverenler tarafından yapılan ek aile űdenekleri űnem kazanmıř ve Birinci Dűnya Savařı’ndan sonra aile űdenekleri, iřverenler tarafından oluřturulan ‘Denkleřtirme Sandıkları’ ile yapılmıřtır. Aile yardımları yasal dűzeyde 1922’de Yeni Zelanda, 1930 Belçika’da kabul edilmiřtir. 1922’de ise aile űdenekleri ile ilgili ilk yasa Fransa’da çıkmıřtır. 1939 ve 1945 yıllarında yapılan dűzenlemeler ise ađdař sistemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuřtur (Bađlan, 2006: 18-20).

1.3.1.4. Modern ađda Sosyal Gűvenlik Sistemleri

1929 ekonomik bunalımı, krizin yarattıđı sosyal sarsıntılara karřı o dűneme damga vuran klasik ekonomi gűrűřű ve liberal politikaların űnlemler içermediđini

göstermiştir. Yaşanan işsizlik ve iflaslar, gelir kayıplarına neden olmuş, Avrupa sisteminde dahi işsizlik sigorta sistemleri işlemez hale gelmiştir. Roosevelt zamanında 14 Ağustos 1935 tarihli ‘Social Security Act’ sosyal güvenlik kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile yaşlı, madenci, kör ve işsizler sosyal risklere karşı korunmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nda 1942, İngiliz Lord Beveridge başkanlığında hazırlanan ‘Beveridge Planı’ ile (emeklilik, emekli maaşı vb.) sosyal güvenlik önermeleri yapılmıştır. Ayrıca, 1944 yılında yapılan çalışma konferansında sosyal güvenlik konusu ele alınmış ve dünyada yayılmaya başlamıştır. Uluslararası Çalışma Teşkilatı’nın 1951-1952 toplantısında sosyal güvenliğin önemi ve gerekliliği vurgulanmıştır (Aydın, 2008: 11).

1.3.2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Modern anlamda sosyal güvenliğin oluşumu, sanayi devrimi ile başlarken Osmanlı devletinde sanayileşme hareketi ve bunu izleyen işçi sınıfının doğuşunun Avrupa’ya göre geç meydana gelmesi sosyal güvenlik alanının da modernize hareketlerini geciktirmiştir (Baran, 2008:24).

Türk sosyal güvenlik sisteminin tarihsel gelişimini, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki kısımda incelenecektir.

1.3.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi(Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Sonrası) Tarihsel Gelişimi

Sanayi devrimi ile birlikte ekonomik yapının değişmesi, Avrupa ülkelerinde işçi sınıfının ortaya çıkması sosyal güvenlik sistemlerinin gelişiminde etkili olurken, Osmanlı Devleti’nin aynı yüzyılda sanayileşme sürecine girmemiş olması sosyal politikanın oluşumunu geciktirmiştir. Sosyal güvenlik uygulamalarının gelişimi Osmanlı Devletinde doğal ve geleneksel kurumlardan, modern sosyal güvenlik uygulamalarına kadar bir değişim göstermiştir. Sanayi devriminin gerçekleşmesi ve işçi sınıfının ortaya çıkması ile Avrupa’da bugünkü şekli itibariyle sosyal güvenlik sisteminin oluşmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti ise sanayileşme sürecine girememiş olmasından ve sosyal korumayı talep edecek bir işçi sınıfı oluşmadığından, Osmanlı aile yapısının koruyucu olma işlevini sürdürmesi, Osmanlı

devletinde sınırlı ve dağınık sosyal koruma tedbirleri gerçek bir sosyal güvenlik sistemine geçilmesini engellemiştir. Osmanlıdaki sosyal güvenlik uygulamaları şu şekilde gerçekleşmektedir (Öztürk, 2010: 71):

1-Aile içi yardımlar

2-Dinsel yardım

3-Meslek kuruluşları içindeki yardımlardan oluşmaktadır.

Tarıma dayalı, kendi içine yönelik ve aile içi dayanışmanın etkili olması gibi nedenlerle böyle bir sosyal güvenlik sistemi gereksinime ihtiyaç duyulmamıştır. Osmanlının çöküş dönemine rastlayan Tanzimat sonrası dönemde ise; fitre, zekat ve özellikle vakıflar ve dinsel temele dayalı hayır kurumlarının eski önemlerini yitirmeleri ile meslek örgütlerinin ortadan kalkması ve sosyal güvenlik alanında yaratılan boşluk, yeni kurumların oluşturulması veya eskilerin iyileştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla modern sosyal güvenlik kurumları olarak adlandırılan ilk kurumlar bu dönemde oluşturulmuştur. Fakat bu dönemde çıkarılan kanun ve tüzükler ile yeniden oluşturulan yardımlaşma sandıklarının sağladığı sosyal güvenlik, kişi ve kişinin zarara uğraması açısından yetersiz kalmış, gerçek anlamda sosyal güvenlik sistemine dönüşmemiştir. Osmanlıda sosyal risklere karşı güvence, mevcut ve zorunlu olan esnaf birlikleri (loncalar) içerisinde oluşturulan dayanışma sandıkları tarafından sağlanmaya çalışılmıştır (Karadeniz, 2007: 65-66).

1.3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Tarihsel Gelişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal güvenliğe yönelik doğrudan düzenlemeler yapılmamış olsa da, Borçlar kanunu 1926, Umumi Hıfzısıhha Kanunu 1930 gibi yasalarla birtakım düzenlemeler olmuştur. Sosyal güvenlik alanı ile ilgili Cumhuriyet döneminde ilk kapsamlı uygulama 8 Haziran 1936'da çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'dur. Bu kanunda sosyal sigortanın kuruluşu ve sosyal sigorta ile ilgili temel ilkeler vardır. Bu kanundan önce veya sonra sosyal güvenlik alanında bir çok düzenleme yapılmış olsa da İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar çıkarılan sosyal güvenlik yasaları ise şunlardır (Baran, 2008: 28-29):

❖ 1930'da 1683 sayılı Askeri ve Mulki Tekaüt Kanunu

- ❖ 1983, 2264 sayılı İstanbul Mahalli İdaresi ile Ankara Merkez Belediyesi Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu
- ❖ 1934, 2454 sayılı Devlet Demiryolları ve Limanları İşletmesi Umumi İdaresi Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu
- ❖ 1936, 2921 sayılı, İnhisarlar Umum Müdürlüğü Tekaüt Sandığı
- ❖ 1937, 3137 sayılı, Denizyolları ve Akay İşletmeleri ve Fabrika ve Havuzlar İdareleri Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Kanunu
- ❖ 1937, 3202 sayılı Kanununun 55. Maddesi ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Memurları Tekaüt Sandığı
- ❖ 1938, 3492 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Tekaüt Sandığı Kanunu
- ❖ 1940, 3808 sayılı, Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu
- ❖ 1942, 4222 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu

II. Dünya Savaşının sona erdiği 1945 yılından itibaren sosyal politikanın tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’ de de hareketlendiği görülmüştür. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Sezer, 2008: 7):

- ❖ 8 Haziran 1936’da 3008 sayılı iş kanunu ile, ilk kez sosyal sigorta ilkeleri işçiler için kabul edilmiştir.
- ❖ 27 Haziran 1945 ve 4772 sayılı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ilk sosyal sigorta düzenlemesidir.
- ❖ 9 Temmuz 1945 tarih ve 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanununun 1946’da yürürlüğe girmesiyle SSK kurulmuştur.
- ❖ 8 Haziran 1949’da T.C Emekli Sandığı Kanunu çıkartılmış ve dağınık halde bulunan tüm yasa ve sandıklar birleştirilmiştir.
- ❖ 2 Haziran 1949’da 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunun yerini daha sonra 30 Ocak 1957 tarihli ve 6900 sayılı Maluliyet İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu almıştır.
- ❖ 1961 Anayasası ile ilk defa sosyal güvenlik hakkı anayasal güvence altına alınmıştır. Sosyal güvenliği sağlama görevi devlete verilmiştir.

- ❖ 17 Temmuz 1964 yılında kabul edilen ve 1 Mart 1965'te yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile tüm sosyal sigorta kuruluşları bir araya toplanmıştır.
- ❖ 2 Eylül 1971 yılında 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigorta Kanunu ile Bağkur kurulmuştur.
- ❖ 17 Ekim 1983 yılında, 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile o güne kadar sosyal güvence dışında kalan tarım kesimi çalışanları da bu kapsama alınmıştır. Aynı tarihte 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigorta Kanunu da çıkarılmıştır.
- ❖ 25 Ağustos 1999 yılında kabul edilen 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kurulmuş, Haziran 2000'den itibaren prim kesintisi başlamış ve Mart 2002 de prim şartlarını tamamlayanlara işsizlik ödeneği verilebilmesi mümkün olmuştur.
- ❖ 1999'da gerçekleşen reforma rağmen Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin sorunları halen çözülebilmemiş değildir. Mevcut sistem toplumun beklentilerine cevap verememekte ve sistemin mali açıkları giderek artmaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması ilgili çalışmalar yapılmaktadır. 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu, 20.05.2006 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1.4 Sosyal Güvenliğin Yöntemleri

Sosyal Güvenliğin sağlanmasında üç yöntemden bahsedilebilir. Bunlar: sosyal yardım, sosyal sigorta, ve devletçe bakılma yöntemleridir.

Sosyal Yardım, yerel ölçüler içerisinde asgari seviyede dahi kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından yoksun kalmış kişilere resmi kuruluşlar veya kanunun verdiği yetkiye göre, yarı resmi ve gönüllü kuruluşlarınca muhtaçlık tespitine dayalı olarak yapılan ve kişileri kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirebilmek için maddi sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemidir (Şenocak, 2009: 438).

Sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin sağlanmasında eski yöntemlerden birisidir. Eski zamanlarda din kurumlarınca yoksul insanlara sosyal yardımlar yapılmıştır ve bu yardımlar ile yardım gören kişinin, kısa sürede yeniden çalışabilmesi, gelir elde edebilmesi ve kendi geçimini üstlenmesi amaçlanmıştır (Altay, 2013:11). Günümüzde sosyal yardımlar kamu örgütlerince yada farklı yardım kurumları ve vakıflar gibi yarı kamu veya özel kuruluşlarca yoksul ve muhtaç kişilere yapılmaktadır. Kamu örgütlerince yürütülen bu yardımların finansman kaynakları ise vergilerdir. Farklı diğer kuruluşlarca yapılan sosyal yardımların mali yükü ise bu kuruluşların kişisel karar ve gayretlerine göre farklı kaynaklardan karşılanmaktadır (Kara, 2006:6).

Sosyal yardım aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Kaya, 2018:5):

- ❖ Tazminat şeklinde sosyal yardım,
- ❖ Askeri ailelerden yardıma muhtaç olanlara yardım,
- ❖ Ülke görevlerini yerine getirirken gazi olanlara yardım,
- ❖ Kamu hizmetini yerine getirirken yaralanan veya öldürülen kişilere yardım,
- ❖ Koruma ile sosyal yardım,
- ❖ Yaşlılılara, fakir ve yoksul kişilere sosyal yardım.

Sosyal sigortalarda ise, sigortacılık tekniğinden yararlanılmıştır ve sosyal sigortada her sigortalı kişiden prim alınmaktadır (Altay, 2013:11).

Ülkede çalışanların karşılaştıkları zararların tazmini için sosyal sigortalar, işçi, işveren ve devlet tarafından kurulan özerk bir yönetime sahip sigorta tekniğidir. Sosyal sigorta kavramı ilk kez dünyada 1871 yılı itibari Otto Von Bismarck tarafından kullanılmaya başlanılmış ve 1881 yılında ilk defa Almanya'da zorunlu bir sigorta sistemi, kanun teklifi sunularak başbakan Bismarck ve İmparator Wilhelm tarafından oluşturulmuş ve buradan tüm dünyaya yayılmıştır (Kaydu, 2006:14).

Sosyal sigortaların ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (Kıloğlu, 2007:9):

- ❖ Finansmanına dışardan katkı ilkesi; işveren ve gerektiğinde devlet sosyal sigortaların finansmanına katkı sağlamaktadır.
- ❖ Sigortalılar arası yeniden gelir dağılımı; bu ilke de yüksek gelirli sigortalılardan diğer sigortalılara oranla ve bunlar yararına daha yüksek prim alınmaktadır. Uygulamada ise bu ilke, sigortalılardan

özel kişisel risklere bakılmaksızın gelirleri üzerinden prim alınması, sağlanan sosyal gelirlerde ise ödenen primlerin her zaman göz önünde bulundurulmaması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

- ❖ Kendi kendine yardım ilkesi; her sigortalının kendi primini ödemesi gerekir.
- ❖ Sigortacılık ilkesi; buna göre, sigorta tekniğinden yararlanılarak sigortalılar arasında riziko eşitlenmesi sağlanmaktadır.
- ❖ Zorunluluk ilkesi; buna göre sosyal sigortaya katılmak zorunludur.

Devletçe bakılma yönteminde ise, vatandaşlara, sosyal güvenliğin finansmanına herhangi bir katkıda bulunmaksızın devlet tarafından belirlenmiş sosyal gelir hakkı verilmiştir (Altay, 2013: 11). Bu yöntemde sosyal güvenliğin sağlanması için ihtiyaç duyulan harcamaların devlet tarafından ve sosyal güvenlik harcamalarının vergilerle karşılanması bu yöntemin artan bir şekilde kullanılmasının ve yeni vergiler koyma veya mevcut olan vergileri artırma olanaklarına bağlı olduğunu göstermektedir. Fakat insani amacı olan bu yöntem, sosyal güvenliğin finansmanını zorladığı için günümüzde uygulanması oldukça güçtür (Kara, 2006:10).

1.5. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansmanı

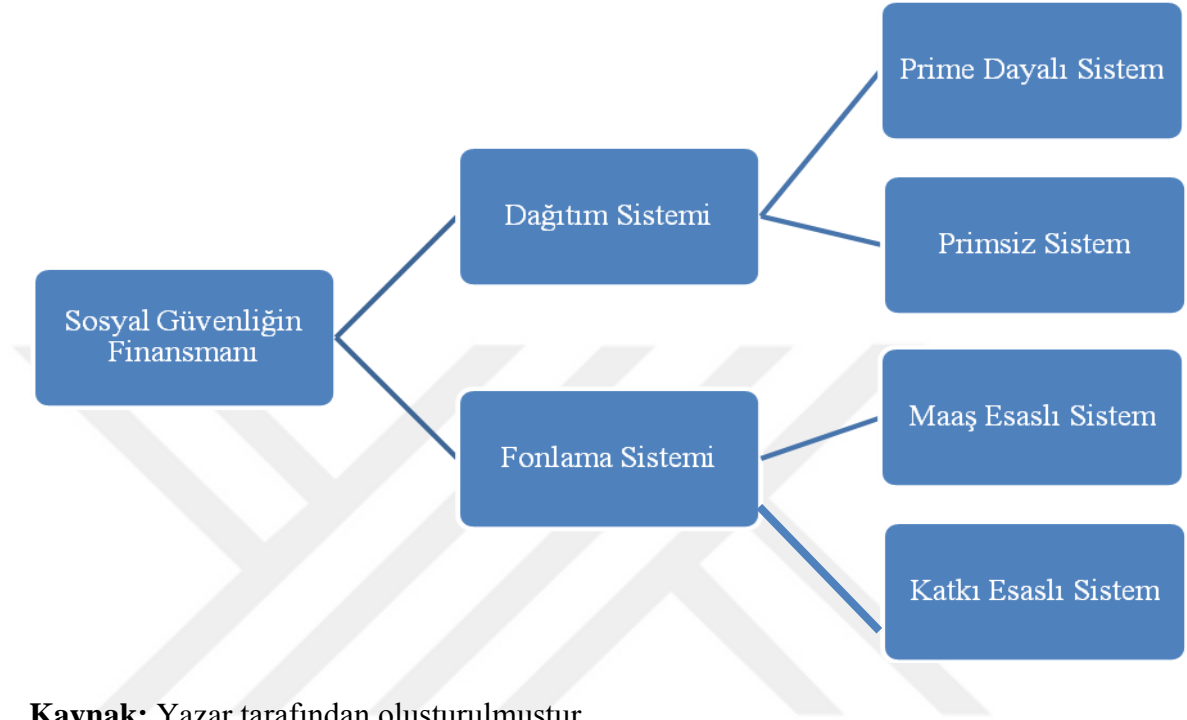
Sosyal Güvenlik sisteminin finansmanı ülkeden ülkeye farklılık göstermesiyle birlikte genel olarak, iki yöntemle karşılanmaktadır. Bunlardan ilki dağıtım sistemi diğeri ise fonlama sistemidir.

Bu yöntemlerden dağıtım sistemi, sosyal güvenlik kavramının temel olarak devletin sorumluluğu olması görüşüne dayanmaktadır. Dolayısıyla devlet, kişilerin karşılaştıkları risklerin azaltılması ve ekonomik güvenliklerin sağlanması için bir sosyal güvenlik sistemi kurup işletmek zorunluluğundadır. Böylece devletin kurmuş olduğu sosyal güvenlik sistemi ile çalışan kuşak ve emekli kuşak arasında yada çalışan kuşağın kendi içinde bir sosyal destek sağlanmaktadır.

Fonlama sistemi ise bireylerin emekliliklerinde karşılaçıkları riskler için bugünden tasarruf yapmaları esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla sistem kişiler arası dayanışmadan çok kişinin kendi karşılaçacağı riskler için tasarruf yapması şartını koymuştur. İkinci bölümde daha geniş anlatılacak olan bireysel emeklilik sisteminin temelinde bu düşünce yatmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı için kullanılan yöntemler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Sosyal Güvenliğin Finansmanı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.5.1. Dağıtım Sistemi

Fayda esaslı bir sistem olan dağıtım sistemi, ödenen prim dışında belli bir emekli aylığı garanti edilmiş ve sistemde belli bir zamanda toplanan gelirler aynı dönem içindeki giderler için harcanır. Gençlerin çalışmalarından elde edilecek gelirler yaşlı kişilerin geçimlerinin sağlanmasında kullanılacağından kuşaklararası dayanışma söz konusudur. Devlet tarafından riskin üstlenildiği, dağıtım sistemi ekonomik büyüme, istihdam ve demografik özelliklere duyarlı sistemdir. Dolayısıyla, para değerindeki düşüş nedeniyle ortaya çıkacak sorunlardan korunmak amacıyla pozitif hukukta özellikle yaşlılık aylıkları için dağıtım yöntemi kullanılmaktadır (Haykır, 2007: 8).

Dolayısıyla dağıtım sistemi, esas olan mevcut emeklilere ödenen harcamaların bir bütün olarak halen çalışmakta olan kuşağın ödediği katkı payları ile karşılanmaktadır. Her kuşağın çalışma hayatı boyunca katkı payı ödemesi esasına

dayanmaktadır. Yani bir başka deyişle, bir dönem içerisinde ödenmesi gereken sosyal güvenlik harcamaları aynı dönem içerisinde elde edilen gelirlerle karşılanmaktadır.

Dağıtım yönteminde gelir ve giderler teorik olarak dengede olduğu için ayrıca bir birikim sistemine gerek yoktur. Fakat beklenmeyen dalgalanmalara karşı bir fon oluşturulabilir buradaki amaç beklenmeyen giderleri karşılamaktır. Dağıtım yöntemi,

- ❖ Asgari gelir düzeyini sağlamaya yönelik bir sistemdir.
- ❖ Devlet tarafından uygulanan ve katılımın zorunlu olduğu bir sistemdir.
- ❖ Toplumda yaşayan herkesi kapsayan bir sistemdir (Algümiş, 2006: 5).

Dağıtım sistemi, prime dayalı sistem ve primsiz sistem olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.5.1.1. Prime Dayalı Sistem

Primli sosyal güvenlik sistemi, korunması gereken sosyal kesimi bir sosyal güvenlik çatısı altında toplayarak;

- ❖ Sigortalılardan
- ❖ İşverenden ve
- ❖ Devletten, alınacak katkılarla bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

Kişilerin karşılaştıkları risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvenliklerinin artırılmasında devletin güvencesi altında bulunan bu sistem ile sadece emekli ve çalışan kuşak arasında değil aynı kuşak içerisinde yer alan farklı gelir grupları arasında da toplumsal dayanışma sağlanmaktadır (Tuğsel, 2007: 9).

Zorunlu sigorta yaklaşımında devletin sorumluluğuna verilen ve toplumun varlıklı kesimlerinin desteği ile yerine getirilen bu görev aslında toplumsal sorumluluk ve dayanışma kavramının kurumsal şekilde hayata geçirilmesidir. Herhangi bir sosyal güvenlik mekanizmasının bulunmadığı durumlarda, toplumun muhtaç kesimine yapılacak yardımlar, bir şekilde toplumun varlıklı kesiminden finanse edileceği için sosyal güvenlik sistemi dar gelirli kadar, yüksek gelirli de hak ve yükümlülüklerini koruyan bir sistem oluşturmaktadır. Amaç ise toplumda, yoksul ve muhtaç insan kalmamasıdır. Bu amaç gerçekleşinceye kadar, bir yandan dar gelirli, insan onuruna yakışmayan bir yardım alma pozisyonundan kurtulurken, diğer taraftan ise toplumun ekonomik güvence altına alınan kesimi genişledikçe gelir

düzeyi yüksek kişilerin üzerindeki sorumluluk da zaman içerisinde azalış gösterecektir (Kara, 2006: 17-18).

1.5.1.2. Primsiz Sistem

Sosyal riskle karşılaşan ve korunmaya muhtaç olan kişilere, sigortalı olma yada prim ödeme şartı aranmaksızın, tüm ülke nüfusunu kapsayacak asgari bir gelir sağlayan devletin genel vergileriyle finanse ettiği sosyal güvenlik sistemidir. Bu sistem ile belirli bir yaş sınırını aşan nüfusa, çalışma hayatına katılma şartı aranmaksızın asgari bir gelir sağlanmasıdır. Sosyal sigortanın ihtiyacı karşılamadığı durumlarda primsiz sisteme başvurulmaktadır (Arslan, 2006: 6).

1.5.2. Fonlama Sistemi

Fon biriktirme sistemi ile her sigortalı için gelecekte karşılaşılabileceği sosyal risklere karşı fon kuruluşu esasına dayanır.

Kişisel biriktirme sisteminde bireyin gerek kendisi gerek de işveren payı olarak ödenen primler, sigortalının kişisel hesabına geçilir ve bireyin karşılaştığı riskler bu fondan karşılanır. Dolayısıyla söz konusu durum sosyal güvenlik sisteminin dayanışma, risk ve yükün dağıtımını ilkelerine aykırıdır (Celme, 2006: 19). Gelecekte yapılacak belirli bir harcama için önceden karşılık ayrılması esasına dayanan fonlama sistemi, emeklilik döneminin finansmanı için çalışma hayatı boyunca düzenli olarak yapılan ödemelerle emeklilik döneminin giderlerini karşılamaya yönelik verimli ve güvenli alanlarda değerlendirilen bir birikim oluşturulmasına olanak sağlamaktadır (Şenyiğit, 2004: 7).

1.5.2.1. Maaş Esaslı Emeklilik Sistemi

Bir emeklilik maaşının tespitinden sonra, tahmini getiri oranları ışığında hesaplanan primlerin biriktirilmesi maaş esaslı emeklilik sisteminin sonucudur. Bu sistemin avantajı çalışanın emeklilik dönemindeki maaşını önceden öğrenmesidir. İyi bir biriktirme sisteminde çalışanın maaş alamama gibi bir kaygısı yoktur (Güleç, 2003:27).

1.5.2.2. Katkı Esaslı Emeklilik Sistemi

Maaş esaslı emeklilik sisteminden farklı olarak, maaşların belirli bir yüzdesi olarak gelecekteki maliyetin baştan bilinmesidir fakat yatırım sonuçlarından etkilenecek olan emeklilik ödemesi baştan belli değildir. Bu sistemde, çalışan ve işverenin katkıları ile yatırım kazançlarının toplandığı bireysel fon hesapları vardır ve üyelerin emekli maaşları emeklilik gününde fon hesabında birikmiş olan paranın miktarına bağlıdır. Gelirin belli bir yüzdesi olarak sisteme yapılan katkılar uzun süre hizmet veren çalışanlara tatmin edici emeklilik geliri sağlamaktadır (Yanardağ, 2010: 43).

1.5.3. Dağıtım ve Fonlama Yönteminin Kıyaslanması

- ❖ Dağıtım yöntemi, fonlama yöntemi gibi karışık hesaplar kullanmadığından daha sade bir yöntemdir. Her yıl artarak biriken fon olmadığından bu fonların işletilmesi sorunu bulunmamaktadır. Fonlama sisteminin hesapları ise karışıktır (Akpınar, 2007: 24).
- ❖ Primler ücretle bağlantılı olduğundan ücretler artınca primlerde artar. Fonlama sisteminde ise primler ücrete bağlantılı olmadığından, primler ücret artışına bağlı olmadan belirlenir.
- ❖ Dağıtım sistemi, sosyal sigortalarda daha yaygın kullanılan bir sistemdir. Fonlama sistemi ise, özel sigortalarda daha yaygın kullanılan yöntemdir (Kara, 2006: 22).
- ❖ Dağıtım sisteminin uzun vadeli sigorta kollarının ilk kuruluşunda uygulanması çok zordur. Fonlama sistemi uzun vadeli sigorta kollarında kolaylıkla uygulanabilir (Akpınar, 2007: 24).
- ❖ Dağıtım sisteminde, gelir ve giderler aynı dönem içerisinde gerçekleşir. Fonlama sisteminde ise, giderlerin oluşacağı döneme kadar gelirler bir fonda toplanarak değerlendirilir (Kara, 2006: 22).
- ❖ Dağıtım sisteminde, gelirin yeniden dağılımı söz konusu olduğundan, sosyal transferlere olanak verilir. Fonlama sisteminde ise, gelirin yeniden dağılımı söz konusu olmadığı için sosyal transferlere sınırlı düzeyde olanak verilir.

- ❖ Dağıtım sistemi uygulamada kolektif özellik taşır. Fonlama sistemi ise uygulamada kolektif özellik taşısada genelde bireyseldir.
- ❖ Dağıtım sistemi, belirli fayda planlarına daha uygundur. Fonlama sistemi ise, belirli katkı planlarına daha uygundur.

1.5.4. Emeklilik Planları

Belirli fayda planları, çalışanların emeklilik döneminde alacağı gelir ile kesinti miktarlarının çalışma dönemi başında belirlenen planlardır. Bu emeklilik planlarında, belirlenen emekli maaşını elde etmek amacıyla hesaplanan primler dönemsel olarak ödenmekte ve değiştirilmemektedir. Bu tür emeklilik planlarda dağıtım sistemi ve fonlama sistemi uygulanabilir. Fonlama sistemi mesleki eğitim sistemlerinde, dağıtım sistemi ise daha çok kamu emeklilik sistemlerinde yaygındır.

Emeklilik için herhangi bir tutar belirlenmeden, emekli geliri ödemesinin bireysel hesaplarda biriken fonların ulaştığı değere göre yapıldığı emeklilik planlarıdır. Bireysel emeklilik ve mesleki emeklilik sistemlerinde uygulanan belirli katkı planlarında, tam yada bütünsel fonlama sistemi uygulanabilmektedir. Bu tür emeklilik planlarında, çalışan hesabına yatan tutar belirli iken, çalışanın elde edeceği toplam fayda belli değildir (Karabacak, 2015:41).

1.6. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemleri

Türk sosyal güvenlik sistemlerini reform öncesi, reform sonrası sosyal güvenlik sistemi ve tamamlayıcı sosyal güvenlik sistemleri olarak incelenecektir.

Türkiye’de reform öncesi sosyal güvenlik sistemi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde primli rejimler olarak ifade edilen sosyal güvenlik kurumları esas alınarak oluşturulmuştur. 1945 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu(SSK), 1949 yılında Emekli Sandığı ve 1971 yılında Bağ-Kur’un kurulmasıyla Türk sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur (Güner, 2016:47).

Reform sonrası, 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu kanunu 16.05.2006 tarihinde kabul edilmiş ve bunun sonucu olarak Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı kurumları birleştirilmiştir. Bu kanunla beraber sosyal güvenlik

hizmeti tek çatı altında ve Sosyal Güvenlik Kurumu adıyla verilmeye başlanmıştır (Bulut, 2018:22).

Tamamlayıcı sosyal güvenlik sistemleri ise, Ordu Yardımlaşma Kurumu(OYAK), Amele Birliği, İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sağlığı(İLKSAN), Memur Yardımlaşma Sandığı(MEYAK), Özel Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemlerinden(BES) oluşmaktadır.

1.6.1. Türkiye’de reform öncesi sosyal güvenlik sistemleri

Türkiye’de reform öncesi sosyal güvenlik sistemi temel de üç büyük sosyal güvenlik kuruluşundan oluşmaktadır: TC Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur’dur. Türkiye’de devlet, sosyal güvenliğini sağlama görevini değişik çalışan grupları için SSK, Bağ-Kur ve TC Emekli Sandığı gibi kurumları oluşturarak yerine getirmiştir. Zorunlu sigortalılığın esas olduğu bu kurumlar sistem içinde birinci grup sosyal güvenlik sistemlerini oluşturmaktadır. Bu kurumlar öncelikli olarak gelirin yeniden dağılımı ve sigorta fonksiyonlarını yerine getirmeyi amaçlamaktadır (Bağcı, 2006: 8).

1.6.1.1. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)

Sosyal Sigortalar Kurumunun kurulması ilk kez 1936, 3008 sayılı İş Kanunu ile öngörülmüştür. 15.06.1937 Tarihinde yürürlüğe giren 3008 sayılı kanunun 100. maddesi ile kanunun yürürlüğe giriş tarihinden itibaren işçi sigortaları idaresinin kurulması öngörülmüştür. Fakat bu hükmün uygulanması 3516 ve 3612 sayılı kanunlarla iki kez ertelendikten sonra 16.07.1945 tarih ve 6058 sayılı resmi gazetede yayınlanan ve 09.07.1945 tarih ve 4792 sayılı kanunla yürürlük tarihi 01.01.1946 İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur. İşçi Sigortaları Kurumunun ismi 1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 136. Maddesi ile Sosyal Sigortalar Kurumu olarak değiştirilmiştir. Çalışma Bakanlığına bağlı olarak kurulan SSK, 18.12.1974 Tarihinde Sosyal Güvenlik Bakanlığına daha sonra ise 184 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlanmıştır (Yıldırım, 2011: 19).

Sosyal Sigortalar Kurumu bağımlı çalışan gurublarından işçilere ve onların bakmakla yükümlü oldukları kişilere sosyal güvence veren bir sosyal güvenlik kuruluşudur (Satır, 2008: 9).

SSK, 506 sayılı kanuna göre sigortalı ve hak sahiplerini iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı korumaktadır. SSK nin başlıca gelirleri: prim, menkul kıymet gelirleri, kurumun sahibi yada ortağı bulunduğu işletmelerden elde edilecek gelirler, genel bütçeden yapılan yardım, gayrimenkul kira gelirleri, idari para cezaları, gerçek veya tüzel kişilerden yapılan yardımlar ve vasiyetlerdir. SSK nın giderleri ise emeklilere yapılan aylık ödemeler, memur ödemeleri, ek ücret ödemeleri, sosyal ödemeler, yolluk ödemeleri, dışardan sağlanan hizmetler, kira gibi harcamalardan oluşan yönetim giderleridir (Satır, 2008: 19).

1.6.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı

Emekli Sandığı genel olarak kamuda memur olark çalışanların ve onların bakmakla yükümlü oldukları bireylere sosyal güvence tanıyan bir sosyal güvenlik sistemidir.

Emekli Sandığının gelirleri: kesenekler, karşılıklar, hazine katkısı ve öteki gelirlerden sağlanmaktadır. Çalışanlar tarafından karşılanan kesenekler; giriş keseneği, aylık keseneği, artış keseneği ile fiili ve itibari hizmet zammı keseneğinden oluşmaktadır. Giriş keseneği, Emekli Sandığına bağlı göreve başlayan kişilerden emeklilik keseneğinden ilk aylıktan bir sefer olmak üzere %25 oranında kesim yapılmaktadır (Kaydu, 2006: 22).

T.C Emekli Sandığı ilk başta devlet katkısı ile , memur ve hizmetlilerin emeklilik haklarını düzenlemek maksadıyla kurulmuş olsada zamanla farklı yasaların çıkarılması sonucunda, belediye başkanı, il daimi encümen üyesi, milletvekili askeri okul öğrencileri ve çeşitli kuruluşlarda sözleşmeli çalışan bireyler de dahil edilmiştir (Ercan, 2006: 35).

Emekli Sandığı kapsamında olan ve onların eş ve çocuklarına yaşlılık, malullük ve ölüm hallerinde sosyal güvenliklerini sağlamaktadır, fakat hastalık ve analık sigortasını işveren durumunda olan devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin karşılanmasını öngermektedir (Ercan, 2006: 35).

1.6.1.3. Esnaf, Sanatkarlar ve Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur)

Yasal ve zorunlu sosyal güvenliğe, ülkemizde bağımsız çalışanlar en son kavuşmuştur. Bağ-Kur, esnaf ve sanatkarlar ile diğer bağımsız çalışanlar tarafından sosyal sigortalar kurumu 02.09.1971 tarih ve 1479 sayılı kanunla kurulmuş ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı özerk bir kamu kuruluşudur. Bağ-Kur yaşlılık, malullük, ölüm ve sağlık sigortası hizmetlerini vermektedir. Bu hizmetler ise sigortalılardan toplanan primlerle karşılanmaktadır (Gülhan, 2007: 36).

Kurum, Bağ-Kur diye anılmaktadır. 01.10.1972 yılından itibaren üye kaydetmeye başlayan Bağ-Kur tüzel kişiliğe sahip bir kamu kurumu olan mali ve idari bakımdan özerk bir yapıya sahiptir (Mürütoğlu, 2005: 41).

Bağ-Kur bir basamak sistemine bağlı olarak çalışmaktadır. 1. Basamaktan 12. Basamağa kadar basamak yükseltmeleri prim ödemeye ve isteğe bakılmaksızın Bağ-kur tarafından yapılır. 1-12 basamak arası bekleme süresi bir yıl, 13. basamaktan itibaren iki yıldır (Gülhan, 2007: 36).

1.6.1.4. Banka ve Sigorta Şirketlerine Ait Sandıklar

506 sayılı sigortalar kanununun geçici 20. Maddesine göre; bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret ve sanayi odaları, borsalar yada bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin malullük, yaşlılık ve ölüm halinde yardım yapmak üzere, bu kanunun yayım tarihine kadar tesis veya dernek olarak kurulmuş bulunan sandıkların gerekli şartları yerine getirmeleri durumunda bu sandıkların varlıklarını devam ettirmeleri ve sosyal güvenlik alanında hizmet vermesi ile personelinin sigortalı sayılması kabul edilmiştir (Yıldırım, 2011: 22).

1.6.2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Süreci

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin var olan problemleri ile orta ve uzun vadede sürdürülebilir seviyeden uzak kalması, sistemin yeniden yapılandırılması yönünde devlet bünyesinde yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Özellikle finansal yönden, sistemi içinden çıkılmaz bir hale getiren sosyal güvenlik açıklarının 1990’lı

yılların ortalarından başlayarak artması, kamu finansman dengelerini bozmuş ve makro iktisadi dengeler üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuştur (Kaya, 2018:16). Bunun yanında, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilir olup olmadığının en önemli belirleyeni nüfusun yaş gruplarına dağılımıdır. 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içinde payının artması sosyal güvenlik sistemi gelirlerinin azaltıp giderlerinin artmasına sebep olmaktadır. Yaşam süresi artan nüfusun, emekli aylık ödemeleri, sağlık harcamaları ve diğer harcama kalemleri ile beraber sosyal güvenliğin finansı yönünden devamlılığını olumsuz etkilemektedir. Türkiye için yaşlanma hızı sosyal güvenlik sistemi için kapsamlı bir reformu zorunlu kılmıştır (Güner, 2016:48).

Sosyal güvenlik alanında reform ilk kez 1994 yılında Dünya Bankası(DB)'nın yayınladığı bir raporla ortaya çıkmış ve 1995 yılında Dünya Bankası'nın sağladığı kredi desteği ile Hazine Müsteşarlığı denetiminde ILO'nun Türkiye için hazırladığı sosyal güvenlik raporu Türkiye'de reform sürecini başlatan ilk çalışmalardandır (Çırak, 2017:42).

Rapora göre, Türkiye'de mevcut olan sosyal güvenlik sisteminde, herhangi bir düzenleme yapılmadığı zaman mekanizmanın uzun vadede finansal yönden devam ettirebilirliğinin mümkün olmadığıdır. Gerekli önlemler alınmazsa, sadece emeklilik programları açığının 2050 yılında milli gelirin %14'üne ulaşması beklenmektedir (Kaya, 2018:17).

1.6.2.1. 5502 Sayılı Yasa İle Oluşturulan Kurumsal Yapı (Sosyal Güvenlik Kurumu)

Türk sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde, 20 Mayıs 2006 tarih ve 5502 sayılı Kanun ile kurulan Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türk sosyal sigorta sisteminin temel kurumları olan SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın yanı sıra bankalar ve sigorta şirketlerinin vakıf statüsündeki sandıklarını, bünyesinde birleştiren tek çatı kurumu olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır. 5502 sayılı kanunun birinci maddesinde; kurumun kamu tüzel kişiliğinin haiz idari ve mali açıdan özerk, bu kanunda hüküm bulunmayan durumlarda ise, özel hukuk hükümlerine tabi olduğu ifade edilerek kurumun Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olduğu açıkça belirtilmiştir (Çırak, 2017:43).

Yeni kurumsal yapının oluşturulması ile birlikte dağınık şekilde bulunan sosyal sigorta kurumlarının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak tek

çatı altında toplanması ve bu şekilde yönetilmesi suretiyle hizmet kalitesinin artırılması ve maliyetlerin aşağıya çekilmesi hedeflenmiştir. Türk Sosyal Güvenlik sisteminin yeni kurumsal yapısının temel amacı ise, bütün nüfusu kapsamına alarak en kısa zamanda ve kolay erişebilir kanallar üzerinden standart ve kaliteli hizmet sunmaktadır. Bu dönüşüm ile, sosyal güvenlik hizmetlerine erişimde müşteri odaklı, bürokrasiyi azaltan ve var olan yöntemlerin dışında, teknolojinin tüm imkanlarını kullanacak bir yapı olarak tasarlanmaktadır (Çalışır, 2016:138).

Yeni yasa ile, Sosyal güvenlik sisteminin üç ayak üstüne oturtulduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur isimleri ile hizmet veren kuruluşların 5502 sayılı kanun ile Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) bünyesinde toplanmıştır. İkincisi, sağlık yardımının kısa ve uzun vadeli sigorta kollarından ayrılması ve Genel Sağlık Sigortası olarak yeni bir kol oluşturulmasıdır. Üçüncüsü de, henüz düzgün bir yasal mevzuata kavuşmamış olsa da, parçalı ya da farklı mevzuatlarla uygulanması sürdürülen sosyal yardım ve sosyal hizmetlerdir (Bulut, 2018:24).

1.6.2.2. 5510 Sayılı Genel Sağlık Sigortası(GSS)

Yaşanan finansman açıkları, diğer yandan sosyal güvenlik kurumlarının açıkları ve bunları kapatmak için kurumlara yapılan transferlerin, milli gelir içindeki payının sürekli artması ve sosyal güvenlik sisteminin yeterli bir sosyal güvence sağlama yönünden zayıflaması sosyal güvenlik sisteminde yeniden yapılandırmayı kaçınılmaz hale getirmiş 20 Mayıs 2006 tarih ve 26173 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile sosyal güvenlik sisteminin idari olarak değiştirilmiş 16 Haziran 2006 tarih ve 26200 sayılı resmi gazetede yayınlanan ve 01.01.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile farklı sigorta rejimleri tek çatı altında birleştirilmiştir. 1999’dan bu yana aşama aşama gerçekleştirilen dönüşümün son halkası olan 2006 yılındaki değişim ile 60 yıllık sosyal güvenlik sisteminden köklü bir kopuş gerçekleştirilmiştir. Beş ayrı emeklilik rejiminin haklarının eşit olması amacıyla hazırlanan 5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Anayasa Mahkemesine yapılan itirazlar sonucu hükümet, Bütçe Kanunu’na koyduğu

bir madde ile 5510 Sayılı Kanun'un uygulanmasını 01.01.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çırak, 2017:4).

5510 sayılı kanun ile sağlık sigortacılığı sisteminde yapılan reformun amacı; sosyal sigortalar sisteminde olduğu gibi tüm vatandaşlara eşit ve adil hizmet sunulmasını sağlayacak genel sağlık sigortası sisteminin oluşturulmasıdır. Yapılan bu reform ile Türkiye'de ilk defa sosyal güvenlik sisteminde genel sağlık sigortası rejimi benimsenmiş ve hayata geçirilmiştir (Güner, 2016:72).

Genel Sağlık Sigortası(GSS), kişilerin ekonomik gücüne ve istekli olup olmadıklarına bakılmaksızın, ortaya çıkacak hastalık riskine karşı toplumun bütün fertlerinin sağlık hizmetlerinden, etkin bir şekilde faydalanmasını sağlayan sağlık sigortasıdır (Çırak, 2017:45).

GSS rejimi ile sağlık kartı uygulamasına son verilerek tüm vatandaşların kimlik belgesi ile sağlık hizmeti alması sağlanmıştır. Hastanede yatan hastaların ilaçları ilgili hastane tarafından temin edilmesi usulu getirilmiştir (Güner 2016:73).

Sosyal sigortalar ve GSS'nin temelini katkı oluşturmaktadır. Sunulacak sağlık yardımları için, sisteme tabi olan herkes belli oranda prim ödemek zorundadırlar. Sisteme giriş isteğe bağlı olmayıp zorunluluk söz konusudur. GSS'daki bu zorunluluğun ise sosyal koruma sistemlerinin en önemli unsurlarından birisidir. Vatandaşların sağlık güvencelerinin olması ise, sağlık hizmetlerinin kullanımına doğrudan olumlu yönde etki etmektedir (Çırak, 2017:45).

GSS'na geçilmesi ile beraber halı hazırda sağlık hizmetlerinden yararlananlara ek olarak isteğe bağlı sigortalılar, vatansızlar, sığınmacılar, Türkiye'de ikamet eden ve kendi ülkesinde sigortalı olmayan yabancı ülke vatandaşları da bu kapsama dahil edilmiştir. Geliri düşük kişilerin sağlık primlerinin devlet tarafından karşılanması imkanı getirilmiştir (Güner, 2016:73). 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi beraberinde bazı yenilikleri getirmiştir. Bunları şu şekilde sıralanabilir (Bulut, 2018: 26):

- ❖ Mevcut durumdaki memurlar 5434 sayılı kanuna istinaden çalışmaya devam edecekler, yeni memur olanlar ise, 5510 4/1c, SSK kapsamında çalışanlar 01.01.2008 ile yürürlüğe giren 5510 4/1a, Bağ-kur kapsamında çalışanlar yine bu yasa ile 4/1b'ye tabi olacaklar.

- ❖ 2075 yılına kadar uygulanacak kademeli geçiş sistemi ile emeklilik yaşı, 65 yaşına çıkarılacak.
- ❖ 4/1a'ya tabi olan sigortalılar için emeklilik yeter gün sayısı, 7200 olarak belirlenmiştir.
- ❖ 4/1b'ye tabi olan sigortalıların primlerin belirlenmesinde önceden uygulanan basamak sistemi kaldırılmış ve yerine beyan sistemi getirilmiştir. Sigorta prim oranları %40'tan %33.5'e çekilmiştir. Geçici iş göremezlik ödeneği, emzirme yardımı, çeyiz yardımı, yol ve refakatçi giderlerinin karşılanması gibi haklar tanınmıştır.
- ❖ GSS uygulaması hayata geçirilmiştir.
- ❖ 4/1b sigortalılarının sağlıktan faydalanabilmeleri için gerekli sigortalılık süresi 240 günden 30 güne indirilmiştir.
- ❖ 4/1b'ye tabi olan sigortalıların 60 güne kadar prim borçlarının sağlıktan faydalanmalarında engel olmaması sağlanmıştır.
- ❖ 4/1a sigortalılarının sağlıktan faydalanması için gerekli olan sigortalılık süresi, 120 günden 30 güne indirilmiştir.
- ❖ 18 yaşından küçük kişilerin herhangi bir şart aranmaksızın sağlıktan faydalanmaları sağlanmıştır.
- ❖ İşten ayrılan sigortalıların borçlarının olup olmadığına bakılmaksızın, 90 güne kadar sağlıktan faydalanmaları sağlanmıştır.
- ❖ 2011 yılında çıkarılan 6111 sayılı yasa ile bu kanunda değişiklik yapılmış ve kanunla beraber işverenlere kolaylıklar getirilmiş ve yeni teşvikler önceden belirlenmiştir. GSS kapsamı genişletilmiş ve sigortadan faydalanma kolaylaştırılmıştır.

1.6.3. Tamamlayıcı Güvenlik Kurumları

Tamamlayıcı sigorta sistemleri, dünyada yaygın bir uygulama alanı bulmasına rağmen Türkiye'de pek kurumsallaşamamıştır. Kamu emeklilik kurumlarına ek olarak sosyal güvenlik yardımları sağlayan Ordu Yardımlaşma Kurumu, Amele Birliği, İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı, Memur Yardımlaşma Sandığı, Özel Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemleri uygulanmaktadır.

1.6.3.1. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)

Ordu yardımlaşma kurumu, 1 Mart 1961 tarih 205 sayılı yasa ile kurulmuş ve özel hukuk hükümlerine bağlı Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının yardımlaşma ve emeklilik fonudur. Sosyal güvenlik sistemi içinde kendi üyelerine diğer sosyal güvenlik kurumlarından (SSK, Bağ-kur, Emekli Sandığı) farklı güvence sağlamaktadır.

Yasa ile sunulan hizmetler ise;

- ❖ Daimi üyelerine sunulan emeklilik, ölüm maluliyet yardımları
- ❖ Geçici üyelerine sunulan ölüm ve maluliyet yardımları
- ❖ Daimi üyelerine farklı ihtiyaçlarını gidermek için yapılan sosyal hizmetleri oluşturmaktadır (İşbilen, 2008: 41).

Ordu Yardımlaşma Kurumu, üyeleri daimi ve geçici üye olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Daimi üye sıfatıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görevli tüm muvazzaf Subay, Sözleşmeli Subay, Askeri Memur, Astsubay, Sözleşmeli Astsubay ve Uzman Jandarma ile Emekli Maaşı sistemine giren üyeler ve ölümleri halinde sisteme devam etmek isteyen eşleri ile uzman erbaşlar, Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığında , OYAK ve OYAK'ın sermayesinin %50 den fazlasına sahip olduğu şirketlerde çalışanların, arzu edenlerin geçici üye sıfatıyla muvazzaflık hizmetini yapmakta olan Yedek Subaylar OYAK üyelerini oluşturur (Ar, 2013: 24).

Oyak'ın şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarını geliştirmek amacıyla üye iletişim sistemini ve kurum denetim mekanizmalarını kullanmaya çalışmakta ve faaliyetlerini kamoyu ile paylaşmaya gayret etmektedir. Türk Ticaret Kanunu ve OYAK kanunu hükümlerine göre kurum, mali defter ve tablolarını tutmak zorundadır. Ayrıca OYAK kanununun 11 ve 38 maddeleri gereğince 5 yılda bir mali durumu hakkında aktüeryal denetim yaptırmaktadır. Ayrıca, şeffaflık politikaları kapsamında Moody's ve Standarts&Poor's tarafından faaliyetlerini ve kurumsal yapısını derecelendirmeye tabi tutturmaktadır. Yapılan derecelendirmeler, yerel ve uluslararası piyasalara ilan edilmekte ve kurum resmi internet sayfasında duyurulmaktadır (Ercan, Sığı, 2018:210).

OYAK gelişmiş ülkelerde örnekleri olan ve tamamlayıcı mesleki emeklilik fonlarından biridir. Mart 1961'de OYAK 65 bin kişi ile kurulmuş ve 2018 yılında

üye sayısı 333 bine ulaşmıştır(üye sayısı yaklaşık 5 kat artmıştır).(OYAK 58. Bülteni Mayıs 2018).

1.6.3.2. İlkokul Öğretmenleri Sandığı (İLKSAN)

İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı(İLKSAN), 1943 yılında 4357 sayılı kanunla kurulmuştur. Kanuna göre: İLKSAN gelirleri Genel Kurul kararı ile belirlenen aidat, bağış ve yardımlar, sandık gelirlerinin nemalandırılmasından doğacak kar ve İLKSAN amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik tesislerin işletilmesinden elde edilen gelirlerdir. İLKSAN üyeleri, Milli Eğitim Bakanlığında çalışan öğretmen, memur ve müdürlerdir. Sağlanan hizmetler, evlenme, ölüm, afet, maluliyet ve emekli yardımlarıdır (Karabacak, 2015:24). 2004 yılından itibaren tüm üyelerini kapsamına alan ferdi kaza sigortası uygulaması bulunmaktadır. Sandığın önemli gelir kaynakları üyelerden kesilen aidatlardır. Bunların yanında, bağışlar ve devlet bütçesinden yapılan yardımlar, ticari amaçlı yürütülen faaliyetlerden elde edilen gelirlerdir (Çırak, 2017:61).

Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu, Temsilciler Kurulu ve Genel Müdürlük tarafından yönetilip, denetlenen İLKSAN'ın farklı yatırım alternatifleri vardır. 2012 yılından itibaren İLKSAN'a üyelik gönüllülük esasına dayanmaktadır (Karabacak, 2015: 24-25).

1.6.3.3. Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı

1921 yılında kurulan Amele Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı, yönetim, denetim ve işleyişi kendi yönetmenliğine göre yapılan, idari ve mali açıdan özerk ve tüzel kişiliğe sahip bir sosyal güvenlik kuruluşudur. Türkiye Taşkömürü Genel Müdürlüğü, Karaelmas Elektrik Dağıtım A.Ş., Çatalağzı İşletme Müdürlüğü ve Türkiye Elektrik Üretim A.Ş., Kuzey- Batı Anadolu Şebeke İşletme Grup Müdürlüğü'nün Zonguldak ve Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilere ilave sosyal güvenlik yardımı yapma maksadıyla kurulmuştur. Amele Birliği kapsamında yer alan işçilere, geçici iş göremezlik yardımı, tedavi yardımı, öğrenim yardımı, cenaze yardımı, iş kazası yardımları ve ayrıca ikraz yardımları yapılmaktadır (Elkatmış, 2012:8).

Sandık üyelerin aylık brüt tutarlarının %3'ü kadar ödedikleri üyelik aidatları ile finanse edilmektedir ve zorunlu üyeler için yarısı işveren diğer yarısı işçi tarafından yapılmaktadır. Gönüllü üyeler için ise bütünü işçiler tarafından yapılmaktadır. Sandığın taşınır ve taşınmaz mallardan elde ettiği gelirler, devletçe yapılan yardımlar gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılan bağışlar, fonların işletilmesinden sağlanan gelirler ve diğer gelirler sandığın finansman kaynaklarını oluşturmaktadır (Çırak, 2017:60).

Sandık üyeleri personeli, 506 sayılı kanuna tabi oldukları için geçici işgöremezlik ödemesini SSK'dan almaktadırlar. Fakat kanunda yer alan koşullar mevcut bulunmadığı için edim elde edemeyen sigortalının açıkları sandık tarafından telafi edilmektedir. 506 sayılı kanun da yer almayan büyükanne, kardeş gibi bazı sigortalı yakınlarına sandık tarafından sağlık hizmeti sunulmaktadır (Elkatmış, 2012: 8-9).

1.6.3.4. Memur Yardımlaşma Sandığı (MEYAK)

31.07.1970 tarihinde devlet memurlarının ek sosyal sigorta, konut ve dinlenme kampları gibi diğer sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve yapılan tasarrufların ise yurt içi kalkınmasına yararlı olabilecek alanlarda değerlendirmek amacıyla, özel hukuk hükümlerine tabi ve Maliye Bakanlığına bağlı olarak Memur Yardımlaşma Kurumu kurulmuştur. Başta, memurların temel gereksinimlerini karşılamak amacıyla ve tasarıfa yönlendirmek amacıyla sandığa üye olan memurların her ay brüt maaş üzerinden %5 prim kesintisi uygulanmıştır. Fakat, yıl boyunca kesilen bu primlerin istenilen doğrultuda kullanılmaması sebebiyle, tepkilere yol açmış ve uygulama başarısız olmuştur. 12.02.1982 tarihinde MEYAK kaldırılmıştır (Çırak, 2017:61).

1.6.3.5. Özel Hayat Sigortaları

Özel Hayat Sigortaları; ölüm yaşama ve her ikisinin beraber olduğu yaşama ve ölüm ihtimallerine bağlı teminatlar ile ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet ve tehlikeli hastalıklara karşı kişiyi güvence altına almaktadır. Özel hayat sigortaları, sigorta sözleşmelerinin konusuna göre vade sonuna kadar muhtemel rizikonun ortaya çıkması yada çıkmaması durumuna bağlı olarak sigortalıya sözleşmede belirtilmiş

miktarda tazminat ödenmesi ve toplu yada aylık ödeme yapılmasını sağlamaktadır (Horoz, 2006: 23).

Özel Sigortaların sağlık sigortası uygulaması ise 1991 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlanmıştır. Son yıllarda sağlanan gelişmelere rağmen özel sigortaların etkin bir tamamlayıcı sosyal güvenlik müessesesi olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat zorunlu sosyal güvenlik müesseselerinin sağladığı garantinin seviyesinin düşük olması özel sigortaların gelişmesi için olumlu bir ortam sağlamaktadır. Son yıllarda işveren sorumluluğu çerçevesinde çalışanların veya belirli kurum çalışanlarının topluca sağlık sigortası gibi belirli sosyal riskler için sigortalanmaya başlaması ise dikkate alınması gereken bir gelişme olarak görülmektedir (Kara, 2006: 46).

1.6.3.6. Bireysel Emeklilik Sistemi

Sosyal güvenlik alanındaki uygulamalar insanlara, özelliklede yaşlılık döneminde yeterli güvence sağlayamaması, emeklilik faaliyetlerinin kamudan özel sektöre doğru yönelmesine neden olmaktadır ve her geçen gün ise bu anlamda BES evrensel boyutta genişlemekte ve birçok ülkede uygulama alanı bulmaktadır (Karadeniz, 2007: 27).

Bireysel emeklilik sistemi, 1999 yılında başlayan sosyal güvenlik sistemi ile ilgili reform sürecinin devamı olarak oluşturulmuştur. Burada amaç; kamu sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamında olan bireylerin yaşlılıkta, daha yüksek gelir sahibi olmasını sağlamak için bireysel tasarruflarını değerlendirebilecekleri bir fon sistemi oluşturmaktır. 7 Nisan 2001 tarih ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile sistemin temel işleyiş ve esasları belirlenmiş, 10 Temmuz 2001 tarih ve 4697 sayılı kanun ile de sistemin başarılı olması için zorunlu olarak görülen teşvik edici unsurlar taşıyan çeşitli vergi avantajları ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 4632 sayılı Kanun, 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş ve sistemin işletilmesi ile ilgili süreç başlamıştır (Kara, 2006: 47).

İkinci bölümde BES ile ilgili daha ayrıntılı açıklamalar yapılacaktır.

1.7. Bireysel Emeklilik Sisteminin Sosyal Güvenlik İçindeki Yeri

Günümüzde toplumların, kişilerin en önemli sorunlarının başında emeklilik yaşları olduğu için buna bağlı olarak hayatlarını ne şekilde devam ettirecekleri gelmektedir. Çünkü, sosyal güvenlik sistemlerindeki sorunlara bağlı olarak emekli olduğu zaman alacakları maaşlar düşük olmaktadır. Bireylerin emekliliklerini bugünden planlamaları gerekmektedir. Günümüzde sosyal güvenlik sistemlerindeki sorunlar nedeniyle tatmin edici emeklilik maaşları sağlanamamıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki sorunlara bakıldığında, doğum oranlarındaki düşüş, yaşam süresinin uzaması, yaşlılık ödenekleri ve sağlık harcamlarındaki artış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin işlerliğini zorlaştırmış bazı ülkelerde ise sistem işlemez hale gelmiştir (Çırak, 2017:62).

Uzun vadede demografik yapı, olması da, dağıtım esaslı kamu sosyal güvenlik sisteminin finansal ihtiyaçlarının hızla artmakta olduğunun göstergesidir. Bu seviyede, fonlama sisteminin, yani kişilerin nüfusun yaşlanma eğilimi içinde emekliliklerine yönelik tasarruflarının bireysel hesaplarda toplanarak yatırıma yönlendirilmesi ve bireysel emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilerek ileriki zamanlarda kişilere verilecek emeklilik gelirlerinde kullanılması esasına dayanarak işleyen bireysel emeklilik sisteminin önemi artmaktadır (Ünüvar, 2006: 22).

Sistem, tüm dünyada yaygın olarak uygulanan emekliliğin, kişilerin kendi tercihleri doğrultusunda yönlendirilmesi, emeklilik halinde elde edilen gelir düzeyinin artırılması ve bu sayede devletin emeklilik ödemelerine bağlı yükünün azaltılması ile sistemin işleyişi sırasında devlete kaynak aktarımın sağlanması amaçlarına yönelik olarak gelişime katkıda bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinin üçüncü basamağını oluşturan bireysel emeklilik sistemi, devletin sosyal güvenlik hizmeti kapsamındaki sağlık hizmetlerini kapsamamaktadır. Yaşanan sorunlardan dolayı bir gereklilik olarak ortaya çıkan bu sistem, devletlerin sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanından kaynaklanan yükü üzerinde daraltıcı bir etki yaratacak ve aynı zamanda kişilerin tasarruf seviyelerindeki artışa bağlı olarak ekonomide makro açıdan olumlu gelişmeler yaratacak bir sistemdir (Ünüvar, 2006:22).

II. BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

2.1. Dünya'da Bireysel Emeklilik Sistemi

Dünya'da gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik kurumları, faaliyetlerini sürdürürken, bazen çeşitli krizlerle karşılaşmıştır. Gelir- gider dağılımındaki bozulmalar, sağlık hizmetlerinin maliyetlerindeki artış, ortalama insan ömrünün uzaması, ekonomik istikrarsızlık, enflasyon ve işsizlik gibi nedenlerle ülkelerde sosyal güvenlik kurumlarının faaliyetleri olumsuz etkilenmektedir. Bu gibi sorunların, emeklilik ödemelerini etkileyerek emeklilik yaşının yükselmesine neden olmaktadır. Oluşan bu olumsuzluklar sonucunda, yeni finansal ürünlerin arayışına gidilmiş ve bireysel emeklilik sistemi ortaya çıkmıştır (Çelik, 2018:53).

Bazı ülkelerde bireysel emeklilik sistemi sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir rol oynarken, bazı ülkelerde sosyal güvenlik sistemine alternatif olmaktadır. Bazı ülkelerde BES'e girmek katılımcıların tercihine bırakılmışken, bazı ülkelerde sisteme girmek zorunlu tutulmuştur (Çırak, 2017:23).

Şili, Uruguay, Bolivya ve Meksika gibi ülkelerde BES'e katılımın zorunlu olduğu, ABD, Kanada, İsveç, İngiltere, Hollanda ve Almanya gibi ülkelerde ise bireysel emeklilik sistemi mevcut olan sosyal güvenlik sistemlerinin tamamlayıcısı durumunda olup, sisteme katılım ise gönüllülük esasına dayalıdır (Çelik, 2018:54).

2.1.1. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Bireysel emeklilik sistemi, zorunluluk esasına göre, Güney Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. Bu ülkelerin özelliği gelişmekte olan ülkeler olmalarıdır. Gelişmekte olan ülkeler genellikle, genel ekonomik krizler ile sosyal güvenlik sistemi krizleri birbirlerini etkilemektedir. Emeklilik sigortasının, özelleştirmesi yoluyla yapılan reform örneği, 1980'de Şili'de başlamış ve daha sonra Arjantin, Peru, Bolivya ve Uruguay'a doğru genişlemiştir. Bu sebeple Latin Amerika modelinde örnek olarak Şili üzerinde durulmuştur (Çırak, 2017:23).

2.1.1.1. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi

Dünya'nın en radikal adımlarının atıldığı Şili'de özel emeklilik fonları 1980 yılında kabul edilen 3500 sayılı emeklilik fonları kanunu ile dağıtım modeline dayalı sosyal güvenlik sistemi yerine, fonlama modeline dayalı özel emeklilik sistemine geçilmiştir. Buradaki amaç, özel emeklilik sistemlerinin çalışanlara emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlamak değil tersine, tüm sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi esasına dayalı bir uygulamadır (Uyar, 2011:83).

Şili bireysel emeklilik sisteminde üç farklı program uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, eski emeklilik sisteminde yer alan katılımcılar için emeklilik programı, ikincisi ise asgari emekli maaşına eşit yada büyük miktarda emekli aylığı finanse etmek için kişisel hesaplarında yeterince para biriktiremeyen ve belirli şartları (en az 20 yıl katkıda bulunmak) yerine getiren kişilere asgari yaşlılık aylığı finansmanı sağlayan güvence programı, üçüncüsü ise 65 yaş üstü kişilerin gelirlerinin asgari emeklilik maaşının %50'den az olması durumunda emeklilik aylığının bağlanmasını esas alan emeklilik programıdır (Çelik, 2018:55).

2.1.1.2. Meksika Bireysel Emeklilik Sistemi

Meksika bireysel emeklilik sistemindeki en önemli reform 1995 yılında yeni fonlu emeklilik sistemine geçilmesiyle yapılmıştır. 1997 yılından itibaren zorunlu katılım sistemi uygulanmaya konulmuştur. Yeni uygulanmaya başlayan sistemin amacı ise, iç tasarrufları geliştirmek ve dışarıdan sermaye akışını teşvik etmektir. Meksika'daki emeklilik sistemi, Güney Amerika'daki en yeni ve kapsamlı program niteliğindedir. Ülkede özel sektör çalışanlarının tamamı bu sisteme katkıda bulunmaktadır. Bu hesaplar ise, ülkede faaliyette bulunabilen şirketler tarafından yönetilmektedir (Uyar, 2011:86).

2.1.1.3. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi

1 Ocak 1999'dan itibaren Polonya'da zorunlu emeklilik sistemi yürürlüğe girmiştir. Üç sistemden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, devletin denetimi ve güvencesinde olan dağıtım yöntemi ile yönetilen sosyal sigorta kurumudur. İkincisi,

tamamı sermaye endeksli devletin izni ile kurulan sıkı bir denetime tabi olan açık emeklilik fonlarıdır. Sonuncusu ise, finansal kurumlar tarafından idare edilen gönüllülük esasına dayalı emeklilik fonlarıdır (Çırak ,2017:25).

2.1.1.4. Arjantin Bireysel Emeklilik Sistemi

Arjantin emeklilik sistemi üç ayaklı bir yapıya sahiptir. Birincisi, temel fayda sunan ve hükümet tarafından işletilen zorunlu olan yapıdır. İkincisi, hükümet ve özel yönetilince işletilen zorunlu emeklilik programıdır ve sonuncusu ise, küçük ve gönüllü katılımı olan özel yöneticilerce işletilmektedir (Uyar, 2011:84).

Arjantin’de uygulanan BES 1994 yılında zorunlu katkı sistemi ile değiştirilmiştir. Yeni uygulamayla beraber zorunlu katkı sisteminde, katkı payları sadece katılımcı tarafından ödenmektedir. Sistemdeki hesaplar, bireysel emeklilik fon yönetimi yapan şirketler tarafından yönetilmektedir. Bu şirketler, emekli sandığı yönetimi tarafından sıkı bir şekilde denetlenmektedir. Yine bu şirketler sadece çalışanların katkılarını yatırmak ve emeklilere ödeme yapmak için oluşturulmuştur. Emeklilik şirketleri, kendilerine tanımlanan katkı fonunu yönetmektedir (Çelik, 2018:56).

2.1.1.5. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi

1 Ocak 1998’de yürürlüğe giren Macaristan emeklilik reformu yasası ile karma yapılı yeni emeklilik sistemi dağıtım esaslı kamu programına ilave olarak zorunluluk esaslı karışık bir emeklilik seçeneği oluşturulmuştur. Zorunlu olan ilk ayak, işverenlerin ve kısmen çalışanların katkılarıyla finanse edilmektedir. 2008’de ise, emeklilik yaşı, kadın ve erkeklerde 62 olmuştur. İkincisi ise bireysel emeklilik hesaplarına dayalı emeklilik fonlarından oluşmaktadır. Üçüncüsü de, var olan gönüllü ortak emeklilik fonlarına benzemektedir. Bu son sistemde, büyük vergi muafiyetinin olduğu ve kişiyi daha fazla tasarruf yapmaya zorlayan gönüllü özel emeklilik ayağıdır (Çırak, 2017:25).

2.1.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde gönüllülük esasına dayalı özel emeklilik programları uygulanmaktadır. Bu ülkelerin ortak özellikleri gelişmiş ülkeler olmalarıdır. Geleceğe dönük planlarını yıllar öncesinden hazırlamış, gerektiğinde fazla sıkıntıya girmeden gerekli olan değişiklikleri yapabilecek güç ve yetkiye sahip, sanayileşmiş ülkeler emeklilik sistemlerinde de kişileri kendi iradeleri ile özel emeklilik programlarına katılmalarında serbest bırakmıştır. ABD, Kanada, İngiltere, İsveç, Hollanda ve Almanya gibi gönüllülük esasını uygulayan ülkeler özel emeklilik sistemlerini, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak görmektedir (Uyar, 2011:91).

2.1.2.1. ABD Bireysel Emeklilik Sistemi

Ekonomik ve sosyal risklere karşı devletin almış olduğu tedbirler olarak, ILO tarafından tanımlanan sosyal güvenlik kavramı, ilk defa ABD tarafından 1935 yılında kanunlara geçmiştir. Kamu ve özel sektör emekliliğinin finansmanında beraber görev almaktadır ve kamu emeklilik sistemi zorunlu iken mesleki ve bireysel emeklilik sistemi gönüllülük esasına dayalıdır. Özel mesleki emeklilik sistemi ABD’de ilk defa 1974 yılında düzenlenmiştir. Özel mesleki emeklilik programlarında katılım zorunlu değildir. Üçüncü basamakta yer alan bireysel emeklilik sisteminde kişiler, sigorta şirketleri, bankalar ve portföy yönetim şirketleri tarafından açılan kişisel hesaplarında emeklilik tasarrufu yapabilmektedir (Karabacak, 2015:16).

ABD’de bireysel emeklilik sistemi tamamen gönüllü olup sadece işverenin destekleri ile yürütülmektedir. İki tür bireysel emeklilik planı bulunmaktadır. Tek işveren yada kurum tarafından desteklenen ve idare edilen bireysel emeklilik planları, diğeri ise çok işverenli bireysel emeklilik planları olarak bilinen ve yaygın endüstri şirketlerinin çalışanlarını kapsayan planlardır (Çelik, 2018:58).

2.1.2.2. Kanada Bireysel Emeklilik Sistemi

Üç basamaklı emeklilik sistemi bulunan Kanada’da, sistemin ilk basamağında devlet kontrolündeki sosyal güvenlik sistemi ikincisi, mesleki emeklilik

planları olan ve özel yönetilen işveren katkılı emeklilik planları üçüncüsü ise, bireysel emeklilik tasarruf planları yer almaktadır (Çırak, 2017:27).

Kanada’da bireysel emeklilik planları, emeklilik geliri sağlamada önemli bir tamamlayıcı unsur olup ilk olarak 1800’lü yıllarda kurulmuştur. Bu planlar 1917’den itibaren vergi yardımları ile desteklenmiştir. Gönüllü bireysel emeklilik ise ilk olarak 1957 yılında ortaya çıkmıştır (Çelik, 2018:59).

2.1.2.3. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi

Yaptığı reformlarla emeklilik sisteminde İngiltere, üzerinde en çok durulan ülkelerin başında yer almaktadır. Emeklilik sistemleri ise devlet ve özel sektör emeklilik programlarından oluşmaktadır. Sistem üç basamaktan oluşmakta ve ilk olarak devlet kanalıyla işleyene temel emeklilik ve kazanca bağlı emeklilik ikincisi, işverenler kanalıyla işleyen mesleki emeklilik ve son olarak ise bireysel emeklilik programı bulunmaktadır (Yıldırım, 2010:68).

2.1.2.4. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi

Hollanda’da üç basamaklı sistem vardır. İlkinde en az 40 yıl çalışıp, 65 yaşını dolduranlar için son ücretinin %70’ine eşit emeklilik maaşı sağlayan kamu emeklilik sistemi mevcuttur. İkincisinde ise, işle bağlantılı mesleki emeklilik programlarından oluşmaktadır. Bu emeklilik programını işveren sunuyorsa katılım zorunlu ve çalışanların yaklaşık %90’ı bir mesleki emeklilik programı kapsamındadır. Fakat, işverenlerin çalışanlara emeklilik maaşı taahhüdünde bulunmalarının yasal zorunluluğu yoktur. Bireysel emeklilik planları da Hollanda’da yaygın olmakla beraber gönüllülük esasına dayanmaktadır. (Karabacak, 2015:17).

2.1.2.5. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi

Sosyal devletin oluşumuna yönelik İngiltere’nin öncülüğüne karşılık, modern olarak sosyal güvenlik sisteminin ve beraberinde emeklilik sigortasının oluşturulduğu ilk ülke Almanya’dır. 1 Ocak 1981 tarihinde Almanya’da yürürlüğe giren bir kanunla malullük ve yaşlılık sigortası kurularak ulusal çapta ilk emeklilik

sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem kısa sürede Avrupa'ya yayılmıştır. 2001 yılında yapılan emeklilik reformu ile Almanya'da, sosyal sigortalar arası denge, mesleki hazırlık planları ve özel emeklilik sigortası olarak üç basamaklı bir yapıya dönüştürülmüştür. İlk başlarda zorunlu olan bu sistem daha sonra gönüllü olarak değiştirilmiştir (Çelik, 2018:60).

2.1.2.6. İsveç Bireysel Emeklilik Sistemi

İsveç'teki sosyal güvenlik sistemi uzun bir geçmişe sahip olmakla beraber, dünyadaki en eski ve en geniş çaplı uygulamalardan biridir ve tüm ülke vatandaşlarına zorunlu emeklilik sistemi uygulayan ilk ülke olduğu söylenebilir. Erkekler ve kadınlar için emeklilik yaşının 65 olduğu ve tüm çalışanlar için mesleki emeklilik, bireysel emeklilik ve özel tasarrufların bütününden oluşan gönüllü emeklilik olarak ifade edilen üç ayaklı emeklilik sistemi mevcuttur. İsveç'te tamamlayıcı emeklilik planları, sosyal güvenlik sisteminin cömert olmasından dolayı gelişme gösterememiştir. Ancak işveren kesimi tamamlayıcı emeklilik sistemlerine fon birikiminden, kendisinde yararlanacağı düşüncesi ile sıcak bakmaktadır (Sarı, 2011:43).

2.2. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi 28.03.2001 tarih ve 4632 sayılı kanun çerçevesinde tamamlayıcı nitelikte yeni bir sistem olarak oluşturulması, sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması için yeni bir adım olarak değerlendirilmektedir. Maaş esaslı sosyal güvenlik sistemleri giderlerin finansmanına veya farklı deyişle gelirin dağıtımına öncelik verdiklerinden tasarruf fonksiyonunu yerine getirememektedir. Gelirlerin belirlenmesi bu sistemde uygulanan modeller, daha fazla prim ödeyerek daha fazla gelir elde etmek isteyen kişilerin istekleri karşılanamamaktadır. Dolayısıyla, sosyal güvenlik sistemlerinin aktüeryal, yapısal veya politik sebeplerle karşı karşıya kaldıkları finansal güçlükler ile farklı bir arayışı ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bireysel emeklilik sistemleri bu arayışlar neticesinde ortaya çıkmış, bir yandan kamunun üzerindeki yükün kısmen özel kesime aktarırken diğer yandan bireysel isteklere önem vererek sosyal güvenlik sistemlerinin sağladığı olanakların üstüne ek bir gelir sağlamayı amaç edinmiştir. Bireysel

Emeklilik Sistemi, sahip olunan kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı olarak kişilerin kazanç elde ettikleri zamanlarda düzenli tasarruflarda bulunmaları amacıyla, kazanç elde ettikleri zamanlardaki refah düzeylerinin emeklilik dönemlerinde de sürdürebilmek için kurulmuş sistemdir (Türker, 2011:11).

2.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı

Emeklilik dönemlerinde kişilerin, rahat yaşamlarını sürdürebilmeleri ve ihtiyacı olabilecek ilave masrafları karşılayabilmeleri için ek gelir sağlamaya yönelik her bir katılımcı adına katkıların ayrı hesaplarda takip edildiği ve herkesin kendi birikimleri oranında gelir alacağı, kamunun denetimi ve gözetiminde fakat tamamıyla özel emeklilik şirketleri tarafından uygulanan, katılımı gönüllü olan ve diğer kamu emeklilik sistemlerini tamamlayıcı bir özel emeklilik sistemidir. Gelişmekte olan ülkelerde zorunluluk, gelişmiş ülkelerde ise gönüllülük esası ile uygulanan özel emeklilik sistemleri yıllarca devam eden tartışma ve sonrası dünyadaki yaygın uygulamanın dışında gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de zorunluluk esası ile değil gönüllülük esası ile 27 Ekim 2003 tarihinden itibaren üye kaydetmiştir

Yani bireysel emeklilik sistemi (Heidarpour, 2014: 27);

- ❖ Bireylerin çalışamaz duruma geldiklerinde ek bir gelir elde etmeye yönelik
- ❖ Katkıların ise her bireyin bireysel açılacak hesaplarda takip edildiği,
- ❖ Yatırılan katkının ve yatırma şeklinin katılımcının kendisi tercihlerine göre seçtiği,
- ❖ Zorunlu kamu sigortalardan bağımsız fakat, kamu emeklilik sistemlerini tamamlayıcı özelliktedir,
- ❖ Gönüllü katılımı esas alan, özel sigorta şirketleri tarafından uygulanan bir tasarruf sistemidir.

2.2.2. Bireysel Emekliliğin Ortaya Çıkışı

1999 Ağustos ayında kurulan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu tasarısı taslağı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Bireysel Emeklilik komisyonundaki çalışmaların sonucunda hazırlanmıştır. Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ile ilgili sektör temsilcileri Bireysel emeklilik komisyonundaki çalışmalara katılmıştır. Ayrıca komisyon çalışmaları sırasında basın kuruluşları, üniversiteler ve sendikalardan kamuyla ilgili görüşleri yazılı olarak talep edilmiş ve komisyonun çalışmalarında değerlendirilmiştir (Elkatmış, 2012:13).

Sosyal güvenlik sisteminin, Türkiye'deki entegrasyon sürecinin bir aşaması olan 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 7 Ekim 2001 tarihinden itibaren yürürlüğe giren ve daha sonra tamamlayıcı mevzuat çalışmaları devam etmiş, ilk emeklilik planlarının tasdiklenmesi ile 27 Ekim 2003 tarihinde Bireysel Emeklilik Sistemi fiilen hayata geçirilmiştir (Güneş, 2015:27).

2.2.3. Bireysel Emekliliğin Amaç ve Kapsamı

Bireysel Emeklilik sistemindeki amaç, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma dönüşmesiyle emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ile ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması amacıyla, gönüllü katılıma dayalı ve belirli katkı esasına göre oluşturulan bir bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir. Zorunlu kamu sosyal güvenlik kuruluşlarının sağladığı güvencelerinin yanı sıra özel sigorta tekniği kullanılarak kişilerin yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri risklere karşı kendi tasarrufları ile güvence altına almak amacındadır. Kişilerin bu tasarruflarla sağlanan sosyal amacın yanında biriken fonlarla oluşacak sermayenin yatırıma yönlendirilmesi ile de ekonomik amaç gerçekleştirilebilmektedir (Altay, 2013: 27).

Bireysel Emeklilik Sisteminin kapsamı ise şu şekilde sıralanabilir;

- ❖ Emeklilik şirketlerinin kuruluş, çalışma, yönetim ve denetimine,
- ❖ Bireylerin sisteme katılma ayrılma ve emeklilik koşullarına,
- ❖ Emeklilik yatırım fonlarının kuruluşuna,
- ❖ Katkıların bu fonlarda toplanması ve değerlendirilmesi,
- ❖ Aracılık hizmetleri,

- ❖ Kamuya açıklanacak bilgilerin kapsamına,
- ❖ Bireysel emeklilikle ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri düzenlemek şeklinde belirlenmiştir.

Bireysel emeklilik uygulamasına yönelik ortaya çıkabilecek sorunlarda öncelik 4632 Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununa başvurulur, fakat bu kanunda çözüm bulunamazsa sigortacılık ilgili diğer kanunlar, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kurulu ve bununla ilgili yasal düzenlemelere başvurulacaktır (Bağcı, 2006: 35).

2.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri

Bireysel Emeklilik sisteminin özellikleri (Çağlı, 2010: 6-7):

- ❖ 18 yaşını doldurmuş ve yasal haklarını kullanma ehliyetine sahip her kişi kendi isteği ile BES'e katılabilir, yani Bireysel Emekliliğe katılım gönüllülük esasına dayalıdır.
- ❖ Kamu sosyal güvenlik sisteminin alternatifi değil tamamlayıcısıdır.
- ❖ Tasarruflar kişisel hesaplarda takip edilir, kişiler belirli katkı hesabına göre kendi birikimleri ve bu birikimlerden elde ettiği getiriler ölçüsünde toplu para veya emeklilik maaşlarına hak kazanırlar.
- ❖ Sisteme girerken istediği katılımcı, emeklilik şirketini kendisi seçtiği gibi belirli süreler sonunda sistemdeki haklarını kaybetmeden başka bir şirkete geçebilir.
- ❖ Birden fazla emeklilik emeklilik planına sahip olan katılımcı, bunları farklı şirketlerden yapabilir, bu planlardan biri emeklilik koşulunu sağladığı takdirde diğer planlarda emeklilik koşulunu sağlamış olur.
- ❖ Emeklilik şirketleri en az 3 farklı riske karşı fon oluşturabilecekler, ayrıca birikimlerinin değerlendirileceği yatırım araçlarını ise katılımcıların kendileri seçebileceklerdir.
- ❖ Sermaye Piyasası Kuruluna tabi portföy yönetim şirketleri tarafından emeklilik yatırım fonları profesyonel bir şekilde yönetilecektir.
- ❖ Emeklilik yatırım fonları Takasbankta saklanmaktadır.
- ❖ Sistem; Hazine Müsteşarlığı, Emeklilik Gözetim Merkezi, Sermaye Piyasası Kurulu, Takasbank, bağımsız denetim kuruluşları ve iç

denetim mekanizmaları tarafından çok yönlü denetim ve gözetime tabidir.

- ❖ Sistem aynı zamanda çeşitli vergi avantajları ile desteklenmektedir. Birey emeklilik için gerekli olan şartları sağlamadan sistemden ayrılırsa bu avantajlardan bazılarını yitirmektedir.
- ❖ Maluliyet, vefat ve tasfiye durumlarında ise katılımcı vergi avantajlarını kaybetmemektedir.
- ❖ 10 yıl katkı payı yatırarak 56 yaşına gelen katılımcılar sistemde emekliliğe hak kazanmaktadırlar.

Kamu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olan Bireysel Emeklilik Sisteminin temel unsurlarını aşağıdaki gibi sıralanabilir (Satır, 2008:21):

- ❖ Mevcut kamu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı,
- ❖ İşverenin katkısı,
- ❖ 10 Yıl sistemde kalma ve 56 Yaşını doldurma,
- ❖ Devlet katkısı,
- ❖ Gönüllü katılım,
- ❖ Bireysel hesaplarda takip imkanı vermesi,
- ❖ Şeffaflık, kişilerin istedikleri zaman birikmiş fonlarını inceleyebilmesi,
- ❖ Uzmanlaşma,
- ❖ Kamunun düzenlemesi, gözetimi, denetimi,
- ❖ Birikimlerin emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmesi,
- ❖ Katılımcılara seçim hakkı verilmesidir.

2.2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

2.2.5.1. Sistemin Avantajları

Bireysel emeklilik sistemi, katılımcıya ve katılımcı adına katkıda bulunan işverene, önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajları şu şekildedir (Heidarpour, 2014:40):

- ❖ Ekonomide ve kişiler arasında marjinal tasarrufu artırır.
- ❖ Emeklilik planını sunumunda büyük esneklik sağlar.

- ❖ Aktüeryal denge: Yapılan katkılar ile sağlanan menfaatlerin eşitliği sağlanır.
- ❖ Kişilerin risk ve getiri tercihi yapmasına olanak sağlar.
- ❖ Kişilerin emeklilikleri ile ilgili sorumluluk almalarını sağlar.
- ❖ Fonlar üzerinde sahiplik duygusunu artırır.
- ❖ Fonların uzmanlar tarafından yönetilmesine olanak sağlar.
- ❖ Kamu emeklilik sistemlerine göre daha yüksek reel getiri sağlar.
- ❖ Kişilerin daha uzun süre çalışmaya ve katkı yapmaya teşvik eder.

2.2.5.2. Sistemin Dezavantajları

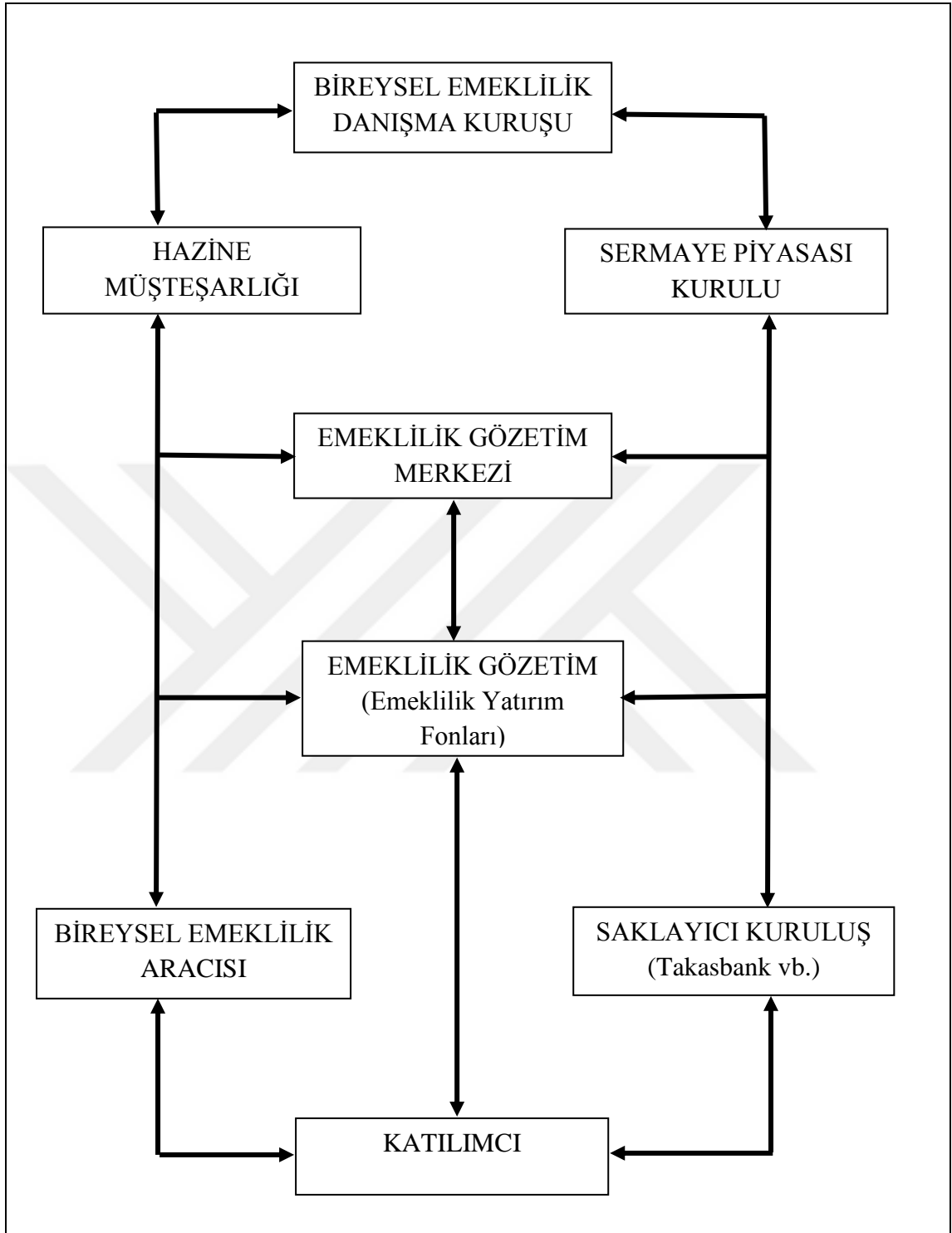
Bireysel emeklilik sisteminin dezavantajları ise şu şekildedir (Satır, 2008: 24):

- ❖ Bireysel emeklilik sisteminin işlerliği ve güvenilirliği, yüksek idari ve pazarlama maliyetleri gerektirmektedir.
- ❖ Kişilerin katılımına dayalı bu sistemde, emeklilik döneminde elde edilecek gelir açısından katılımcılar arasında büyük dalgalanmalar olacaktır.
- ❖ Sistemin iyi işlemesi detaylı düzenleme ve denetleme gerektirecektir.
- ❖ Yatırım performanslarının karşılaştırılmasında masraf kesintileri sebebiyle zorluklar yaşanacaktır.

2.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları, İşleyişi, Uygulama ve Süreçleri

2.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları

Tablo 2.1: BES Tarafları’nın Şeması

Kaynak: Bağlan, 2006:84

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanunu, bireysel emeklilik sisteminin işleyişine göre esaslar ile bu kanuna göre çıkartılan yönetmelikler düzenlenmiştir. Tablo 1'e göre bireysel emeklilik sisteminin tarafları ;

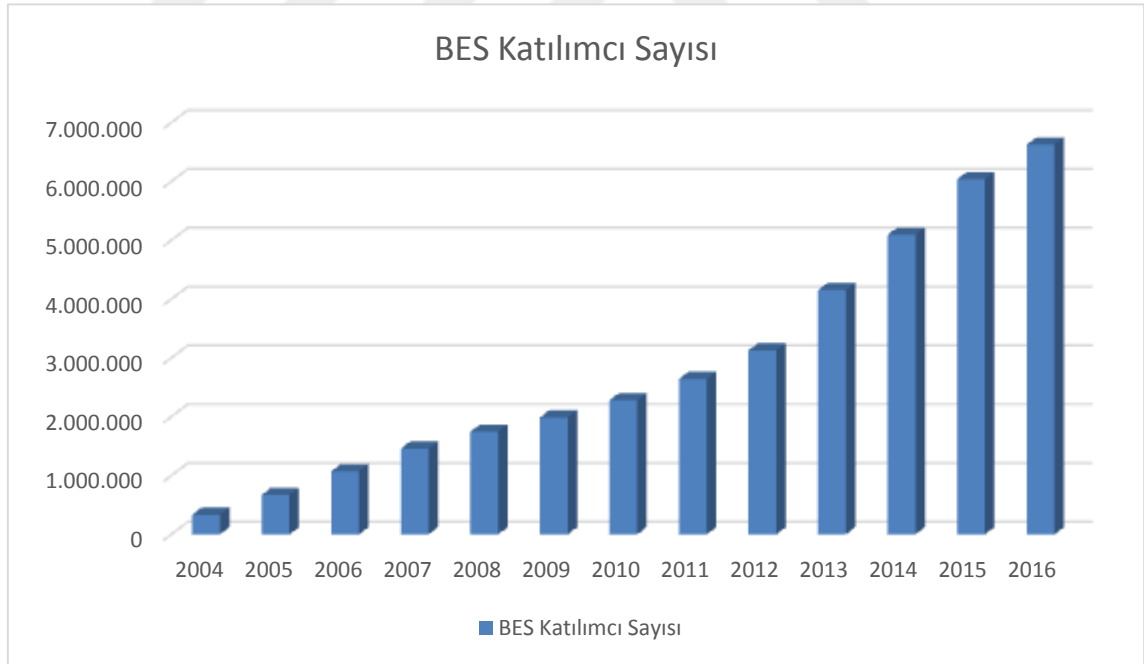
Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Emeklilik Gözetim Merkezi, Emeklilik Şirketi, Bireysel Emeklilik Aracısı, Saklayıcı Kuruluş, ve Katılımcı'dan oluşmaktadır.

2.3.1.1. Katılımcı

Katılımcılar, bireysel emeklilik aracısıyla birlikte, emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi imzalayan ve sisteme katılan kişilerden oluşmaktadır. Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve şirket tarafından açılacak olan bireysel emeklilik hesabına katkı sağlayan ve adına şirket tarafından bireysel emeklilik hesabı açılan kişiler olup emeklilik sözleşmesinin katılımcı ve emeklilik şirketinden oluşan iki taraftan biridir (Uyar, 2011;42).

Türkiye’de 2004-2016 yılları arasında katılımcı sayıları şekil 2.1’de görüldüğü gibidir:

Şekil 2.1: BES Katılımcı Sayısı

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporları, 2004-2016, Erişim Tarihi: 07.10.2018 <https://www.egm.org.tr>

Şekil 2 incelendiğinde, Bireysel emeklilik sisteminde katılımcı sayısı sürekli olarak artan bir ivme göstermektedir. 2004 yılı sonunda 334,557 kişi olan

katılımcı sayısı 2005 yılında %101 artış göstererek 672,696 kişiye ulaşmıştır. Bu rakam 2006 yılında 1,073,657, 2007 yılında 1,457,704, 2008 yılında 1,745,354, 2009 yılında 1,987,940, 2010 yılında 2,281,478, 2011 yılında bireysel emeklilik sisteminde katılımcı sayısı 2,641,843 geçen yıl sonuna göre, yaklaşık %16 büyüme göstererek 2,5 milyonu aşmıştır. 2012 yılında katılımcı sayısı 3,128,130 geçen yıl sonuna göre, %18 büyüme kaydederek 3,1 milyonu aşmıştır. 2013 yılında katılımcı sayısı 4,153,055 geçen yıl sonuna göre %33 büyüme göstererek 4,1 milyonu aşmıştır. 2014 yılında katılımcı sayısı 5,092,871 ve geçen yıl sonuna göre %23 büyüme göstererek 5 milyonu aşmıştır. 2015 yılında katılımcı sayısı 6,038,432 olup geçen yıla göre, %19 artarak 6 milyonu aşmıştır. 2016 yılında katılımcı sayısı 6,627,025 ve geçen yıl sonuna göre %10 büyüme göstererek 6,6 milyona ulaşmıştır.

Katılımcıların haklarını şu şekilde sıralanabilir (Yıldırım, 2010:19):

- ❖ Emeklilik hesabındaki katkı payları ve fonların düzeni bir yıl içinde dört kez değiştirilebilir.
- ❖ Emeklilik sözleşmesinde belirtildiği takdirde aynı şirketin farklı emeklilik ürünü arasında değişimi mümkündür.
- ❖ Emeklilik hesabı ve ilgili belgelerin bir emeklilik şirketinden diğer emeklilik şirketine transferi sadece yılda bir kez yapılabilir.
- ❖ Emeklilikten önce herhangi bir zamanda katılımcı katkı payı ödemeyi bırakabilir.
- ❖ Prosedürde yer alan vergi kısıtlamaları ile sistemden çıkmak mümkündür.
- ❖ Sözleşme süresi içerisinde katılımcının vefat etmesi durumunda varisleri bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin ödenmesini isteyebilirler. Yine sözleşme süresi içerisinde sürekli sakatlık halinde katılımcı bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerini çekme talebinde bulunabilir.
- ❖ Katılımcıların emekliliğe hak kazanmaları halinde birikimlerini tek bir ödeme olarak yada belli bir kısmı ömür boyu ödeme sözleşmesi ile maaş olarak talep edebilir.

2.3.1.2. Emeklilik Şirketi

Bireysel emeklilik şirketinin en önemli kurumunu emeklilik şirketleri oluşturmaktadır. Bireye emeklilik dönemleri için birden fazla alternatif sunmak amacı

olduğu için rekabete dayanan bir piyasa olduğundan bu alanda faaliyet gösterecek şirket sayısı da birden fazla olacaktır (Uyar, 2011:43).

4632 sayılı bireysel emeklilik kanuna göre kurulan emeklilik şirketleri, bu alanda faaliyet göstermek için ruhsat almış şirketleri ifade etmektedir. Emeklilik şirketlerine kuruluş izni Hazine Müsteşarlığı tarafından verilmektedir. Emeklilik şirketleri, temel olarak emeklilik ürünlerini satar, katkı payı toplar, ve bu katkı paylarını fona yatırır (Kaya, 2013: 46).

Kurulacak emeklilik şirketinin, anonim şirket olması ve şirketin faaliyetleri söz konusu kanuna uygun olmalı, sermayesi en az 20 milyon TL ve sermayenin ödenmiş kısmı ise en az 10 milyon TL olması ve geri kalanı ise 3 yıl içerisinde ödenmeyi taahhüt etmesi, hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve hepsinin nama yazılı olması, ana sözleşmesinin 4632 sayılı kanunun hükümlerine uygun olması, iş planı ve sistem tasarımı ile yapılabilirlik raporlarının sunulması gerekmektedir. Kuruluş izni için gerekli sermaye tutarı, Türkiye İstatistik Kurumu Toptan Eşya Fiyat Endeksinin iki katının gerektirdiği miktar ve sınırları aşmamak üzere Hazine Müsteşarlığı tarafından artırılabilir (Asiltürk, 2018:12).

Ayrıca emeklilik branşında faaliyet ruhsatı alan şirket, ruhsatın verilmiş tarihinden itibaren en geç üç ay içerisinde fon kurmak amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurması ve şirketin fon kurma başvurusunun kurula zamanında yapılmaması yada başvurusunun reddedilmesi halinde verilmiş olan kuruluş izni ve faaliyet ruhsatı kendiliğinden geçersiz olacaktır (Uyar, 2011:43).

Emeklilik şirketlerinin mevzuat içerisindeki sorumlulukları ise şunlardır (Karadeniz, 2007:87) :

- ❖ Hazine Müsteşarlığı'nın belirleyeceği hususlara göre bankalardan emeklilik sözleşmelerine ilişkin hizmet almak,
- ❖ Sözleşme çerçevesinde tahsil edilen katkıların fona yönlendirilmesini sağlamak ve bireysel emeklilik hesaplarının ve ilgili diğer kayıtların güncelleştirilmesini sağlamak,
- ❖ Emeklilik şirketinin genel fon yönetim ve stratejisi ve kararlarına uygun portföy yöneticilerinin fon yönetmesini sağlaması,
- ❖ Bireysel emeklilik hesaplarına ait günlük bilgilere katılımcıların erişimine olanak sağlaması,

- ❖ Katılımcılara, fon portföyündeki varlıklar, fonun performansı, mali tablolar gibi konularda düzenli olarak bilgi verilmesine olanak sağlaması,
- ❖ Bireysel emeklilik kayıt sisteminin, Hazine Müsteşarlığı ve Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu tarafından istenecek bilgi, belge ve tablolar ile belirlenecek esas ve usullere göre hazırlanmasını sağlamak,
- ❖ Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu'nun belirleyeceği esaslara göre fonun iç denetimi, Hazine Müsteşarlığı'nın belirleyeceği esaslara göre şirketin denetimini sağlamak,

Emeklilik hesaplarının ve emeklilik faaliyetlerinin devamlılığını ve fon varlıklarının korunmasını sağlamakla, kayıt ve varlıkların saklanması konusunda gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler.

2.3.1.3. Portföy Yöneticisi

Emeklilik şirketlerinin kurduğu fonları yöneten profesyonel kuruluşlara portföy yöneticisi denilmektedir. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yapılan düzenleme ve denetlemelere tabidir. Portföy yönetim şirketleri, Sermaye Piyasası Kurulu'ndan portföy yöneticiliği yetki belgesi almış ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından uygun görülen portföy yönetim şirketlerinden oluşmaktadır (Samancı, 2010: 46).

2.3.1.4. Takasbank (Saklayıcı Kuruluş)

Fon portföyündeki varlıkların ve katılımcıların katılma belgelerinin saklandığı takasbank, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından uygun görülen bir saklama kuruluşudur. Fon portföyündeki varlıkların ve fon paylarının saklanması hizmetini veren kuruluş olan Takasbank veya Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilen diğer kuruluşlardır. Takasbank'taki hesaplarda katılımcıların hesaplarında bulunan emeklilik yatırım fonlarına ait paylar ve fonların portföylerinde yer alan menkul kıymet ve nakit değerler 'emeklilik fonu hesapları' adı altında saklanmaktadır. Katılımcılara ait hesaplarda, emeklilik yatırım fonlarına ait paylar fon

bazında saklanmakta ve izlenmektedir (Akpınar, 2007:79). Emeklilik yatırım fonundaki varlıkların ise emeklilik şirketlerinin varlıklarından ayrı olarak saklayıcı kuruluş nezdinde saklanması sayesinde katılımcıların birikimleri, emeklilik şirketinin iflası, kapanması, devredilmesi yada birleşmesi gibi durumlara karşılık güvence altına alınmasıdır (Yüceer, 2010:27).

2.3.1.5. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

Emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ve bu şirketlerin sözleşmeleriyle saklayıcılara ilişkin düzenlemeler bireysel emeklilik sisteminde Sermaye Piyasası Kurulu(SPK) tarafından yapılmaktadır. Emeklilik şirketleri ve bireysel emeklilik araçlarının çeşitli ilan ve reklamlarla kamuya açıklayacakları bilginin, Müsteşarlığa, SPK'ya ve açıklanmış verilere uygun olması gerekmektedir. SPK'nın düzenleme fonksiyonunun yanında denetleme fonksiyonunda bulunmaktadır. Emeklilik yatırım fonunun denetçisi, fonun mali durumunu zayıflatacak yada olağan dışı sonuçlar doğuracak durumları içeren denetim raporunu SPK'ya göndermek zorundadır. Emeklilik şirketi fonlarının, portföy yöneticilerinin ve saklayıcının faaliyetleri en az yılda bir defa SPK tarafından denetlenmeye tabidir. Fonların üçer aylık ve yıllık dönemler itibarı ile bağımsız dış denetimleri sonunda, bağımsız denetçi görüşünü içeren rapor ve bağımsız denetim raporu SPK'ya gönderilmek zorundadır (Kızılgöçer, 2014:47).

2.3.1.6. Hazine Müsteşarlığı (HM)

4632 sayılı kanunla, bireysel emeklilik sisteminin yürütülmesi bakımından bireysel emeklilik danışma kurulu ile birlikte önemi yüksek kurumlardan biri haline gelmiştir. Bireysel emeklilik danışma kurulunun oluşumundan sekreteryaa hizmetlerinin yürütülmesine kadar kanunun çeşitli maddelerinde belirtilen birçok faaliyetlerin gerçekleştirilmesi Müsteşarlık tarafından yerine getirilmektedir. Bu kanunla Hazine Müsteşarlığına verilen görevleri şu şekilde sıralanabilir (Gülhan, 2007.73):

- ❖ Emeklilik sözleşmelerinin içinde yer alacak hususların belirlenmesi,

- ❖ Emeklilik hesaplarının emeklilik şirketleri arasında aktarımı ile ilgili hususların belirlenmesi,
- ❖ Yönetim ve fon işletim giderlerinin ve giriş aidatlarının belirlenmesi,
- ❖ Emeklilik Şirketlerinin ve faaliyet ruhsatlarının verilmesi,
- ❖ Emeklilik şirketlerinin kamuyu bilgilendirmeye yönelik ilan ve reklamlara ilişkin usul ve esasların belirlenmesi,
- ❖ Bireysel emeklilik şirketlerinin denetimi,
- ❖ Mevcut olan sigorta şirketlerinin emeklilik şirketi statüsüne geçişine ve faaliyet ruhsatı verilmesine ilişkin esasların belirlenmesidir.

Diğer yandan Hazine Müsteşarlığı(HM), bireysel emeklilik danışma kurulunun faaliyetlerini kolaylaştırıcı olmak üzere bazı konularda danışmanlık hizmeti vermekte ve uygun görüşünü bildirme görevinde vardır.

2.3.1.7. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu (BEDK)

Bireysel emeklilik sisteminde kurumsal yapının en üstünde bireysel emeklilik danışma kurulu(BEDK) bulunmaktadır. Bireysel emeklilik danışma kurulu, bireysel emeklilik sistemine ilişkin politikalarını belirlemek, bu politikaları gerçekleştirmek için gerekli önlemlerin alınması konusunda önerilerde bulunmak ve mevzuat düzenlemeleri hakkında tavsiye niteliğinde karar almakla yükümlüdür (Akpınar,2007:80). BEDK, Hazine Müsteşarlığının başkanlığında Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, HM, ve SPK tarafından görevlendirilecek en az genel müdür düzeyinde birer temsilciden oluşmaktadır. Müsteşarlıkça önerilen tarih ve gündemle en az üç ayda bir BEDK toplanır (Sezer, 2008:44).

2.3.1.8.Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM)

Bireysel emeklilik ve tasarruf kanunu uyarınca HM'nin görev ve yetkilendirmesi ile merkezi İstanbulda olmak üzere 10 Temmuz 2003 tarihinde emeklilik gözetim merkezi(EGM) A.Ş. kurulmuştur. BES'in etkin ve güvenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla, katılımcıların hak ve menfaatlerini

korumak ve bununla beraber denetleyici kamu kurumları olan HM, ve SPK'nın karar almasına yardımcı olacak verileri ve de kamuoyunu bilgilendirecek verileri sağlamak amacıyla EGM görevlendirilmiştir (İşbilen, 2008:77).

EGM yönetim kurulu, Emeklilik Şirketi Genel Müdürleri, Hazine Müsteşarlığı SGM Özel emeklilik Daire Başkanı ve Emeklilik Gözetim Merkezi genel müdüründen oluşmaktadır. EGM içinde, Sistem Geliştirme ve Bilgi Teknolojileri, İstatistik, Aktüerya ve Veri Yönetimi, İç Hizmetler, Dış İlişkiler ve Bilgilendirme olmak üzere dört birim bulunmaktadır (Asiltürk, 2018:31).

2.3.1.9. Bireysel Emeklilik Aracıları

Bireysel emeklilik aracıları hangi isimle olursa olsun herhangi bir emeklilik şirketine bağlı kalmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, sürekli olarak emeklilik şirketlerinin emeklilik sözleşmelerine aracılık eden yada emeklilik şirketi adına yapan gerçek yada tüzel kişilerden oluşmaktadır. Aracılar HM bünyesinde tutulan bireysel emeklilik aracıları siciline kayıt olmak zorundadırlar (Uyar, 2011:47).

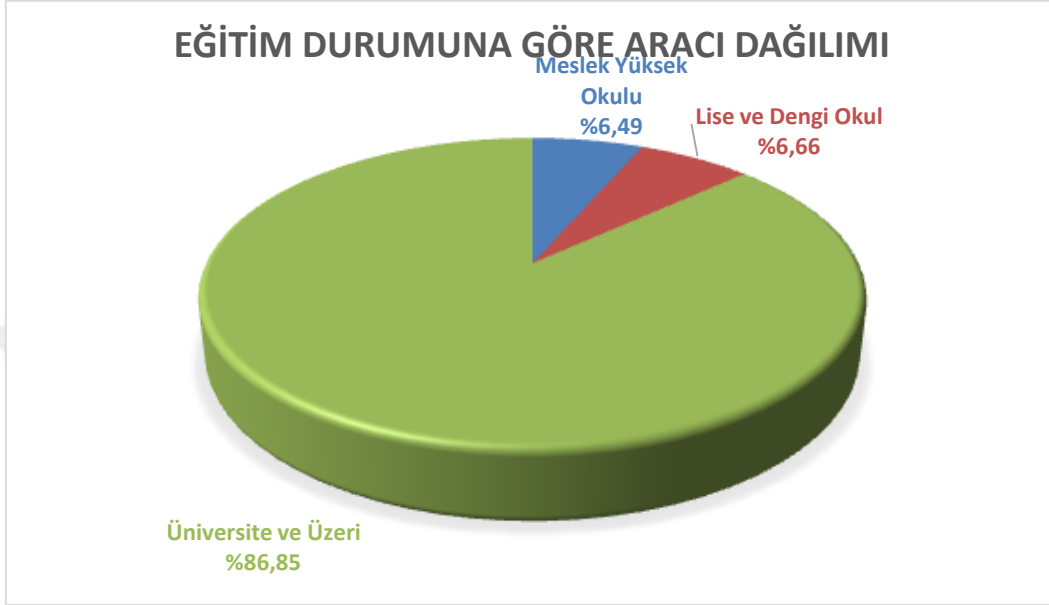
Bireysel emeklilik aracısında bulunması gereken şartları ise Şu şekildedir (Çağlı, 2010:13):

- ❖ Dört yıllık fakülte , dört yıllık yüksek okul yada iki yıllık meslek yüksek okullarının bankacılık ve sigortacılık bölümlerinden mezun olmak,
- ❖ Meslek, şeref ve haysiyetine aykırı davranışlarda bulunmamış olmak,
- ❖ Sınavda başarılı olmak,
- ❖ Bireysel emeklilik aracılığı yapacağı emeklilik şirketinin emeklilik ürünlerine ilişkin gerekli eğitimleri almış olması gerekli,
- ❖ Müflis veya konkordato ilan etmemiş olmak, Türk ceza kanununun 53 maddesinde belirtilmiş süreler geçmiş olsa dahi kasten işlenen suçtan dolayı beş yıl yada daha fazla süre ile hapis cezasına yada devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve düzenin işleyişine karşı, milli savunmaya karşı, devlet sırlarına karşı suçlar olmak üzere ve casusluk, zimmet, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, güveni kötüye kullanmak, hileli iflas, ihaleye fesat

kariştırma, terörün finansmanı, vergi kaçakçılığı vb suçlardan mahkum olmamak.

şekil 2.2’de eğitim durumuna göre aracı dağılımı yüzdeleri görölmektedir.

şekil 2.2: Eğitim Durumuna Göre Aracı Dağılımı

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, BES Gelişim Raporu 2016, <https://www.egm.org.tr>. BES İstatistikleri, 13.04.2018

Eğitim durumuna göre aracı dağılımı EGM verilerine göre, Meslek Yüksekokul %6,49, Lise ve Dengi okul %6,66, Üniversite ve üzeri okul %86,85 olduğu görölmektedir. Toplam aracı sayısı ise 45,241’dir (EGM, www.egm.org.tr/BES istatistikleri).

Aracı, emeklilik sözleşmesi düzenlediği emeklilik şirketinden ayrılmış olsa dahi, aracılığını yaptığı emeklilik sözleşmelerinin aracısı olmaya devam etmektedir. Aracılık hizmeti, bireysel emeklilik planlarının tanımını, pazarlamasını, satışını ve sözleşmesinin oluşturulma sürecindeki diğer bazı işlemleri de kapsamaktadır.

2.3.2. Emeklilik Sözleşmesi Taraflarının Hak ve Yükümlölükleri

Katılımcı ve emeklilik şirketinin emeklilik sözleşmesinden doğan hak ve yükümlölükleri şu şekilde sıralanabilir (Yıldırım, 2011:78):

- ❖ Emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar dahilinde katılımcı, şirket tarafından açılacak bireysel emeklilik hesabına katkı yapmaktadır.
- ❖ Emeklilik sözleşmesinde yer alacak şartlar altında katılımcı, katkıpayını aynı şirkete ait birden fazla fon arasında paylaştırılmasına kendisi karar verebilir.
- ❖ Emekliliğe hak kazanmadan önce katılımcı, bireysel emeklilik sistemine katkıda bulunmaya ara verebilir.
- ❖ Emeklilik sözleşmesi devam ederken istediği herhangi bir zaman yada devamlı işgöremezlik durumunun ortaya çıkması halinde katılımcı, bireysel emeklilik sisteminden birikimlerini alarak ayrılabilir.
- ❖ Emeklilik şirketi katkı paylarını şirket hesabına geçtiği tarihten sonra en geç ikinci iş gününde yatırıma yönlendirmek zorunda, bu görevin yerine getirilmemesi durumunda ise katılımcının dahil olacağı fonun son aylık gecikme cezası uygulanır ve bu tutar da katılımcının hesabına eklenir.
- ❖ Sisteme giriş tarihinden itibaren sistemde en az on yıl bulunmak şartı ile 56 yaşını tamamladıktan sonra katılımcı emekliliğe hak kazanır. Sistemde on yıl kalma koşulu, katılımcının birikimlerini almadan emeklilik sözleşmesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sistemde on yıl kalması ile on yıl süre asgari katkı payı yada on yıllık katkı payı ödemesine karşılık gelecek toplu katkı payını ödemesi halinde gerçekleşir.
- ❖ Katılımcının emekliliğe hak kazanması durumunda hesabındaki birikimlerinin bir kısmının yada tamamının ödenmesini veya yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi hükümlerine göre kendisine maaş bağlanmasını isteyebilir. Şirket katılımcının bu isteğini ve emeklilik hakkını elde ettiği tarihten itibaren yedi iş gününde yerine getirmek zorundadır.

Bireysel emeklilik hesabındaki birikimin ve ödenen katkı paylarının fonlar arasındaki dağılım oranları yada tutarları bir yılda azami 6 kez değiştirilebilir. Bu talep şirkete yazılı yada şirketin çağrı merkezinden veya şirketin internet sitesinde

katılımcı adına oluşturulan güvenli sayfadan yapılır. Şirket fon dağılım değişikliği talebinin ulaştığı tarihi müteakip iki iş günü içinde gerçekleştirilir (Altuncuoğlu, 2017:45).

Bireysel emeklilik planı yılda en fazla 4 kez değiştirilebilir. Emeklilik planındaki değişiklik isteği, emeklilik şirketine yazılı olarak veya şirketin çağrı merkezinden yada internet sitesinden yapılabilir. Şirketin kabul etmesi ile yeni emeklilik planına, plan değişiklik talebinin şirkete ulaşmasını takip eden 10 iş günü içinde geçiş yapılır ve sözleşme sahibine gönderilir (Asiltürk, 2018:19).

BES'e yeni katılan kişi emeklilik sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde herhangi bir aktarım yapamaz. Yani, aktarım yapılabilmesi için iki yıl geçmesi gerekir. Bir kez şirketler arasında aktarım yapıldığı takdirde ikinci kez yeni bir şirkete aktarım yapılmak isteniyorsa aktarım yapılan şirkette bir yıl kalınması gerekmektedir. Şirket, aktarım amacıyla kendisine başvuruda bulunan katılımcının tanımlı elektronik posta adresine beş iş günü içinde hesap özetini, aktarım bilgi formunu ve aktarım talep formunu şirketin internet sitesinde kendi adına oluşturulan güvenli sayfadan alabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapar. Aktarımı yapacak şirket talebin kendisine ulaştığı tarihten itibaren on iş günü içinde birikimi devlet katkısı hesabına ilişkin tutarlarla birlikte aktarır (Altuncuoğlu, 2017:46).

Bireysel emeklilik sözleşmesi teklifi, şirket tarafından reddedilebilir. Şirket, tarafından reddedilen sözleşme, bütün ödemeler hiçbir kesinti yapılmadan beş iş günü içinde katılımcıya iade edilir (Asiltürk, 2018:28). Katılımcı teklif formunu imzaladığı tarihten itibaren, 60 gün içinde sözleşmeden cayma hakkına sahiptir. Bu durumda fon gider kesintisi dışında hiçbir kesinti yapılmadan, ayrıca sözleşmenin imzalanmasından sonra elde edilebilecek yatırım gelirleri de dahil olmak üzere ödenen tutarın tamamı on iş günü içinde geri alınabilmektedir (Çelik, 2018:37).

Katkı payı ödemeye ara verme ise, bir sözleşmenin beşinci yılını tamamladıktan sonra ilgili sözleşme kapsamında ara verme kesintisi, yönetim gideri kesintisi yapılamaz ve giriş aidatı alınmaz. Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten önce tahakkuk etmiş şirket alacaklarını etkilemediği için 01.01.2016 öncesinde yer alan tahakkuk etmiş fakat tahsil edilmemiş alacaklarına ilişkin hakları saklıdır. Sözleşmede geçirilen süre, hesabında sözleşme bilgilerine ilişkin transfer verilerine göre ilk sözleşmenin sisteme giriş tarihinden itibaren ilgili sözleşmede geçirilen tüm süreler dikkate alınır (Asiltürk, 2018:18).

2.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminde Finansman

2.3.3.1. Katkı Payı Ödemeleri

BES, katkı payı esasına göre çalışan bir sistemdir. 01.01.2017 yılına kadar sadece gönüllülük esasına göre çalışan bu sistem, bu tarihten sonra kamu ve özel sektör çalışanlarından ve 45 yaşından küçük bireyler BES'e dahil edilmeye başlanmıştır. Katkı payları sisteme kendi isteği yada otomatik olarak dahil olan katılımcılar tarafından ödenmektedir. BES'e katılanların ödeme yapacakları katkı payı tutarı, tarafların düzenlediği bireysel emeklilik sözleşmelerinde tespit edilmektedir ve bu emeklilik sözleşmeleri çerçevesinde ödemeler yapılmaktadır (Asiltürk, 2018:16).

Katılımcı prim ödemelerini aylık, üç aylık, altı aylık yada yıllık periyotlar şeklinde gerçekleştirebilir. Seçilmiş olan emeklilik planı ile katılımcı asgari katkı payının altında kalmamak şartı ile istediği gibi artırıp yada azaltabilir (Kızılgeçit, 2014:48).

Katkı payı ödemeleri, katılımcı yada katılımcı adına katkı payı ödeyen kişi tarafından mevduat hesabına, otomatik talimat vererek, EFT, havale, kredi kartından veya banka gişelerinden yapılabilmektedir (Asiltürk, 2018:18).

2.3.3.2. Gider Ödemeleri ve Kesintileri

2.3.3.2.1. Giriş Aidatı

Giriş aidatı, emeklilik şirketinin elde etme maliyetlerini karşılamak amacıyla alınmaktadır. Sistemde kalış sürecinin uzunluğuna göre azalış gösterir. Dolayısıyla sistemden erken ayrılma gibi yada erken dönemde başka bir şirkete aktarımı caydırıcı etkisi vardır. Yani giriş aidatı tahsili uygulamada ertelendiği için başka bir ifade ile erken çıkış kesintisi olarak işlev görmektedir. 2008 tarihli BES hakkında yönetmelikte, aylık brüt asgari ücret (ABAÜ) tutarının yarısını aşmamak üzere giriş aidatı alınabileceği ve bu tutarın tahsili 5 yılı aşmamak şartı ile ertelenebileceği düzenlenmiştir. Fakat 09.11.2012 tarihli yeni yönetmelikte, 01.01.2013 tarihinden itibaren giriş aidatı azami tutarı, sistemden erken ayrılmalarını caydırmak amacıyla ABAÜ %75 yükseltilmiş ve ertelenmiş tutar tahsilatı 10 yıla

kadar mümkün hale gelmiştir. 17.12.2016 tarihinden önce giriş aidatı için mevcut kurallar ise şu şekildedir (Yazıcı, 2015:124):

- ❖ İlk giriş aşamasında alınabilir,
- ❖ Aynı şirkette birden fazla sözleşmesi olan katılımcıdan sadece bir giriş aidatı alınabilir,
- ❖ Sözleşme teklifinin imzalandığı tarihte geçerli ABAÜ tutarının %75'ini aşamaz.
- ❖ Peşin yada aktarım yada sistemden çıkış tarihine ertelenmiş olarak tahsil edilebilir, peşin olarak tahsil edilen kısım ABAÜ'nün % 10'nu aşamaz.
- ❖ 3 yıl içinde şirketten ayrılanlar için toplam kesinti ABAÜ'nün %75'ini aşamaz.
- ❖ 3 yılını dolduran sözleşmelerden ve altı yıldan önce şirketten ayrılanlar için toplam kesinti ABAÜ tutarının %50'sini aşamaz.
- ❖ 6 yılını dolduran sözleşmelerden ve 10 yıldan önce şirketten ayrılanlar için toplam kesinti, ABAÜ tutarının % 25'ini aşamaz.
- ❖ 10 yılını dolduran ile ölüm yada maluliyet sebebiyle yada emeklilik hakkını kullanarak ayrılanlardan ertelenmiş durumdaki giriş aidatı tahsil edilmez.

01.01.2017 tarihinden itibaren, uygulanmaya başlayan BES'e otomatik katılım kapsamında sisteme katılanlardan emeklilik şirketlerince fon işletim gider kesintisi olarak dışında başka bir kesinti yapılamaz (Asiltürk, 2018:21).

17.12.2016 tarihinde resmi gazetede yayınlanmış olan ve 29921 sayılı yönetmelikte giriş aidatı ile yapılan değişiklikler ise;

- ❖ Giriş aidatı ve yönetim gideri kesintisi, yapılan değişiklikten sonra birlikte tahsil edilecektir.
- ❖ Giriş aidatı bireysel emeklilik sözleşmesinin imzalandığı tarihten itibaren her yıl için o yılın ilk altı ayında uygulanan brüt asgari ücrete göre hesaplanır ve bu tutar aylık brüt asgari ücretin %8,5'idir.
- ❖ Zorunlu haller dışında (emekli olunması, vefat, maluliyet vb.) ayrılmak zorunda kalınması haricinde sistemde beş yılını tamamlamadan ayrılmak durumunda giriş aidatının, sözleşmenin beşinci yılının sonuna kadar olan, tahsil edilmemiş bölümü katılımcının emeklilik hesabındaki mevcut katkı paylarından tahsil edilir. Söz konusu tahsilat için hesaplama yapılırken

sistemden çıkış işleminin yapıldığı yılın ilk altı ayında uygulanan brüt asgari ücret dikkate alınır.

- ❖ Bireysel emeklilik sözleşmesinin, beşinci yılı tamamlandıktan sonra ilgili sözleşme kapsamında, ödemeye ara verme kesintisi dahil olarak, yönetim gider kesintisi yapılmayacak ve giriş aidatı tahsil edilmeyecektir (Asiltürk, 2018:22).

Tablo 2.2 : Sözleşme yılları bazında yapılacak kesintilere ilişkin sınırlamalar

Sözleşme Yılı	Kesintilere İlişkin Üst Sınırlar
0-5 yıl için	Giriş aidatı ve yönetim gideri kesintisi toplam tutarı için; her yıl için aylık brüt asgari ücretin %8,5'ine karşılık gelen maktu tutar.
6. yıl ve sonrası için	Toplam kesinti tutarı için; Sözleşme kapsamında devlet katkısı hesabında bulunan tutarın belli bir oranına karşılık gelen tutar.

Kaynak: Akdikmen, 2018:73

Tablo 2.2'de gösterilen ve 17.12.2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmış olan 29921 sayılı yönetmeliğe göre, emeklilik sözleşmesinin altıncı yılı ve sonrasında, tüm giderler için yapılabilecek kesintilerin toplam tutarı için ayrıca bir üst sınır belirlenmiştir. Buna göre, bireysel emeklilik sözleşmesinin yürürlük tarihinden bitiş tarihine kadar yapılacak kesintilerin toplam tutarı, bitiş tarihinde sözleşme kapsamında varsa devlet katkısı hesabında bulunan tutar üzerinden yönetmeliğe göre hesaplanacak tutarı geçemeyecektir. Devlet katkısı ile ilişkilendirilen kesintiye ilişkin üst sınır kontrolü 01.01. 2021 tarihinden itibaren uygulanacaktır (Asiltürk, 2018:22).

2.3.3.2.2. Yönetim Gideri Kesintisi

Bireysel emeklilik faaliyetlerinin gerektirdiği giderlerin karşılanması için emeklilik şirketleri, katılımcının bireysel emeklilik hesabına yapılan katkı payları üzerinden azami %8 oranını aşmamak şartıyla yönetim gideri kesintisi yapabilirler. (Önder, 2010:57).

Eski yönetmelikte %8 olan oran 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren %2'ye düşürülmüştür (Yazıcı, 2015: 126). Katılımcının katkı payı ödemeye ara vermesi halinde ara verme süreci boyunca birikiminden ara verilen her tam ay için 2 TL aşmamak üzere ek yönetim gideri alınabilmektedir (Solmaz, 2016:26).

17.12.2016 tarihli resmi gazetede yayınlanmış olan 29921 sayılı yönetmelikten sonra yönetim gideri kesintisi ve giriş aidatı aynı kalem olarak katılımcılardan tahsil edilmeye başlanmıştır (Asiltürk , 2018:22).

2.3.3.2.3. Fon İşletim Gideri Kesintisi

Fon işletim gider kesintisi, fona ve fon yönetimine ilişkin giderleri karşılamak için emeklilik yatırım fonlarının varlık değeri üzerinden günlük olarak yapılmaktadır. Fon iç tüzüğünde belirtilen günlük kesinti oranına karşılık olarak yıllık oranın aşılmadığı ise şirket tarafından her yıl sonunda kontrol edilir. Aşan tutar varsa iade edilir (Yazıcı, 2015:127).

Bu kesinti fon net varlık üzerinden hesaplanan günlük olarak en fazla yüzbinde on (yıllık %3.65) oranında olmak şartı ile kesilebilmektedir. Bununla beraber fon işletim gideri kesintilerinin emeklilik sözleşmesinde açıkça yer alması gerekmektedir (Solmaz, 2016:26).

2013 yılında yapılan düzenleme ile fon işletim gider kesintisi, 2012 yılında %2,28 olan oran 2013 yılı sonunda, %1,81'e düşmüştür. Fakat 01.01.2017 tarihinde uygulanmaya başlayan otomatik katılım kapsamında çalışanlara sunulan tüm fonlar için en fazla yıllık fon işletim gider kesintisi oranı %0,85 olarak uygulanacaktır.

17.12.2016 tarihli 29921 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yeni yönetmelikle altı yılını tamamlayan sözleşme sahiplerine katkı paylarından yapılan fon toplam gider kesintisi belirli oranlarla iade edilecektir. Bu iade işlemi, her yılın sonu yada emeklilik sözleşmesinin sonlandırması durumunda, sonlandırma tarihini takip eden beş iş günü içinde katılımcının bireysel emeklilik hesabına iade yapılır. İade sırasında yaşanan gecikmeden doğan zararlar emeklilik şirketince karşılanmaktadır. Emeklilik hesabına yapılan iade tutarları sözleşme sahibinin fon dağılımlarına göre fonlara aktarım yapılır. Yedinci ve on dördüncü yıllar arasındaki iade oranı her yıl için bir önceki yılda geçerli olan iade oranının 2,5 puan artırılması şeklinde uygulanır. On beşinci yıldan sonra sabit olarak %25 uygulanır. İade oranları

tespit edilirken 01.01.2013 itibaren sistemde geçirilen süreler dikkate alınır. Söz konusu uygulama 01.01.2021 tarihinden itibaren uygulamaya başlayacaktır (Asiltürk, 2018:24).

2.3.3.2.4. Özel Hizmet Gideri

Katkı payı ödenmesine ara vermesi yada kanuni bildirimler ve sunulan standart hizmetler dışında emeklilik şirketi, katılımcı tarafından sözleşmede belirtilen özel hizmetlerin talep edilmesi durumunda katılımcıya haber verilmesi halinde asgari ücretin aylık tutarının azami %25'ini aşmayacak şekilde özel hizmet gideri kesintisi yapabilir. Buna karşılık gelen tutar ise, katılımcının bireysel emeklilik hesaplarındaki fon tutarından indirim yapılarak karşılanır (Ünlüer, 2016:20).

2.3.4. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergi

Emekliliğe hak kazanmadan sistemden çıkmayı caydırmak ve bireysel emekliliğe katılımı artırmak için bazı vergisel düzenlemeler yapılmıştır. 07.10.2001 tarihli resmi gazetede yayımlanan 4697 sayılı bazı vergi kanunlarında değişiklik yapılmasına ilişkin kanunla beraber bireysel emeklilik sisteminde uygulanacak vergi uygulamaları belirlenmiştir (Yıldırım, 2011:83).

Birikim sürecindeki vergi uygulamaları ve geri ödeme sürecindeki uygulamalar olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

2.3.4.1. Birikim Sürecindeki Vergi Uygulamaları

Birikim süresince ödenecek katkı payları emeklilik yatırım fonlarına yönlendirilmektedir. Katılımcı için bir getiri sağlayacak olan bu fonların değerleri artacaktır. Emeklilik şirketleri nezdinde kurulacak olan emeklilik yatırım fonlarının kazançları, kurumlar ve gelir vergisine tabi değildirler. Yapılan bu vergisel avantaj sayesinde katılımcı, emeklilik yatırım fonlarına katkı yapmak şartıyla diğer fonlardan elde edilen gelirden daha fazla gelir elde etme imkanı bulacaklardır (Yıldırım, 2011:83).

Ücretli çalışanlar yada beyan usulü vergi ödeyen kişi kendisi, eşi ve çocukları için ödediği katkı paylarını belirli sınırlar içinde vergi matrahından indirebilmektedir.

Yani ücretli çalışanlar, emeklilik şirketine ödenecek katkı paylarının ödendiği ayda elde edilen brüt ücretin %10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarı kadar olan bölümünü vergi matrahlarından indirebilmektedirler (Elkatmış, 2012:39).

İşverenler tarafından çalışanlar adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları ödemenin olduğu aydaki çalışanın brüt ücretinden azami %10'unu kadar yada yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmayacak şekilde işverenlerin kurumlar vergisi matrahından indirebilmesidir (Öztürk, 2010:59).

Kamu ve reel sektörün finansmanı açısından bireysel emeklilik fonlarının olumlu bir işlevi yerine getireceğine ve istihdamı artıracığına inanan emeklilik şirketlerinin beklentisi, vergi muafiyetlerine ilişkin oran ve tutarların Bakanlar Kurulu kararı ile iki katına çıkarılabilecek olmasıdır. Bu durumda bireysel emeklilik sisteminin özellikle kısa vadede hesaplanan katılımcı sayısına ulaşmaması durumunda BES'e katılımı teşvik için Bakanlar Kurulunun söz konusu yetkisini kullanarak vergi muafiyetlerine ilişkin oran ve tutarları iki katına çıkarması beklenmektedir (Elkatmış, 2012:40).

2.3.4.2. Geri Ödeme Sürecindeki Uygulamalar

Emekliliğe hak kazanan katılımcı belli oranda vergi muafiyeti ve çok düşük spotaj avantajlarından yararlanmaktadır. Fakat emekli olmadan da sistemden çıkılabilmektedir. Bu durumlarda katılımcıya yapılan geri ödeme sürecindeki uygulamalar şu şekildedir.

2.3.4.2.1. Emekli Olarak Sistemden Çıkma

Sistemde en az 10 yıl kalıp 56 yaşını dolduran katılımcı emekliliğe hak kazanırsa birikimlerin %25'i için vergiden muaf, geri kalan %75'lik kısmı üzerinden ise %5 oranında stopaj vergisi ödeyerek sistemden ayrılır (Yıldırım, 2011:85). Ancak yeni yasal düzenleme ile sistemden ayrılma durumunda, stopaj kesintisinin tüm birikim üzerinden yapılması uygulaması, 20 Haziran 2012 'den 2 ay sonra sonlanmıştır ve bu tarihten itibaren BES'te stopaj kesintisi sadece gelir üzerinden yani, sözleşme sahibinin birikimlerinden sağladığı kazanç, gelir üzerinden yapılacaktır. BES'te 10 yıl katkı payı ödeyip, 56 yaşını doldurup emekliliğe hak kazananlar için %5 stopaj kesintisi gelir üzerinden yapılacaktır (Arslan, 2018:28).

Yani, sistemde 10 yıl katkı payı ödeyerek, 56 yaşında emeklilik hakkı kazananlar için %5 stopaj kesintisi gelir üzerinden yapılacaktır.

Sistemde 10 yıl kalan ve 56 yaşını dolduran her katılımcı emekli olma hakkı elde eder. Emekliliğe hak kazanan katılımcının emeklilik planına dahil olma süreci başlar ve BES kapsamında üç farklı emeklilik şekli vardır:

Toplu para, katılımcının sistemdeki birikiminin bir kısmını yada tümünü toplu olarak alabilir.

Programlı geri ödeme, katılımcının BES'te kalarak oluşturacak geri ödeme sistemi dahilinde birikimlerini almasına dayanmaktadır. Yani katılımcı, 3 aylık, 6 aylık veya yıllık periyotlarla birikimlerini almaktadır.

Yıllık gelir sigortası, toplu veya belirli süreler içinde yapılan katkılara göre hemen veya bir süre sonra başlayan sigortalıya, yada lehdarlarına ömür boyu yada belirli süreler için yapılan düzenli ödemelerdir (Akdikmen, 2018:78).

2.3.4.2.2. Sistemde 10 Yıl Kalıp 56 Yaşını Doldurmadan Ayrılma

Sistemde 10 yılını doldurup 56 yaşını doldurmadan BES'den ayrılmak isterse birikimlerin %10'u oranında stopaj ödemek zorundadır (Elkatmış, 2012:41). Örneğin; Toplamda 40.000 TL birikimi olan ve 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrıldığını düşünelim, stopaja tabi tutar 40.000 TL, kesilecek stopaj (%10) ve 4.000 TL, sonuç olarak yapılacak ödeme ise 36.000 TL'dir.

Yeni yasal düzenleme ile sistemde 10 yıl kalıp 56 yaş doldurmadan önce ayrılanlar için %10 stopaj kesintisi gelir üzerinden olacaktır (Heidarpour, 2014:53).

2.3.4.2.3. Sistemden 10 Yıl Kalmadan Çıkış

Sistemde 10 yılı doldurmadan sistemden ayrılmak isteyen katılımcı, birikimlerinin %15'i oranında stopaj ödemekle yükümlüdür (Altay, 2013:42). Yani örnek verilmesi gerekirse, yine toplam birikimleri 40.000 TL olan katılımcının 7 yıl sonra sistemden çıkması durumunda stopaja tabi tutar 40.000 TL, stopaj kesintisi (%15) ve 6000 TL, sonuç olarak yapacağı ödeme ise 34.000 TL olacaktır.

Tablo: 2.3 Sistemde 10 Yıl Kalmadan Çıkış

Toplam Birikim	40.000
Stopaja Tabi Tutar	40.000
Kesilecek Stopaj(%15)	6000
Yapılacak Ödeme	34.000

Kaynak: Heidarpour, 2014:52

Yeni düzenleme ile sistemden 10 yıl kalmadan çıkış yapıldığında %15 stopaj kesintisi gelir üzerinden yapılacaktır.

2.3.4.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminden Zorunlu Nedenlerden Dolayı Çıkış

Sistemden vefat, maluliyet yada tasfiye gibi zorunlu sebeplerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i gelir vergisinden muaf tutulmakta, kalan %75 üzerinden %5 stopaj kesilmektedir (Elkatmış, 2012: 40). Örneği şu şekilde verebiliriz:

Tablo 2.4: Zorunlu nedenlerden dolayı sistemden çıkış

Toplam Birikim	40.000 TL
Vergiden Muaf Olan Kısmı (%25)	10.000 TL
Stopaja Tabi Tutar	30.000 TL
Kesilecek Stopaj(%5)	1.500 TL
Yapılacak Ödeme	38.500 TL

Kaynak: Yıldırım, 2011:87

Yeni yasal düzenleme ile Ağustos 2012'den sonra %5 stopaj kesintisi gelir üzerinden yapılacaktır.

2.3.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim

Bireysel emeklilik sisteminde çok yönlü denetim söz konusudur. Bunlar, başta, Hazine Müsteşarlığı olmak üzere SPK ve EGM denetim mekanizmasını oluşturmaktadır. Sistem bu kurumların dışında bağımsız dış denetim, aktüeryal denetim, iç denetim ve günlük denetimden oluşmaktadır.

2.3.5.1. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Yapılan Denetim

Emeklilik şirketlerinin faaliyetlerini olağan olarak yılda bir kere, olağan dışı her zaman denetleyebilir. Yapılan denetimlerde istenilen her türlü bilgi ve belgeyi Hazine Müsteşarlığına sunmak emeklilik şirketlerinin yükümlülüğüdür. Hazine Müsteşarlığına yapılan denetimlerde ise şunlara bakılmaktadır (Altay, 2013:42):

- ❖ Emeklilik şirketlerinin kuruluş aşaması ve faaliyetlerine başlarken öngörülen şartları sağlamaya devam edip etmediğine,
- ❖ Yeterli özkaynak ve sermayeye sahip olup olmadığı,
- ❖ Şirketin organizasyon yapısı ve teknik donanımı mevcut ve potansiyel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde olup olmadığı,
- ❖ Bildirimlerin zamanında yapılıp yapılmadığı, şirketin varlıklarının ekonomik ve sektörel gelişmelere göre yönetilip yönetilmediği,
- ❖ Ödenen katkı paylarının zamanında yatırıma yönlendirilip yönlendirilmediğine, katılımcı kayıtlarının toplanıp saklanması için gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı,
- ❖ Katılımcı haklarının korunmasına ilişkin iyi niyet kurallarına ve emeklilik sözleşmelerindeki gibi işlem yapılıp yapılmadığına,
- ❖ Hazine Müsteşarlığı tarafından öngörülen istatistiklere uygun kayıtların tutulup tutulmadığı,
- ❖ Emeklilik planları, varsa diğer faaliyetlere ilişkin karlılık harcama ve gerekli görülen değerlendirmelerin yapılıp yapılmadığına,
- ❖ Yapılan tüm yönetsel uygulamaların ilgili mevzuata uygun olup olmadığına bakılmaktadır.

Kurulacak şirketlerin denetimi, izin ve ruhsatların verilmesi BES’de Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaktadır. Hazine Müsteşarlığı, bireysel emeklilik sisteminin uygulama esasları konusunda da belirleyici olmuştur. Emeklilik şirketlerinin muhasebe standartlarına uygunluğu yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği raporlamada birliğin sağlanması için gerekli esasların toplanması gibi konular da Hazine Müsteşarlığının yetkisindedir. Aktüeryal ve bağımsız dış denetim raporlarının sonuçlarını da Hazine Müsteşarlığı değerlendirerek şirketlerin işleyişlerini de izlemektedir (Ünlüer, 2016:27).

2.3.5.2. Sermaye Piyasası Tarafından Yapılan Denetim

Emeklilik şirketlerinin oluşturduğu emeklilik yatırım fonlarının portföy yöneticilerinin ve saklayıcılarının faaliyetleri yılda en az bir kere SPK tarafından denetlenmektedir. Emeklilik yatırım fonlarının kuruluşundan itibaren muhasebe, belge kayıt düzeni ile bağımsız dış denetimine ilişkin SPK'nın düzenlemelerine uyması gerekir ve emeklilik yatırım fonlarının muhasebe belge ve kayıt düzeninin portföy yöneticisi dışında olması gereklidir (Yıldırım, 2011:90).

Emeklilik yatırım fonlarının hesap ve işlemleri üçer aylık ve yıllık dönemler olmak üzere bağımsız dış denetime tabi tutulmaktadır. Bu denetimin yapıldığı dönemlerde emeklilik yatırım fon varlıklarının mevzuata uygun saklanıp saklanmadığı, mevzuata uygun birim pay değerinin hesaplanıp hesaplanmadığı, kamuya açıklanan bilgilerin emeklilik yatırım fonunun yatırım performansına bağlı olarak mevzuata uygun olup olmadığına ilişkin esaslar yatırım fonu iç kontrol sistemine ait bilgiler ve bağımsız denetçi görüşünü içeren bir rapor ile hazırlanarak emeklilik şirketine ve SPK'ya gönderilmektedir (Elkatmış, 2012:43).

2.3.5.3. Emeklilik Gözetim Merkezi Tarafından Yapılan Denetim

4632 sayılı Kanun ve mevzuat uyarınca Hazine Müsteşarlığına bağlı olarak Emeklilik Gözetim Merkezi 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur. BES'in etkili ve güvenli bir biçimde yürütülebilmesi, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla emeklilik şirketlerinin faaliyetleri Hazine Müsteşarlığının günlük gözetim, denetim ve katılımcılara ait bilgilerin saklanması, kamuoyu ve katılımcıların bilgilendirilmesi için Emeklilik Gözetim Merkezi görevlendirilmiştir (Altay, 2013:43).

Şirket, katılımcı bazında gerçekleştirilen tüm işlemlerin gerçek zamanlı olarak ilişkiyel veri tabanı yönetim sistemleri ile takip etmekle, katılımcı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından geriye dönük olarak elektronik sorgulamayı açık tutmakta ve standartlaştırılmış veri tabanı kayıtlarını EGM'ye gün sonunda iletmekle sorumludur. Kullanacağı bu bilgi teknoloji sayesinde emeklilik şirketi, elektronik sorgulamayı gerçek zamanda yanıtlayacak bu mekanizmayı kendi bünyesinde oluşturmak ve

katılımcılara internet ve otomatik sesli yanıtlayıcı teknolojileri kullanmak için hizmet vermek durumundadırlar (Elkatmış, 2012:44).

2.3.5.4. Aktüeryal Denetim

Emeklilik ve sigortacılık faaliyetleri ile ilgili olarak her yılın sonunda bir aktüer tarafından yapılan denetimdir. Bu denetim emeklilik şirketlerinin faaliyet gösterdikleri tüm branşları kapsayacak biçimde yapılacak teknik analizleri de içermektedir. Denetim sonunda hazırlanacak aktüerya raporunun emeklilik şirketinin genel müdür yada genel müdür yardımcısı tarafından imzalanacak ve her yılın en geç mart ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir. Bu raporlar ise 10 yıl süre ile saklanmak zorunluluğundadır (Uyar, 2011:67).

2.3.5.5. İç Kontrol Sistemi Ve İç Denetim

İç denetim, şirketin verimliliğinin artırılması, mali ve idari esaslarda bilgi akışının rahat sağlanabilmesi, bilginin bütünlüğünün zamanında elde edilebilmesi için emeklilik şirketinin mevzuata uygunluğunun sağlanabilmesi için yapılmaktadır. Bu denetim şirket denetçileri tarafından yürütülmektedir. Mesleki deneyim sürelerini göz önünde bulundurarak emeklilik şirketi, yatırım fonlarında fon denetçisi olmak amacıyla gereken niteliklere sahip en az bir iç denetçi atar. Bu iç denetime ilişkin tüm politika ve prosedürleri yazılı hale getirmek zorundadır. Bu raporlar en az 10 yıl muhafaza edilmektedir (Altay, 2013:44).

2.3.5.6. Bağımsız Dış Denetim

Bağımsız denetleme kuruluşları yılda en az bir kere emeklilik şirketinin mali yönden dış denetimini yapmaktadır. Şirketin yaptırmış olduğu bu denetim, yazılı bir denetleme sözleşmesine bağlanır ve bu sözleşmenin bir örneği denetlenecek şirket tarafından Hazine Müsteşarlığına gönderilmek zorundadır. Yapılan bu sözleşmede şirketin denetlenmesinde görevlendirilecek denetçiler ile bunlardan oluşan yedekler, yapılan bağımsız denetlemenin amaç ve kapsamı, bağımsız denetçiler tarafından anlaşma kapsamına alınacak diğer hizmetler tarafların hak ve yükümlülükleri ile ücret

belirtilmelidir. Bağımsız dış denetim mevzuat ve genel kabul edilmiş muhasebe esas ve usullerine uygunluk bakımından, defter, kayıt ve belgeler üzerinde yerine getirilmektedir (Yıldırım, 2011:92).

2.3.6. Emeklilik Yatırım Fonları

Emeklilik şirketleri tarafından kurulan emeklilik yatırım fonu, emeklilik için ödenen katkı paylarının yatırıma yönlendirildiği bir yatırım fonudur. Ayrıca bu fon portföy yönetim şirketlerince yönetilmektedir (Kızılgöçer, 2014:50).

2.3.6.1. Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluşu

4632 sayılı kanuna göre Hazine Müsteşarlığı'nın görüşü de alınarak SPK tarafından çıkarılan emeklilik yatırım fonlarının kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin esaslar hakkında yönetmelik ile yapılmıştır. Bu yönetmelik, emeklilik yatırım fonlarının türleri, kuruluş, örgüt yapısı, faaliyetleri, ilke ve esasları, katkı payının fonlarda toplanması ve değerlendirilmesi, fon portföyündeki varlıkların saklanması, portföy yönetimi, fon malvarlığı, fonların birleşmesi, devri ve dönüşüm esasları, iç ve dış denetimi gibi esas ve usulleri düzenlemektedir. Emeklilik yatırım fonlarının tüzel kişiliği yoktur (Yazıcı, 2015:130). Şirket, fon kuruluş izni tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde SPK tarafından belirlenen belgelerle beraber katılma belgelerinin kayda alınması için SPK'ya başvuru yapmak zorunluluğundadır. 6 ay içinde SPK'ya başvuru yapılmaz ise fon iç tüzüğü emeklilik şirketi tarafından ticaret sicilinden iptal ettirilmektedir ve buna ilişkin belgeler 6 iş günü içinde SPK'ya gönderilmektedir. Emeklilik yatırım fonun kayda alınma başvurusunun SPK tarafından değerlendirilmesi için bazı şartların olması gerekli bunları şu şekilde sıralanabilir (Elkatmış, 2012:50):

- ❖ Fon iç tüzüğünün emeklilik şirketinin mekezinin bulunduğu yerin ticaret siciline tescil ettirilmesi ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilan edilmiş olması gerekmektedir.
- ❖ Gerekli teknik donanım ve örgütlenmenin sağlanmış olması emeklilik yatırım fonu hizmet biriminin oluşturulmuş, yeterli düzeyde mekanın ve iç denetim sisteminin kurulmuş olması

personelin buna uygun görev ve sorumluluklarının belirlenmiş ve bu konuda gerekli görülen belgelerin hazırlanmış olması gerekmektedir.

- ❖ Fonlara ilişkin insan kaynaklarının belirlenmiş olması gerekmektedir.
- ❖ Muhasebe kayıt ve belge sistemi ile düzenli akışı sağlayacak teknik alt yapı ve donanımın olması gerekir.
- ❖ Portföy yönetim sözleşmesinin en az bir portföy yöneticisi ile imzalanmış olması gerekmektedir.
- ❖ 4632 sayılı Kanun'a göre emeklilik şirketinin kuruluş şartını kaybetmemiş olması gerekmektedir.

Ayrıca her emeklilik şirketi 4632 sayılı Kanun'a göre grup emeklilik yatırım fonları dışında en az 3 ayrı emeklilik yatırım fonu kurmak durumundadırlar.

2.3.6.2. Emeklilik Yatırım Fonlarının Türleri

Emeklilik yatırım fonlarının türleri; Sermaye Piyasası Kurulunun 10 Mayıs 2002 tarih ve 22/646 sayılı kararı ile şunlardan oluşmaktadır (Önder, 2010:50):

- ❖ Gelir Amaçlı Fonlar
- ❖ Büyüme Amaçlı Fonlar
- ❖ Para Piyasası Fonları
- ❖ Kıymetli Madenler Fonları
- ❖ İhtisaslaşmış Fonlar
- ❖ Diğer Fonlar

2.3.6.2.1. Gelir Amaçlı Fonlar

Yatırım yapılacak varlıklardan, fiyat oynaklığı düşük, temettü ve faiz geliri elde etme potansiyeli veya beklentisi olan varlıklara ağırlık verilen fonlardır (Çırak, 2017:126). Gelir amaçlı fonlar, hisse senedi fonu, özel sektör borçlanma araçları fonları, kamu borçlanma araçları fonları, karma fon, uluslararası hisse senedi fonu, uluslararası borçlanma araçları fonları, karma fon ve esnek fonlardan oluşmaktadır.

Hisse Senedi Fonu, fon portföyünün en az %80'ini düzenli temettü ödemesi yapan ve fiyat oynaklığı nispeten daha az olan hisse senelerine yatıran ve temettü geliri elde etmeyi amaçlayan fondan oluşmaktadır. Özel Sektör Borçlanma Araçları Fonu, özel sektör borçlanma araçlarına fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Kamu Borçlanma Araçları Fonu, fon portföyünün en az %80'ini ters repo dahil devlet iç borçlanma senetlerine yatıran ve faizgeliri elde etmeye çalışan fondur. Karma Borçlanma Araçları Fonu, kamu veya özel sektör borçlanma araçlarına fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve faiz geliri elde etmeye çalışan fondur. Karma Fon, her bir fon portföy değeri %20'den az olmayacak şekilde yine fon portföyünün en az %80'ini hisse senedi ve borçlanma araçlarına yatıran ve temettü ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Uluslararası Hisse Senedi Fonu, düzenli temettü ödemesi yapan ve fiyat oynaklığı daha az olan yabancı hisse senetlerine fon portföyünün %80'ini yatıran ve temettü geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Uluslararası Borçlanma Araçları Fonu, yabancı borçlanma araçlarına fon portföyünün %80'ini yatıran ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Uluslararası Karma Fon, her bir fon portföy değeri %20'den az olmayacak şekilde fon portföyünün en az %80'ini yabancı hisse senedine ve yabancı borçlanma aracına yatıran ve temettü ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Esnek Fon ise, fon portföyünün tamamı değişen piyasa koşullarına göre, nakit, vadeli, vadesiz, mevduat, borçlanma araçları (ters repo dahil) ile hisse senetleri, kıymetli madenlere ve gayrimenkule dayalı varlıklar, repo işlemleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, borsa para piyasası işlemleri, yatırım fonu katılma belgeleri, SPK tarafından uygun görülen ve kamuya ilan edilen diğer para ve sermaye piyasası araçlarının tamamına veya bir kısmına yatıran ve temettü ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur (Türker, 2011:34).

2.3.6.2.2. Büyüme Amaçlı Fonlar

Düzenli faiz ve kar payı gelirlerinden ziyade, yatırım yapılan varlıkların, fiyat yükselişlerinden para kazanmayı hedefleyen fonlardır (Çırak, 2017:128). Büyüme amaçlı fonlar; hisse senedi fonu, küçük şirketler hisse senedi fonu, karma fon, uluslararası hisse senedi fonu, uluslararası karma fon ve esnek fon olmak üzere çeşitli fonlardan oluşmaktadır.

Hisse Senedi Fonu, borsada işlem gören şirketlerin hisse senetlerine fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan fondur.

Küçük Şirketler Hisse Senedi Fonu, küçük yada büyüme potansiyeli olan şirketlerin hisse senetlerine fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan fondur. Karma Fon, her birinin değeri %20'den az olmayacak biçimde fon portföyünün en az %80'ini hisse senedi ve borçlanma araçlarına yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan fondur. Uluslararası Hisse Senedi Fonu, yabancı hisse senetlerine fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan fondur. Uluslararası Karma Fon, her birinin değeri %20'den az olmayacak şekilde, fon portföyünün %80'ini yabancı hisse senetlerine ve yabancı borçlanma araçlarına yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan fondur. Esnek Fon, fon portföyünün tamamı değişen piyasa koşullarına göre Yönetmelik'in 5. maddesinde belirtilen varlık türlerinin tamamına yada bir kısmına yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan fondur. Bu tür fonların varlık dağılımı önceden belirlenemez (Çıltık, 2010:33).

2.3.6.2.3. Para Piyasası Fonları

Vadesine üç ay yada daha fazla kalmış likiditesi yüksek varlıklardan fon portföyünün tamamını oluşturmak için kurulan fonlardır. Para piyasası fonlarının türleri ise şunlardır (Samancı, 2010 :74):

Likit Fon-Kamu, ters repo dahil devlet iç borçlanma senetlerine, fon portföyünün tamamını yatıran fondur. Likit Fon- Özel Sektör, özel sektör borçlanma araçlarına, fon portföyünün tamamını yatıran fondur. Likit Fon-Karma, kamu yada özel sektör borçlanma araçlarına, fon portföyünün tamamını yatıran fondur.

2.3.6.2.4. Kıymetli Madenler Fonları

Fon portföyünün en az %80'ini kıymetli madenler ve altına dayalı varlıklardan oluşturmak amacıyla kurulan fonlardır. Kıymetli madenler fonları kıymetli maden fonu ve altın fonundan oluşmaktadır (Çırak, 2017:129).

Kıymetli Madenler Fonu, fon portföyünün en az %80'ini ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenlere yatıran fondur. Altın Fonu,

fon portföyünün en az %80'ini ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altına dayalı varlıklara yatıran fondur (Önder, 2010:51).

2.3.6.2.5. İhtisaslaşmış Fonlar

Coğrafi bölge, ülke, sektör ve endeksler bazında yatırım yapan fonlara ihtisaslaşmış fon denilmektedir. İhtisaslaşmış fonlar; yabancı ülke fonu, sektör fonu ve endeks fonundan oluşmaktadır (Çırak, 2017:129).

Yabancı Ülke Fonu, fon portföyünün en az %80'ini yalnızca bir yabancı ülke tarafından veya bu yabancı ülkede yerleşik şirketler tarafından ihraç edilen para ve sermaye piyasası araçlarına yatıran fondur. Sektör Fonu ise, fon portföyünün en az %80'ini belirli sektör yada sektörlerde bulunan şirketlerin hisse senetlerine yatıran fondur. Endesk Fon, hisse senedi endeks fonu, Tahvil Endeks Fonu, Sektör Endeks Fonu yada benzer fonlar olmak üzere temel alınan ve SPK tarafından uygun görülen bir endeks kapsamındaki varlıklara fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve temel alınan endeks ile fonun birim pay eğeri arasındaki korelasyon katsayısının en az 0,9 olmasını ve endeksteeki artış kadar bir getiri elde etmeyi amaçlayan fon olarak tanımlanmaktadır (Salantur, 2015:83).

2.3.6.2.6. Diğer Fonlar

Yukarıda anlatılan fon türlerine girmeyen fonlar diğer fonlardır. Diğer fonlar, dengeli fon ve esnek fondan oluşmaktadır (Kaya, 2013:51). Dengeli Fon, fon portföyünün tamamı hisse senedi yada borçlanma araçlarının karmasından oluşan, sermaye kazancı, temettü ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Esnek Fon ise, fon portföyünün tamamını değişen piyasa koşullarına göre Yönetmelik'in 5'inci maddesinde belirtilen varlık türlerinin tamamına veya bir kısmına yatıran ve hem sermaye kazancı hemde temettü ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur. Bu tür fonların varlık dağılımı önceden belirlenemez (Çırak, 2017:129).

2.3.6.3. Emeklilik Yatırım Fonu Portföyü

Emeklilik yatırım fonu portföyü nakit vadeli ve vadesiz mevduat ters repo dahil borçlanma araçları ile hisse senetleri; kıymetli madenlere ve gayrimenkule dayalı varlıklar, repo işlemleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, borsa para piyasası işlemleri yatırım fonu katılma belgeleri, SPK tarafından uygun görülen ve kamuya ilan edilen para ve sermaye piyasası araçlarından oluşmaktadır (Uyar, 2011:62).

Portföy yöneticileri tarafından yönetilen fon portföyü, 4632 sayılı Kanun ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, fon iç tüzüğü , emeklilik sözleşmesi ve ilgili olduğu mevzuat hükümlerine göre portföy yöneticileri, fon portföyünü yönetmekle yükümlüdür. Portföy yöneticileri ile emeklilik şirketi arasında akdedilecek portföy yönetim sözleşmesi kapsamında alıncak portföy yönetimi hizmetine ilişkin esaslar belirlenmektedir. Portföy yönetim sözleşmelerinin kurul tarafından onaylanması gerekir. Şirket, portföy yöneticilerinin fon yönetiminde gerekli özen ve basireti göstermemeleri, Kurulun portföy yöneticiliğine ilişkin ilkelerine aykırı hareket etmeleri, mali bünyelerinin zayıfladığının tespit edilmesi gibi durumlarda portföy yönetim sözleşmesini feshedip, kurulca uygun görülen başka portföy yöneticileri ile portföy yönetim sözleşmesi imzalayabilir. Bu koşulların varlığı halinde ise kurul da yöneticilerinin değişmesini isteyebilir. Portföy yönetim sözleşmesine ilişkin esas ve usuller müsteaşarlığın uygun görüşü alınarak kurul tarafından belirlenir (4632 Sayılı Kanun, md.18).

Fon yönetiminde portföy yöneticisi bazı ilke ve esaslara uygun hareket etmek zorundadır. Bu durumda yönetici, fon portföyünü yönetirken risk unsurlarını engellemek, likidite ve getiriye artıracak unsurları dikkate alarak fonun portföy yönetim stratejilerine ve yatırım sınırlarına uygun hareket etmek fon iç tüzüğü, izahname ve fon portföy yönetim sözleşmesi ve ilgili mevzuatta belirlenen esas ve usullere göre hareket etmek zorundadır. Portföy yöneticisi, yönetmiş olduğu her fonun çıkarını ayrı ayrı düşünmek zorunda olup, yönetimindeki diğer fonlar ve diğer müşteriler arasında ayırım yapacak hareketlerde bulunamazlar. Fon portföyü ile ilgili yatırım kararlarında objektif olmak ve bilgi, belgelere dayalı işlemler yapmak, sözleşme ile belirlenen yatırım ilkelerine uymak zorundadır (Elkatmış, 2012:57).

2.4. Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Eleştiriler

Gelir seviyesi düşük kesimleri BES'in kapsamı konusundaki başarısı tartışılır durumdadır. Yapılan birtakım anket ve çalışma ile de zayıf görülmüştür. Katılımcıların çoğu yapılan bu anket çalışmalarına göre sistemin reform dahilinde bile başarılı olamayacağını düşünmektedir. Katılımcıların oran ve tutarlarında gelir seviyesi ve eğitim düzeyi arasında paralellik olduğu tespit edilmiştir. BES daha çok gelir seviyesi yüksek kesime hitap etmektedir ve sistemin gelişimi için bilgi seviyesinin artırılması da önemi büyük olan bir diğer sorundur (Karabacak, 2015:34).

Bireysel emeklilik sisteminde yaşanan bir diğer önemli sorun da katılımcıların sistemden erken çıkış yapmalarıdır. BES'de olan katılımcılar istedikleri zaman sistemden birikimlerini alıp çıkma hakkına sahiptirler. Erken ayrılma olarak adlandırılan bu durum da, katılımcı emekliliğe ilişkin haklardan yararlanmadan sistemden ayrılmaktadır. Bu durum sistemde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Kısıtlamalar, vergi düzenlemeleri ve vergi cezaları söz konusu problemlerin yaşanmaması için alınan birtakım önlemler arasındadır (Salantur, 2015:98).

BES'in kuruluşundan bugüne önemli ölçüde katılımcı kaybı yaşanmıştır. Katılımcılardan bazıları, çocuk sahibi olma, yeni gayrimenkul alma, eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, işten ayrılma gibi nedenlerden dolayı birikimlerini alarak sistemden ayrılmıştır. Bu da sisteme yeterli kaynak birikiminin sağlanamamasına neden olmuştur. Türkiye'de sık yaşanan siyasi ve ekonomik krizler yatırım yapmak isteyen herkesi kısa vadeli düşünmeye zorlamaktadır. Bu da BES gibi uzun vadeli bir yatırım planında alınacak riskin büyük olabileceği düşüncesi hakimdir. Bireysel emeklilik şirketlerinin reklam giderlerinin artması ve oluşan rekabet ortamı ile işlem maliyetlerinin de katılımcıya yansması bir başka problemdir (Karabacak, 2015:34).

2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı

2013 Yılından itibaren Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı dönemi başlamıştır. 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren bireysel emeklilik hesabına yatırılan her katkı payına, bu katkı payı tutarının %25 oranındaki devlet katkısı eklenmiştir. Katılımcı için bir yılda elde edilecek devlet katkısı toplam tutarı ilgili takvim yılına ait hesaplama ile ilgili dönemin sona erdiği tarihte geçerli brüt

asgari ücretin yıllık toplamının %25'ini geçemez. Devlet katkısı sadece kişileri kapsar, işverenin kişi adına açılan hesapları için geçerli değildir (Karabacak, 2015:32).

Örneğin;

- ❖ 01.01.2017-31.12.2017 tarihleri arası brüt asgari ücret 1,777TL
- ❖ $1,777*12= 21,324$ TL yıllık toplam brüt asgari ücret
- ❖ $21,324*0,25=5,331$ TL 2017 yılı için azami devlet katkısı tutarı

Devlet katkısı hesaplamalarında sadece TC. Vatandaşı olmak ve katılımcılar adına ödenen ve şirket hesaplarına nakden intikal edilmiş olan ve katkı payı ödemeleri dikkate alınmaktadır. Şirketçe, kanunen katılımcı hesabına yapılan ceza ödemeleri, ek faydalar, işveren grup emeklilik sözleşmesinden hak kazanılarak transferler yolu ile aktarılan tutarlar, başka bir şirketten aktarımla gelen tutarlar, işveren grup emeklilik sözleşmelerine yapılan katkı payı ödemeleri, kime ait olduğu belli olmayan katkı payı ödemeleri hesaplama dahil edilmez. Kredi kartı ile yapılan ödemelerin devlet katkısı hesaplamasına dahil edilmesi için de katkı payını nakden şirket hesaplarından olması gerekmektedir (Heidarpour,2014:66).

Tablo 2.5: Devlet Katkısı Hak Kazanma Oranları

Sistemde Geçirilen Süre	Devlet Katkı Payı ve Hak Etme Oranı
0-3 Yıl	%0
3-6 Yıl	%15
6-10 Yıl	%35
10 Yıl ve Üstü	%60
Emeklilik,Vefat ve Maluliyet	%100

Kaynak: Arslan, 2018:42

Tablo 2.5'e göre; 01.01.2013 Tarihinden itibaren emeklilik sözleşmesinin sistemde geçirdiği sürenin 3 yıldan 6 yıla kadar olması durumunda katılımcı devlet katkısı hesabındaki tutarların %15 'ine, 6 yıldan 10 yıla kadar olması durumunda ise %35'ine, 10 ve üzeri durumlarda ise %60 hak kazanır. Emeklilik sözleşmesinin emeklilik hakkını kullanarak yada vefat, maluliyet durumunda ise, katılımcı devlet katkısı hesabındaki tutarların tümüne hak kazanmaktadır.

Tablo 2.6: Sistemde Kalma Süresine göre Hakediş Süresi

Sistemde Kalınan Süre	Hak Etme Süresi
3-6 Yıl Arası	1 Yıl
6-10 Yıl Arası	2 Yıl
10 Yıl ve Üzeri	3 Yıl

Kaynak: Akdikmen, 2018:57

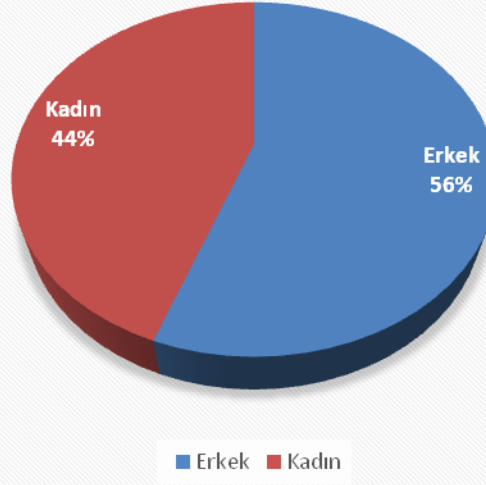
Tablo 2.6' ya göre devlet katkısının başladığı 01.01.2013 tarihinden önce sisteme kayıtlı olanlar için sistemde 3-6 yıl arasında kalmış olanlara 1 yıl, 6-10 yıl arasında kalmış olanlara ise 2 yıl, 10 yıl ve üzeri için kalmış olanlara ise 3 yıl ilave edilir.

Devlet katkısı ayrı hesaplarda tutulur ve emeklilik tarihine kadar emeklilik fonlarında değerlendirilir. Katkıların, gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılabilmesi avantajının yerine devlet katkısının getirilmesi, vergi mükellefi olmayan kesimin de katılımı için önemli bir değişikliktir. Dolayısıyla bu grup önceden gelir vergisi indiriminden faydalanamazken, yeni durumda devlet katkısından kayıtlı diğer çalışanlarla aynı şartlarda faydalanmaktadır (Karabacak, 2015:33).

2016 yılı bireysel emeklilik gelişim raporu verilerine göre aşağıdaki grafikte katılımcıların cinsiyetine göre ödenen devlet katkı tutarının oransal dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 2.3: Katılımcının Cinsiyetine Göre Ödenen Devlet Katkı Tutarının Oransal Dağılımı

Katılımcıların Cinsiyetine Göre , Ödenen Devlet Katkısı Tutarının Oransal Dağılımı

Kaynak: EGM/[https://www.egm.org.tr/bes2016,s.55,\(13.04.2018\)](https://www.egm.org.tr/bes2016,s.55,(13.04.2018))

Şekil 2.3'e göre; 2016 yılında ödenen toplam devlet katkısı tutarının %56'sı erkek katılımcılara, %44'ü ise kadın katılımcılara yapılmıştır. Buna karşılık 31.12.2016 itibarıyla katılımcılara ait emeklilik yatırım fonu büyüklüğünün %58'ine erkek, %42'sine kadın katılımcılar sahiptir (EGM, Bireysel emeklilik gelişim raporu 2016:55).

2016 yılı bireysel emeklilik gelişim raporu verilerine göre şekil 4'de katılımcıların yaş aralıklarına göre ödenen devlet katkısı tutarının oransal dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 2.4: Katılımcıların Yaş Aralıklarına Göre Ödenen Devlet Katkısı Tutarının Oransal Dağılımı

KATILIMCILARIN YAŞ ARALIKLARINA GÖRE, ÖDENEN DEVLET KATKISI TUTARININ ORANSAL DAĞILIMI

Kaynak: EGM/[https://www.egm.org.tr/bes2016,s55,\(13.04.2018\)](https://www.egm.org.tr/bes2016,s55,(13.04.2018))

Şekil 2.4'e göre; 2016 yılı sonu itibarıyla, katılımcıların yaş aralıklarına göre ödenen devlet katkısı tutarlarına bakıldığında toplam içindeki en büyük payın yaklaşık 94.2 Milyon TL ile 25 yaş altındaki katılımcılarda; en büyük payın ise 1 Milyar TL ile 34-45 yaş katılımcılarda olduğu görülmektedir. 31.12.2016 Tarihi itibarı ile katılımcılara ait emeklilik yatırım fonu büyüklüğünün; %6'sı 25 yaş altı, %30'u 25-34 yaş, %34'ü 35-44 yaş, %22'si 45-55 yaş, %8'i 56 yaş üzeri katılımcılara aittir (EGM, Bireysel Emeklilik Gelişim Raporu 2016:55).

2.6. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ekonomik Etkileri

Gönüllü katılıma dayalı bireysel emeklilik sisteminin mikro amacı; kişilerin aktif çalışma dönemlerinde tasarruf yapabilmelerini sağlayabilmek ve bu tasarrufların ise emeklilik dönemlerinde ek bir gelir olarak kullanılmasına olanak vermektir. Makro amacı ise; ekonomide uzun dönemli kaynak yaratmaktır (Uyar, 2011:110). Mikro etkileri daha çok kişilerin tasarruf düzeylerini artırmak, tasarruf alışkanlıklarının geliştirilmesini sağlamak açısından etkilemektedir. Kişilerin bireysel emeklilik fonlarını tercih etmeleri kendi açılarından daha çok getiri sağlamalarını ve kaynakların en etkili şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu durum iki sonuca

ulaşmaktadır: İlki kişisel anlamda daha fazla kazanç ve getiri, ikincisi ise toplumsal olarak tasarruf düzeyinin yükselmesidir (Paksu, 2007:53).

Bireysel emeklilik sisteminin makro etkileri, borçlanma politikaları, özelleştirme, ekonomik istkrar, gelir dağılımı ve kaynak tahsisi üzerindeki etkisi, finansal piyasalar üzerindeki etkisi, yatırımlar üzerindeki etki, çalışan ve işverenler üzerindeki etkisi, geleneksel aile yaşamı üzerindeki etki son olarak bütün bu etkilerin sonucu ekonomik büyüme ve kalkınmaya yaptıkları etkiler olumlu olarak ele alınabilir (Paksu,2007:53).

Sistemin çalışanlara, işverenlere, serbest meslek erbabları, devlete, ekonomiye ve SPK'ya faydaları şu şekilde sıralanabilir (Uyar, 2011:111):

- ❖ Kişilerin emeklilik dönemlerinde ek bir gelir kaynağı olarak refah seviyelerini artırır. Uzun vadede yaşam koşullarını iyileştirir.
- ❖ İstikrarlı bir büyüme ile enflasyonla mücadeleye olumlu katkı sağlar.
- ❖ Uzun vadeli fonların artması ile mali sektörün daha sağlıklı işlemesine yardımcı olur.
- ❖ Uzun vadeli yatırımlara ve alt yapı yatırımlarına kaynak oluşturarak yeni iş ve istihdam olanakları sağlar.
- ❖ Kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükü azalır.
- ❖ Sermaye piyasalarının derinleşmesine olanak sağlar, kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaların spekülasyonların azalmalarına sebep olur.
- ❖ Tasarruf eğilimi artar, mikro ve makro anlamda ekonomiye kaynak sağlar, alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlar ile yeni iş ve istihdam olanakları oluşturulur.

2.6.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ulusal Tasarruflara Etkisi

Toplam tasarruflar üzerinde bireysel emeklilik fonlarının etkili olmasının nedenlerinin en başında, bu sistem için uygulanan vergi teşvikleri gelmektedir. Bireyler, bireysel emeklilik fonlarından elde ettikleri gelirler için emeklilik dönemine kadar vergi ödemezken, diğer yatırımlar için elde getiri oranına göre vergi ödemektedirler. Daha yüksek getiri beklentisi bireylerin tasarruf eğilimini arttırırken, tasarruf seviyesini düşük tutmak bireylerin emeklilikte hedefledikleri tüketim seviyesi

için yeterli olsa dahi, vergi teşvikleri ile birlikte daha yüksek getiri sağlamak ve emeklilikte tüketim seviyesini yükselmeye çekmek için bireyleri daha fazla tasarruf yapmaya yönlendirmektedir. Buda hem kişilerin hemde ülkelerin tasarruf eğilimini arttıracaktır. Sermaye birikimine neden olan düzenli ve uzun vadeli tasarruflar arttıkça, ekonomide büyüme sağlanacaktır. Artan tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi sonucu elde edilen ekonomik büyümenin sağlayacağı istikrarlı refah artışı, fonlama sisteminin uygulandığı toplumlarda her jenerasyonun kendisinden öncekilerden daha yüksek bir gelir düzeyine yükselmesine olanak sağlayacaktır (Sarı, 2011:31).

Bireysel emeklilik sisteminin yaratacağı tasarruf artışı, bu sistem kapsamındaki çalışanların emekli olmaya hak kazanmasına kadar devam edecektir. Bireysel emeklilik fonunda biriken tasarruflar ulusal ekonomiler açısından şok emici ve enflasyon düşürücü olarak rol oynamaktadır. Ayrıca bu fonların piyasalar ve finansal araçlar üzerindeki uyarıcı etkisi, tasarrufların ve tasarrufların yönelmiş olduğu yatırımların verimliliğini artırarak makro bazda ekonomik büyümeye yol açmaktadır. McKenzie, Gerson, Cuevas ve Schnidth-Hebbel'in ekonometrik çalışmalarına göre, emeklilik reformları ile gerçekleşen BES; tasarrufları ve de büyüme güdüsünü artırmaktadır. 1999 yılı çalışmalarına göre Schnidth-Hebbel'in Şili'de emeklilik reformları ile uygulanan BES ile birlikte emek piyasasının geliştirildiği ve tasarrufların artması ile beraberde yatırımların toplam faktör verimliliğinin ve büyümenin arttığını gözlemlemişlerdir (Yanardağ, 2010:104).

Emeklilik yatırım fonları bir ülkede özel tasarrufları artırması fonksiyonu ile (Sarı, 2011:31);

- ❖ Bireysel hesaplarda tasarrufların birikmeye başlamasından itibaren emeklilik dönemi için tasarruf yapılması gerekliliğinin ve kişilerin farkındalığının artması,
- ❖ Yüksek getiri elde eden fon varlıklarının kişileri daha fazla tasarruf yapmaya teşvik etmesi,
- ❖ Kişilerin erken yaştan itibaren emeklilik için, sistemin tüm çalışanlara zorunlu tutulması durumunda, tasarruf yapma disiplinine girmelerinin sağlanması,
- ❖ Emeklilik reformu sonrasında artan tasarruf ve büyüme hızının kişi başına düşen geliri artırması ile zorunlu harcamaların gelir içindeki

payını düşürerek kişilerin tasarruf kabiliyetinin artması gibi çeşitli yollarla gerçekleşmektedir.

Bireysel emeklilik fonları her zaman ulusal tasarruf düzeyini artırıcı yönde etki yapmayabilir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışanların bireysel emeklilik fonlarında tasarruf yapabilmeleri için diğer özel tasarruflardan vazgeçmeleri dolayısıyla bu fonlara sadece gerçekleşmekte olan tasarrufların yönelmesidir. Diğer ise, azalan sosyal güvenlik prim tahsilatı sebebiyle kamu tasarruflarının ulusal tasarruf düzeyini azaltan etkisidir. Bireysel emeklilik fonları zorunlu tutulmadığı zaman genellikle ortanın üstü gelire sahip çalışanlar tarafından kullanılmaktadır. Geliri düşük kesimlerin bireysel emeklilik mekanizmasından yararlanamaması vergi teşviklerinin amacına ulaşamadığı sonucunu doğurmaktadır (Uyar, 2011:116).

2.6.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasına Etkisi

Bireysel emeklilik sistemi, tasarrufları teşvik ederek ulusal birikim düzeyinin artmasına ve uzun vadeli fon kaynağının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Ekonomiye uzun dönemli tasarruflarla katkı sağlamasıyla, sistemin her şeyden önce sermaye piyasalarını büyüteceği ve geliştireceği reddedilemez bir gerçektir (Çırak, 2017:81).

Ülke kalkınmasında etkili olan sermaye piyasalarına bireysel emeklilik fonlarının etkisi çoktur. Emekliliğe ilişkin tasarrufların bireysel emeklilik fonlarına yönelmesi ile kişiler, söz konusu olan portföy yönetim hizmetlerinden yararlanabilecekler, kişi ve sermaye piyasaları açısından yatırım etkinliği sağlanacaktır(Uyar, 2011:119).

Sermaye piyasalarına derinlik kazandırılmasından, istihdamın artırılmasına kamunun sosyal güvenlik kaynaklı yükünün azaltılmasından, kamu ve özel sektörün borç bulma imkanlarının kolaylaştırılmasına kadar ekonomiye olumlu katkılar yapması beklenen BES, bu olumlu gelişmelerin sağlanabilmesi için fon birikiminin önemli bir seviyeye ulaşması ile mümkün olacaktır. Emeklilik fonları alanında rekabetten kaynaklı dinamizm, etkinlik ve verimlilik sağlanmış olacaktır (Çırak, 2017:82).

Toplam tasarruf ve yatırım oranını arttırmak yoluyla yatırımların verimliliğini yükselterek emeklilik fonlarının uygulanmaya alınmasının, bir ülkedeki

sermaye piyasası üzerindeki etkilerinden birisi de kaynak tahsisinin optimizasyonu alanında görülmektedir. Sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ve etkin çalıştığı ülkelerde, toplam tasarruflardaki net artış, sermaye piyasası yoluyla en etkin kullanıma yönelebilmektedir. Sermaye piyasalarının daha az gelişmiş olduğu bazı ülkelerde ise reel yatırım sermaye yetersizliğinden değil düşük getiri imkanlarından sınırlanabilmektedir. Dolayısıyla, yurt içi tasarruflardaki bir artış ile getirilerin daha yüksek olduğu dış yatırımlara doğru, bir yönelme gerçekleşmektedir. Sermaye piyasalarının gelişmesinde, uzun dönemde önemli etkileri olan özel emeklilik fonlarının piyasalar üzerindeki etkilerini şu şekilde açıklanabilmektedir (Solmaz, 2016:38):

- ❖ Finansal yeniliklerin artması,
- ❖ Pazar bütünlüğünün sağlanması,
- ❖ Güçlü devlet desteği sağlanması,
- ❖ Diğer sektörler için bankacılık ve sigortacılık sektörüyle beraber finansal değişimin desteklenmesi,
- ❖ Piyasalardan çıkışlarda koruyucu politika izlenmesi.

Sermaye piyasalarının gelişimi ve ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlayarak istihdamın artırılması ve iktisadi büyümeye katkıda bulunması açısından vade uzunluğu 20-25 yıla varan emeklilik fonları büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple, emeklilik fonlarının yatırım stratejilerinde uzun vadede, yüksek kazanç elde etme arayışı içinde olmaları beraberinde kaliteli bir risk yönetimi ile potansiyel bir portföy yönetimi getireceğinden uzun vadede ekonomik büyümeyi ve ulusal tasarrufları arttırıcı bir katkısı olacaktır (Çırak, 2017:82).

Sermaye piyasasının etkinliği ve derinliği ile ilgili göstergeler, temel olarak sermaye piyasasının ekonomi içindeki payı, piyasa performansı ve portföy yatırımlarından oluşmaktadır. Bu göstergeler, Türkiye’de gelecekte emeklilik fonlarının ulaşacağı rakamlar düşünüldüğünde, daha yüksek boyutlara ulaşacaktır. Özel emeklilik fonlarındaki, birikimlerin artması ile portföy yatırımları artacak, bu durum ise sermaye piyasasının toplam ülke ekonomisi içindeki payını güçlendirecektir. Emekliliğe yönelik tasarrufların mali sisteme akması ile tasarruflar kayıt altına alınacak ve sistemle uzun dönemli tasarrufların artışıyla beraber tüm finans piyasasında, özellikle de sermaye piyasalarında gelişme ve derinleşme yaşanacaktır (Uyar, 2011:119).

2.6.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomiye Etkileri

Ekonomide meydana gelen etkiler bakımından bir ayrıma tutulan bireysel emeklilik fonları mikro ve makro olarak değerlendirilebilir. Kişilerin tasarruf düzeyini yükseltmesi ve tasarruf alışkanlıklarının geliştirilmesi açısından ortaya çıkan mikro etkilerdir (Uyar, 2011:121).

Kişilerin bireysel emeklilik fonlarını tercih etmeleri ve kendisi için daha yüksek getiri sağlayan alanı tercih etmesi anlamına gelmektedir ki bu da kişilerin kaynaklarını en verimli şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bireysel bazda daha fazla kazanç ve getiri, toplumsal bazda ise tasarruf düzeyinin yükselmesidir (Paksu, 2007:53).

BES, mevcut olan sosyal güvenlik sistemine alternatif değildir. Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı ve kamunun borç yükünü azaltacak bir yapıya sahiptir. Yani, özel emeklilik fonları yoluyla emeklilik dönemleri, için tasarrufta bulunan bireyler, mikro bazda kendi ekonomik çıkarları yönünde hareket ederken makro ekonomik bazda ise özel tasarrufları yada ulusal tasarruf düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır. BES'in makro ekonomik etkileri şu şekilde sıralanabilir (Yıldırım, 2011:68):

- ❖ Uzun vadeli kaynakların varlığı ulusal tasarrufları artırır bu da enflasyonu düşürür.
- ❖ İkinci bir emeklilik geliri ile, emeklilik dönemlerinde bireylerin refah seviyeleri artacaktır.
- ❖ Sosyal güvenlik sisteminin kapsamı genişleyecek ve kamunun yükü azalacaktır.
- ❖ Mali sektör ve kamu için uzun vadeli fon ihtiyacı karşılanacaktır.
- ❖ Alt yapı ve uzun vadeli yatırımlar için uzun vadeli düşük faizli kaynak bulunarak yeni iş sahaları sağlanacaktır.
- ❖ Kayıtlılığı artıracaktır.
- ❖ Piyasalardaki dalgalanmaların, spekülasyonların azalması ve piyasaların derinleşmesine katkılar sağlayacaktır.
- ❖ Enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyüme için olumlu katkılar sağlayacaktır.

Sermaye birikimini sağlayan dzenli ve uzun vadeli tasarruflar arttıkça, ekonomik bnyeme ve kaydedecek ve artan tasarrufların yatırıma ynelmesi ile toplumda sosyal refah artacak ve bu artış bir önceki kuşanın daha yüksek gelir elde etmesini sağlayacaktır.

2.7. Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılım

10.08.2016 tarihinde 6740 sayılı kanunla, çalışanların otomatik olarak bir BES planına dahil edilmesi ile ilgili yasal dzenleme yapılmış ve bu dzenleme ile çalışanların BES'e otomatik katılımı 01.01.2017 tarihinde yurluğe girmiştir (Tarlabaşı, 2018:28). Tkiye'de 01.01.2017 tarihinden itibaren yeni bir dönem başlamış ve otomatik katılım sistemi ile, kamu ve özel sektörde çalışan veya çalışmaya başlayacak olan 45 yaş altındaki kişilerin sisteme dahil edilmesidir. İşverenlerin, çalışanlarını bu uygulama kapsamına dahil etmek için Müsteşarlığın uygun görüşünü almaları gerekmektedir ve Müsteşarlık tarafından uygun görülen bir şirketin sunacağı emeklilik planı kapsamına dahil edilebilirler (Akdikmen, 2018:79).

Katkı payı, çalışanın 5510 sayılı Kanun'unun 80'inci maddesi çerçevesinde belirlenen prime esas kazancının %3'üne karşılık gelen tutardır. Bu oranı 2 katına kadar artırmaya, %1'e kadar azaltmaya yada katkı payına maktu limit getirmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Bu tutar, işveren tarafından bu kanun hükümleri uyarınca, en geç çalışanın ücretinin ödeme gününü takip eden iş günü şirkete aktarılır. Bu madde uyarınca, işveren katkı payını zamanında şirkete aktarmaz yada geç aktarırsa, çalışanın 5'inci madde hesaplama yöntemi uyarınca birikimde oluşan parasal kayıptan işveren sorumludur. Çalışan, otomatik katılıma ilişkin emeklilik sözleşmesinde belirlenen tutardan daha yüksek bir tutarda kesinti yapılmasını işverenden talep edebilir (Altuncuoğlu, 2017:48).

Çalışanlar, emeklilik planına dahil olduğunun kendilerine bildirildiği tarihi takip eden iki ay içinde sözleşmeden cayabilir. Çalışanların cayması halinde ücretlerinden kesilen katkı payları ve varsa katkı paylarından elde edilen yatırım gelirleri ile birlikte 10 iş günü içinde çalışana iade edilmek zorundadır. Bireysel emeklilik şirketi, cayma süresince kesilen katkı paylarının, değer kaybetmeyecek şekilde fonları yönetmekle sorumludur. Cayma hakkını kullanmayan çalışan,

Müsteşarlıkça belirlenen hallerde katkı payı ödemesine ara verilmesini isteyebilir (Asiltürk, 2018:10).

Çalışanın, emeklilik sözleşmesi bulunan işyerinin değişmesi halinde, çalışanın birikimi ve sistemde kazanmış olduğu emekliliğe esas süre yeni işyerindeki emeklilik sözleşmesine aktarılır (Altuncuoğlu, 2017:48). Ayrıca çalışan yeni işyerinde emeklilik planı yapmayarak, eski işyerindeki emeklilik planına katkı payı ödemeye devam edebilir. Çalışan, emeklilik sözleşmesi ile ilgili isteklerini, işyeri değişikliğini izleyen ayın sonuna kadar bireysel emeklilik şirketine bildirmek zorundadır. Otomatik katılım kapsamında devletin sisteme uyguladığı mevcut teşviklerin yanında bu sisteme özel yeni teşviklerde söz konusudur. Yani, otomatik katılım kapsamında sisteme katılanlar %25 devlet katkısından yararlanabilirler. çalışanın cayma hakkını kullanmayarak sistem içinde kalması halinde, bir defa olmak üzere devlet katkısının ödeme koşuluna tabi olmak şartı ile 1000 TL ilave devlet katkısı ödenmektedir. Otomatik katılım ile sisteme girerek emeklilik hakkını kullanan çalışan bireysel emeklilik hesabında bulunan katkı paylarını minimum 10 yıl süre ile yıllık gelir sigortası sözleşmesi şeklinde almayı tercih ederse, birikiminin %5'i karşılığında ek devlet katkısı ödemesi yapılacaktır (Asiltürk, 2018:11). SGK ve Bankalara yani konuyla ilgili tüm kurumlara bu konuda görev düşmektedir. Her iki kurum çalışan katkı payının takip ve tahsilini, hesaplanacak devlet katkısı ile ilgili bilgileri EGM' e ve takip tahsil yükümlülüğünü verilen şirkete aktarmakla yükümlüdür. EGM ve diğer yetkilendirilen kuruluş elde ettiği bilgileri şirket ile paylaşabilir. Şirketler ise fon işletim kesintisinden başka kesinti yapamazlar (Akdikmen, 2018:80).

Tablo 2.7: Otomatik Katılım Uygulamaya Başlama Tarihi

1000 ve üzeri çalışanı olan özel sektör şirketleri	1 Ocak 2017
250 ve 999 arası çalışanı olan özel sektör şirketleri ve kamu kuruluşları(genel ve özel bütçeli idareler)	1 Nisan 2017
100-249 arası çalışanı olan özel sektör şirketleri	1 Temmuz 2017
50-99 arası çalışanı olan özel sektör şirketleri, mahalli idareler ve KİT'ler(kamu iktisadi teşebbüsler)	1 Ocak 2018
10-49 arası çalışanı olan özel sektör şirketleri	1 Temmuz 2018
5-9 arası çalışanı olan özel sektör şirketleri	1 Ocak 2019

Kaynak: Asiltürk, 2018:12

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE ETKİSİ ÜZERİNE ANALİZİ

3.1. Seçilmiş Literatür Çalışmaları

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemi her geçen gün artan bireysel emeklilik sistemi, ülke içerisindeki makro ekonomik değişkenleri de etkileyebilmektedir. Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi ile makro ekonomik değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin – eşbütünleşmenin- varlığını incelemeyi amaçlayan çalışmanın bu bölümünde, literatürde yapılan çalışmalar incelenmekte, analizde kullanılan değişkenler, veri kaynakları, araştırma yöntemi ve veri seti hakkında bilgi verilmekte ve analiz sonucunda elde edilen bulgular ele alınmaktadır.

Tablo 3.1: Seçilmiş Literatür Çalışmaları

Yazarlar	Metod	Sonuç
Güleç 2003	Teorik	İncelemeler sonucu elde edilen bilgiler kamu emeklilik sistemlerinin özel emeklilik sistemleri kadar profesyonelce yönetildiği, özel emeklilik sistemlerinin de kamu emeklilik sistemleri kadar güvenilir olması halinde bireylere sosyal güvence sağlayabileceğini göstermiştir.
Horoz 2006	Teorik	Türkiye’de mevcut yapısıyla gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet gösteren bireysel emeklilik sisteminin tam anlamıyla mevcut sosyal güvenlik sistemine tamamlayıcı rol oynayabilmesi için katılımcılara ve işverenlere belli bir miktar katkı payı ödenmesi zorunluluğu getirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Akpınar 2007	Analiz	Yapılan çalışmanın sonucuna göre emeklilik yatırım fonları genel olarak piyasaya göre düşük performans göstermiştir.
Gülhan 2007	Teorik	Bireyler için çalışırken sahip oldukları refah seviyesi Kamu sosyal güvenlik sistemlerinden alınacak maaşlarla Gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara paralel olarak ülkemizde de yapılan düzenlemelerle

		kişilerin emeklilik günleri adına kendi hesaplarına tasarruf yapabilmeleri için Bireysel Emeklilik Sistemi geliştirilmiş ve vergi teşvikleri sağlanarak bireyler bu sistem dahilinde tasarrufa özendirilmiştir.
Kayhan 2007	Teorik	Dünya'da emeklilik sistemlerinde yaşanan hızlı dönüşüm ve bireysel tercihlerin gittikçe önem kazanması ülkemizde önem kazanmış, demografik ve ekonomik sebeplere bağlı olarak Dünya'da meydana gelen dönüşümler ülkelerin kalkınmışlık ölçülerine göre sonuçlar ortaya koymuştur.
Korkmaz ve Uygurtürk 2007	Analiz	Fon performans sıralamasını veren ölçütlerin fon grupları dahilinde birbirine benzer sıralamayı verdikleri ve gerçek anlamda piyasa zamanlaması yeteneğine sahip olan emeklilik fonu sayısının çok az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Tuğsel 2007	Teorik	Ülkemiz BES'in gelişimi için uygun olup ekonomideki dalgalanmaların önüne geçildiği takdirde oluşacak fonlar ile bireyler tasarrufa alınacaklar ve devlet aradığı finansmanını uzun vadede bu fonlardan karşılayacaktır.
Altıntaş 2008	Analiz	Analiz sonucuna göre, çalışma kapsamında incelenen fon yöneticilerinin çoğunluğunun seçicilik ve zamanlama yeteneklerine sahip olmadıkları gözlenmiş, ve her iki regresyon modeli sonuçları ile geleneksel performans değerlendirme yöntemleri sonuçlarının önemli farklılık gösterdiği saptanmıştır ve bu durum özel emeklilik fon katılımcıları açısından önemli bir sorundur.
Akın 2008	Analiz	Yapılan araştırma sonucuna göre; bireylerin bireysel emeklilik sistemi ile ilgili asgari bilgi düzeyine sahip olması ile hem sistem daha sağlıklı gelişecek hemde sistemin kendisinden beklenen fonksiyonların yerine getirebilmesi mümkün olacaktır.
Baran 2008	Teorik	BES'in emeklilik dönemlerinde topluma çağdaş bir gelecek güvencesi için alternatif oluşturacağı vergisel desteklemelerinde devam etmesi durumunda uzun vadede ülkemizde sosyal güvenlik sorunlarına önemli ölçüde katkı sağlayacağı ve devletin sosyal güvenlik harcamalarını önemli ölçüde azaltabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
İncidüzen 2008	Teorik	Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan krizlerin ülke ekonomilerini doğrudan doğruya etkilediği görülmüştür. Ayrıca Avrupa ülkelerinin emeklilik sistemleri karşılaştırılmış ve gelişmiş ülke örneklerinde görüldüğü gibi krizlerin üstesinden gelmek için özel emeklilik sistemlerinin katkılarının çok büyük olduğu

		görülmüştür.
İşbilen 2008	Analiz	BES'e dahil olan grubların yaşları, medeni durumu, meslekleri ve bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları ile sisteme karşıduydıkları güven arasında bağımlılık olduğu görülmüştür.BES'e dahil olmayan grubun ise sisteme katılmamalarına ilişkin tutumları incelendiğinde yalnızca gelirle arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Koban 2008	Analiz	Yapılan anket sonuçlarına göre; ülkemiz için yeni sayılabilecek BES tüketiciler tarafından oldukça yanlış algılanmakta ve değerlendirilmektedir. Öncelikle güven yeniden sağlanmadıkça ve geçmişte yaşanan olumsuz tecrübeler ortadan kaldırılmayıp yanı yanlışlar tekrar edildiği sürece BES'in geleceği pek parlak görülmemektedir.
Satır 2008	Teorik	BES uygulanmaya başladığı tarihten bugüne kadar oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Bireysel olarak katılımcılar tarafından yapılan tasarruflar çeşitli yatırım araçlarında değerlendirilmekte hem bireylerin birikimleri artmakta hemde bunun yanında toplanan tasarruflar yatırımlara dönüştürülerek ekonomik kalkınma ve istihdam sağlanmaktadır.
Yılmaz 2008	Analiz	Elde edilecek sosyal ve ekonomik faydalar, diğer ülke uygulamalar ile birlikte değerlendirildiğinde, sistemin vergi teşvikleriyle desteklenmesi faydalı olacaktır.
Apak, Taşçıyan 2010	Teorik	27 Ekim 2003'de faaliyete geçen BES ile ilgili göstergelerin hızlı bir gelişim gösterdiği ve bu durumun sistemin gelecekteki gelişimi hakkında olumlu sinyaller verdiği görülmektedir.
Can 2010	Teorik	Finansal piyasalar geliştikçe ve derinleştikçe özel sektörün finansmanına yönelik imkanlar artacak, riskin dağıtılmasına katkıda bulunulacak uzun vadede yüksek getirili projelere finansman sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde uyarıcı etki yaratacağı görülmüştür.
Demirpehlev an 2010	Teorik	BES'in başarıyla çalışması ve sosyal güvenlik sistemindeki sıkıntıların aşılmasında etkin bir rol oynaması, ekonomik ve politik istikrarın sağlanmasıyla son derece bağlantılı olduğu sonucunu göstermektedir.
Dinçel 2010	Analiz	Yıllık bazda yapılan grafik performans analizleri ile fon fiyatlarının piyasa şartlarına göre sonuçları üzerinde durulmuş sürekli az rik risk alınması için likit fon seçmenin her zaman iyi sonuç vermeyeceği hatta birikimlerin büyümesine engel olacağı ortaya

		çıkıştır.
Eken, Gaygısız 2010	Analiz	Anket sonuçlarından anlaşılacağı üzere, oldukça yeni sayılacak bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin önemli bir bölümünün risk yönetimi fonksiyonunu etkin ve verimli bir şekilde çalıştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ertuğrul 2010	Analiz	2004 yılından bu yana gerek katılımcı gerekse toplanan katkı payı tutarları açısından önemli düzeyde artışlar sağlamış olmasına rağmen BES'in etkinlik açısından aynı başarının gösterilemediği tespit edilmiştir.
Gündoğdu 2010	Analiz	Emeklilik yatırım fonu ve menkul kıymet yatırım fonları türünün yatırım amacı açısından kıyaslandığında bireysel emeklilik yatırım fonlarının uzun vadeli yatırım ve düzenli ödeme ile daha verimli bir yatırım aracı olduğu görülmüştür.
Önder 2010	Analiz	Katılımcıların fon büyüklüklerinin BES'in Türkiye'de faaliyete başladığı günden bu yana sürekli arttığı sonucunu ortaya koymuştur.
Öztürk 2010	Analiz	Yapılan ekonometrik araştırma sonucunda elde edilen bulgularda beklentilere paralel olarak Türkiye'deki fon performansları ile alternatif yatırım araçları arasında güçlü bir ilişki olduğu belirtilmiştir.
Samancı 2010	Analiz	Araştırma sonucunda, katılımcıların bireysel emekliliğe yaklaşımlarının ve sistemin işleyişi hakkındaki görüşlerin çok olumlu olmadığı görülmüştür.
Şimşek 2010	Analiz	Sistemde mevcut olan tüm emeklilik yatırım fonlarının 2010 Nisan sonu itibarı ile fon büyüklükleri, 2009 yılına ait getirileri hesaplanmış halka arz tarihlerinden 30 Nisan 2010 tarihine kadar olan getirilerinde tüm fon grupları için yüksek oranda artış gözlemlenmiştir.
Ulukaya 2010	Analiz	Yapılan istatistiksel inceleme sonucu bulunan fon grupları ile anlamsal olarak yada zaman içerisinde aynı getiri profillerine sahip fon gruplarının benzer gruplar içinde yer aldıkları görülmüştür. Bu inceleme ile aynı özellikteki fonların grublanmasının istatistiksel olarak da desteklendiğini göstermiştir.
Yanardağ 2010	Analiz	Muğla ilinde yapılan ampirik çalışma sonucunda bireylerin kamu zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz bulmuş, ileride daha yüksek standartlarda yaşayabilmek kendilerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabilmek için

		gelirlerini maksimize etmek zorunda olduklarının farkına varmışlardır.
Yüceer 2010	Analiz	Emeklilik yatırım fonları karşılaştırma ölçütü endekslerine göre fonların ne şekilde performans gösterdiği konusunda yapılan değerlendirmede Türkiye'deki emeklilik yatırım fonlarının üstün performans göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.
Ege, Topaloğlu, Coşkun 2011	Analiz	Yapılan çalışmada performansları ölçülen söz konusu fonlar Sharpe ve Modigliani performans ölçütlerine değerlendirilmiştir. Sharpe ve m2 performans ölçütleri paralel sonuçlar vermiştir.
Sarı 2011	Analiz	Yapılan incelemede, genel olarak fonların büyük kısmı ortalamaya yakın fakat karşılaştırma ölçütünün altında performans gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır
Uyar 2011	Analiz	Çalışmada sertifika sayısı ile mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, makroekonomik etkinin ise uzun dönemde daha belirgin kendisini göstermesi beklenmektedir.
Altay 2013	Analiz	Çalışma sonucuna göre aktif çalışma hayatı sonrasında yaşam standartlarının düşmesini istemeyen özellikle genç ve orta yaşlı bireylerin bireysel emeklilik sistemine katkıda buldukları görülmüştür. Bireylerin katkı paylarının tasarruf güçleri ile tasarruf güçlerinin ise medeni durumları, çocuk sayıları ücret dışı gelirleri vb. unsurlarla ilişkili olduğu saptanmıştır.
Ar 2013	Teorik	Dünyada gelişen sosyal ve ekonomik koşullar demografik yapıda değişiklikler yaratmış ve bu bağlamda gelişmiş ülkelerde uzayan yaşam süresi sosyal güvenlik sistemlerinin önemli bir bölümü olan emeklilik sistemlerini ve bunların sürdürülebilirliğinin sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Pek çok gelişmiş ülkede artık emeklilik sistemleri yeknesak ve tek ayaklı olmaktan çıkmakta ve çoklu basamaklar şeklinde gelişme göstermektedir. Türkiye'de bu gelişmelere ayak uydurması ve sosyal güvenlik sistemlerini yeniden yapılandırması gerekmektedir.
Babat 2013	Analiz	BES aracılığı gelecekte oluşacak fırsat eşitsizliğinin toplumda hali hazırda var olan gelir dağılımı adaletsizliğini daha da derinleştireceği öngörülmektedir.
Erdem 2013	Teorik	Bugün itibarı ile mevcut rakamlara bakıldığında BES kapsamında katılımcı sayısı ve biriken tasarruf tutarı vergi indirim modeliyle önemli boyutlara ulaşmıştır.

Kaya 2013	Teorik	Katılım bankalarında bireysel emekliliğin daha verimli ve performanslı olabilmesi için faizsiz sabit getirisi olan yatırım araçlarına yönelmesi gerektiği öngörülmüştür.
Şimşek 2013	Analiz	Ülkemiz koşullarında okur- yazar olmayanların çalışma alanlarının az olması ve çalışabilecekleri alanlardada sosyal güvenliğe ilişkin haklarının sınırlı olması sonucunda bu kişilerin emekliliğe daha çok önem verdikleri görülmüştür.
Aren, Aydemir, Uçar 2014	Analiz	Yaş, eğitim ve risk alma davranışının fon türü tercihinde daha yüksek öneme sahip olduğu değişkenler olduğu tespit edilmiş ve bireylerin seçeceği öngörülen fon türünü belirleyecek fonksiyon hesaplanmıştır. Ayrıca fon türüne göre risk algısının değişip değişmediği arova analizleri ile araştırılmış, fon türüne göre endişe yatırım isteği ve beklenen kayıp miktarında değişiklik olduğu tespit edilmiştir.
Büyükkara, Balci 2014	Teori	Çalışma sonuçlarına göre, yeni teşvik sistemi tüketim yerine yatırımı teşvik etmektedir. Birikim yerine sadece getirinin vergiİndirilmesi eski ve yeni sistem arasında farklılık yaratmaktadır ve katılımcıların yeni teşvik sistemini olumlu karşıladıkları görülmektedir.
Bijlsma, Ewijk ve Haaijen 2014	Analiz	2001-2010 dönemi için 34 OECD ülkesindeki 69 sanayi sektöründeki veriler kullanarak artan emeklilik tasarruflarının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda artan emeklilik tasarruflarının dış finansmana daha fazla bağımlı olan firmaların daha fazla büyümesini sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Gümüş 2014	Analiz	Emeklilik şirketleri mevcut katılımcılarının özelliklerine göre katılımcı davranışını tahmin ederek kazançlarını ve maliyetlerini hesaplayabilecek böylece satış hedeflerini belirleyerek zarar çıkışların sebep olduğu maliyetten zarar görmemeyi sağlayabilecekleri görülmüştür.
Heidarpour 2014	Teorik	Türkiye'de BES çok genç olmasına rağmen kısa zaman zarfında büyük mesafe kat etmiştir. İstatiksel veri sonuçlarına göre her yıl bir önceki yıla göre katılımcı sayısı artmış ve dolayısıyla, katkı payı da artmaktadır. Sonuç olarak bu artışlar ekonomiye yeni kaynak aktarmaktadır.
Uçar 2014	Analiz	Fon türüne göre risk algısının değişip değişmediği anavo analizleri ile araştırılmıştır. Bu noktada fon türüne göre endişe yatırım isteği ve beklenen kayıp miktarında değişiklik olduğu tespit

		edilmiştir.
Çımrın, Durdu 2015	Teori	Bireysel emeklilik sistemleri ile bireyler emeklilik dönemlerinde sadece devletin tüm giderleri karşılmasını beklememekte çalışan insanlar kendi gelecekleri için yatırım yapmaktadır. Böylece devlet de sosyal harcamalarını azaltmakta ve sosyal güvenlik sisteminin merkezinden uzaklaştığı görülmektedir.
Erçetin 2015	Analiz	Yapılan anket sonuçlarına göre BES'in katılımcılar açısından çabuk kabul gördüğü ve genel olarak sistemin varoluşundan işleyişinden ve mantığından memnuniyet yüksek olmasada çalışanlar ve şirketler açısından memnuniyetin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Bu araştırma sadece BES'e katılanlara yapılmış ve bu çalışma ile MIY bir sektöre uygulanmış ve müşterilerin beklentilerinin bu strateji ile uyumlu olduğu görülmüştür.
Güneş 2015	Analiz	Bireylerin çalışma hayatlarını sonlandırdıktan sonra gelirlerindeki azalmayı bu sistem sayesinde önleyebildiği ve kazançlarını muhafaza edebildikleri görülmüştür.
Yazıcı 2015	Analiz	Katılımcıların finansal okuryazarlığını arttıracak programların geliştirilmesi şirketlerin bilgilendirme ve finansal danışmanlık fonksiyonunun geliştirilmesi, kesinti oranlarının fon büyümesi ile paralel olarak düşürülmesi yatırım riskinin daha iyi yönetilmesine yardımcı olacak şekilde dinamik yaşam döngüsü fon yönetim stratejilerine daha geniş bir uygulama alanı sağlaması, getiri performanslarını arttıracığı tespitinde bulunulmuştur.
Balsızan 2016	Analiz	Hisse fon grubu dışında kalan emeklilik yatırım fonu grupları için incelenen dönemde etkin bir portföy yönetimine rastlanamamıştır. Bu durum bireysel emeklilik sisteminin geleceği, katılımcılar ve yurt içi tasarruf hedefleri açısından sorun teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Orhan 2016	Analiz	Genç tüketicilerin, bireysel emeklilik sistemi için gerek devlet gerek de emeklilik şirketleri aracılığı ile düzenlenen tanıtım kampanyaları ve teşvik uygulamalarını yetersiz gördüğü anlaşılmıştır.
Solmaz 2016	Teorik	Avrupa'da yer alan 7 farklı ülke seçilmiş ve Türkiye ile karşılaştırma yapılmıştır. Elde edilen verilere göre hollanda gelişmiş bir bireysel emeklilik sistemine sahiptir. Türkiye'de ise nakit ve mevduata olan yatırımdışer ülkelere göre ön plana çıkmıştır.
Ünlüer	Analiz	Devletin sağlamış olduğu katkı payının gelir vergisi matrahından

2016		indirimi teşviğinin olumlu etki yaptığı gelir vergisi tevkifatı teşviğinin ise az da olsa olumlu etki yaptığı ve son teşvik olan devlet katkısının oldukça olumlu bir etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.
Altuncuoğlu 2017	Teorik	Faizsiz emeklilik sisteminin kazandırmış olduğu ve ekonomik istikrar üzerinde, finansal piyasalar üzerinde, kamu kesimi açıkları ve kamusal borçlanma, gelir dağılımı ve sosyal faydanın maksimizasyonu konularında etkili olduğu görülmüştür.
Mede 2017	Analiz	Araştırmada müşteri ilişkileri yönetimi ve müşteri memnuniyeti arasındaki ilişki incelendiğinde müşteri ilişkileri yönetimi ile müşteri memnuniyeti arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Sezer'in(2008), çalışmasında uygulamada bireysel emeklilik yatırım fonlarının finansal piyasalara sağladığı fonların performans değerlemesi yapılmıştır. Çalışmada emeklilik yatırım fonları 5 gruba ayrılmış ve her fon grubu için karşılaştırma ölçütü geliştirilmiştir. Performans değerlendirme ölçütüne yönelik standart sapmayı esas alan yöntemler ile betayı esas alan yöntemler kullanılmıştır. Çalışma Ocak 2004-Aralık 2007 tarihleri arasındaki 48 aylık dönemi ve sürekli faaliyet gösteren 53 adet fonu kapsamaktadır. Sharpe ve M kare performans ölçütleri aynı sonuçları vermiş ve Betayı esas alan Treynor indeksi yönteminin sıralandırmasında ise sıralama sonuçları birbirine yakın olmakla beraber bazı farklılıklar da bulunmuştur ve bu farklılıklar sistematik olmayan riskin toplam risk içindeki payı ile ilgilidir. Fonların sistematik olmayan riskleri düştükçe betayı esas alan yöntemlerle standart sapmayı esas alan yöntemlerin değerlendirme sonuçları arasındaki farklılıklar ortadan kalkmaktadır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, emeklilik yatırım fonları genel olarak piyasaya göre düşük performans göstermiştir. Esnek- dengeli ve kamu borçlanma araçları grubunda yer alan fonların hiçbirisi yapılan değerlendirme sonucunda PGE'den üstün performans gösterememiştir. Hisse senedi fonları, Likit fonlar ve uluslararası dövizde endeksli fonlar grubunda ise fon bazında üstünlüklerin olduğuna vurgu yapmıştır.

Ertuğrul(2010), çalışmasında 2004-2008 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren bireysel emeklilik şirketlerinin sektör içindeki performanslarını görece değerlendirilmeleri ele alınmıştır. Bireysel emeklilik şirketlerinin yerlerinin belirlenmesinde VZA yöntemi kullanılarak etkinlik analizi yapılmıştır. Çalışmada

kullanılan girdi ve çıktı düzeyine bağı olarak ölçeğe göre değişen getiriye göre her yıl için bulunan teknik etkin şirket sayısı sektör şirket sayısının (4-5) şirket civarında olduğu belirtmiştir. Her yıl için hesaplanan teknik, etkin olan ve olmayan şirketler içinde genellikle aynı şirketlerin yer aldığı gözlenmiştir. Dönem boyunca pazar payları orta düzeyde olan şirketlerin daha etkin çalıştıkları görmüştür. Çalışma sonuçlarına göre, sektörde ölçek etkinliğine sahip olan şirket sayısı teknik etkinliğe göre daha az (2-4) sayıda olduğu ve nispeten orta düzeyde pazar paylarına sahip şirketlerin ölçek etkinliklerinin daha yüksek olduğu tespit etmiştir.

Öztürk(2010)'da, elde edilen sonuçlara göre, para piyasası likit fonunun sağladığı dönemsel getirinin altın fiyatlarından, döviz kurundan, sanayi üretim endeksinden ve en önemlisi kısa vadeli faiz oranlarından etkilendiğini ortaya koymuştur. Söz konusu fonun sağladığı getirinin çalışmada yer verilen yaklaşımların tamamının faiz oranına duyarlı olduğunun tahmin edilmiş olması beklentilerle uyumlu olduğu görülmüştür. Hisse senedi fon getirisinin en önemli belirleyicisinin ise beklentilere uygun şekilde İMKB-100 endeksi olduğu tespit edilmiştir. Faiz oranı ile altın fiyatları da hisse senedi fon getirisini etkileyen diğer önemli değişkenlerden olarak görülmüştür. Gelir amaçlı fon getirisinin, altın fiyatları başta olmak üzere İMKB-100 endeksi ve faiz oranından etkilendiği yönünde bulgular sağlanmıştır. Fakat söz konusu fona ilişkin sonuçların nispeten zayıf kaldığı belirtilmesi öngörülmüştür. Sınır testi ile elde edilen tahminde, faiz oranında meydana gelen bir puanlık artışın uzun dönemde para piyasası likit fon getirisini sadece 0,153 puan artırdığını ortaya koyulmuştur. Hisse senedi fonu ile İMKB-100 endeksinin kısa dönemde nerdeyse birebir etkileşimli oldukları fakat uzun dönemde fon getirisinin endeksteeki getirinin yalnızca %75'ini yakalayabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Samancı(2010), çalışmasında veri toplamı yöntemi anket kullanılmış olup, Ankara'nın ilçesi çankaya da faaliyet gösteren 2 bireysel emeklilik katılımcılarına anket uygulanmıştır. Katılımcıların bireysel emekliliğe ilişkin görüşlerinin cinsiyet, yaş meslek bireysel emeklilik süresi ve katkı payı ödemlerine ara verme durumlarına göre karşılaştırılması amacıyla t testi, tek yönlü varyans analizi ve kruskal wallis H testi istatistiksel teknikler kullanılmıştır. Yapılan analizin sonucuna göre, katılımcıların bireysel emekliliğe yaklaşımlarının ve sistemin işleyişi hakkındaki görüşlerinin çok olumlu olmadığı görülmüştür. Bireysel emekliliğe giriş amaçlarının ise tasarruf yapma ve ikinci bir emeklilik olanağı elde etme olduğu vergisel teşviklerden

yararlanma amacının ise, çok yüksek düzeyde olmadığı görülmüştür. Düşük yaş grubundaki katılımcıların sisteme yaklaşımı yüksek yaş gruplarına göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yanardağ (2010)'ın yaptığı analiz sonucuna göre, kazanılan ücret düzeyi ile sosyal güvenlik tercihi arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yani sosyal güvenlik tercihi gelire bağlantılı olduğu ve sonuçta hangi sosyal güvenlik kurumu yada tamamlayıcı kurum tercih edilirse edilsin, bu tercih bir tasarruf birikim süreci olduğu görülmüştür. Ücret arttıkça Muğla ilinde ankete katılan bireylerin bireysel emekliliğe üye olmalarının arttığı görülmüştür.

Yüceer (2010) çalışmasında, 2005 Ocak- 2009 Aralık dönemleri arasında süreklilik gösteren 49 adet emeklilik yatırım fonunun 60 aylık verileri kullanılmış ve karşılaştırma ölçütüne göre nasıl performans gösterdiğini hesaplamıştır. Karşılaştırma ölçütü olarak alınan gösterge endekslerine göre fonların performans sonucu, Türkiye'de emeklilik yatırım fonlarının üstün performans göstermediği öngörülmüştür. Türkiye ekonomisine uzun dönemli kaynak sağlayan gönüllülük esasına dayalı bireysel emeklilik fonları ile ilgili olarak daha çok bilgilendirici ve katılımcıları teşvik edici yeni düzenlemelerin yapılmasını öngörmüştür.

Ege, Topaloğlu (2011) çalışmada, Sharpe ve Modigliani performans ölçütlerine göre değerlendirilen fonlar, saharpe ve M2 performans ölçütleri paralel sonuçlar verdiğini söylemişler. Yapılan çalışma sonucuna göre, 5 grupta yer alan toplam 80 fondan hiçbiri PGE'den (piyasa gösterge endeksi) üstün performans gösterememiştir. 24 aylık döneme ilişkin olarak yapılan değerlendirme ile emeklilik yatırım fonlarının iyi performans gösteremedikleri belirlenmiştir. Türkiye'de BES'in gelişimi yaygınlaşması fonların çeşitlenmesi ile yapılabilecek analizin kapsamı genişletilerek yatırımcılara daha doğru karar verme imkanı sağlanabileceği öngörmüşlerdir.

Uyar (2011), çalışmasında, 2004-2009 yılları arasında aylık veriler kullanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre sertifika sayısı ile mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Yani söz konusu dönemdeki sertifika sayısı bir sonraki dönemin mevduat faizini etkilediğini söylemiştir. Yani analiz sonucunda, sertifika sayısında meydana gelen %1'lik şok bir sonraki dönemin mevduat faizini 0,0029 oranında, mevduat faizinde meydana gelen %1'lik şok bir sonraki dönemin sertifika sayısını 2.374 adet arttırdığı görülmüştür. Diğer değişkenler arasında ilişkinin tespit edilememiş olması sistemin çok yeni olmasından kaynaklandığı vurgu yapmıştır.

Babat (2013) çalışmasında, EKK yöntemi ile tahmin edilen modelde değişkenlerin hepsi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak ise, katılımcıların sosyo-ekonomik ve demografik değişkenlere bağlı olarak farklı tasarruf kararları aldığı sonucu çıkmıştır. Yaş, aylık gelir ve eğitim seviyelerindeki artışa bağlı olarak katılımcıların, tasarruflarını ciddi ölçüde arttırabildiği gözlemlenmiştir. Kalkınmışlık seviyesinin artmasıyla birlikte katılımcıların aylık katkı paylarında bir artış olduğu eğilimi olduğunu göstermiştir. Cinsiyet ve medeni durum değişkenleri çarpılarak elde edilen değişkenin, evli ve bekar katılımcıların cinsiyet bazında, erkek ve kadın katılımcıların medeni durum bazında aldıkları tasarruf kararları incelenmiş ve sonuç olarak, kadın ve evli katılımcıların en yüksek katkı payı ödeme eğilimindeki grup olduğu tespit etmiştir. Yani ücretsiz ev işçisi ve kamu sosyal güvencesinden daha az yararlanma ihtimali olan kadınların geleceklerini daha fazla düşünme ihtiyacı içinde olduğunu görmüştür.

Gümüş(2014) çalışmasında, finans sektöründe çalışan katılımcılarda ileriki yaştakiler genç yaştakilere göre sistemde devamlılık eğilimi fazla olduğunu gözlemlemiştir. Sözleşme sayısı arttıkça sistemde kalma eğilimi artmakta ancak sisteme yatırılan katkı payı tutarı arttıkça erken çıkışa eğilimin arttığını tespit etmiştir.

Güneş(2015), yaptığı korelasyon analizi sonunda bireysel emeklilik sistemine dahil olma durumu BES'e katılımı etkileyen faktörler, yaşam tarzını planlama süreci, psiko-sosyal planlama süreci ve sağlık planlama süreçleri değerlerinin yüksek olması, BES'e katılım oranını artırmakta ve bu da bireylerin BES'e katılmaya yönelik tutum ve davranışları üzerinde olumlu etkilere neden olduğunu görmüştür. Yaş, BES dahil olma durumu, finansal idare davranış ölçeği, finansal planlama süreci ve sağlık planlama süreçlerinin bireylerin BES'e katılmaya yönelik tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda tespit etmiştir.

3.2. Araştırmada Kullanılacak Ekonometrik Yöntem ve Veri Seti

3.2.1. Ekonometrik Yöntem

3.2.1.1. Birim Kök Testi

Bir zaman serisinin durağan olması, ortalamasının; varyansının ve çeşitli gecikmeler için hesaplanan kovaryansların ele alınan zaman süresi boyunca istikrarlı kaldığı döneme yakınsıyorsa durağan demektir (Öztürk, 2010:112).

Zaman serilerinde durağan ve durağan dışı seriler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Durağan bir seride uzun dönemde sabit bir ortalama, sabit bir varyans ve gecikme uzunluğu arttıkça teorik otokorelasyonun azaldığı görülür. Durağan dışı bir seride seriyi geri çevirecek uzun dönemli bir ortalama olmadığı, değişen varyans durumu, yani varyansın zamandan bağımsız olduğu ve teorik otokorelasyonun azalarak yok olmadığı görülür. Uzun dönemde bir serinin sahip olduğu olduğu özelliği anlamak için geçmiş dönem değerlerinin seriyi ne şekilde etkilediğinin belirlenmesi gerekir. Serinin zaman yolu sürecini anlayabilmek için, Y_t ve Y_{t-1} ilişkisini tahmin edilmesi gerekir. Bu amaçla geliştirilen en yaygın yöntem birim kök testi olarak bilinen yöntemdir. Bu yöntemle bir serinin durağan olup olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir (Dikmen, 2017:311).

Birim kök testi için Y_t değişkeninin t dönem değeri ile geçen dönem değeri olan, Y_{t-1} ile arasındaki regresyon ilişkisi,

$$Y_t = PY_{t-1} + u_t \quad (3.1)$$

şeklinde olacaktır. Modelde u_t stokastik hata terimi zaman serilerinde beyaz gürültü hata terimi olarak adlandırılmaktadır.

Bu model birinci dereceden otoregresif model olup **AR(1)** modeli olarak tanımlanır. Modelde $P = 1$ ise birim kök sorunu ortaya çıkar ve t artarken varyansta sonsuz büyüklükte artar. Bu durumda ilişki ise ,

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (3.2)$$

biçimini almaktadır ve Y_t durağan dışı bir seridir. Diğer bir ifade ile $P=1$ olursa Y_t stokastik değişkeni birim köke sahip olur. Zaman serisinde birim köke sahip bir zaman serisi tesadüfi (rassal) yürüyüş olarak adlandırılır. Bu seri durağan değildir ve Y_t değerinin daha önceki dönemlerde ortaya çıkan şokların etkisi altında olduğu varsayılır. Bu şokların kalıcı özellikte olması serinin zaman içerisinde gösterdiği trendin stokastik (olasılıklı) olması ve durağan olmadığı anlamına gelir (Dikmen, 2017:312).

Yukarıda verilen (1) nolu denklemin Sağ ve sol tarafından Y_{t-1} çıkarılırsa,

$$Y_t - Y_{t-1} = PY_{t-1} - Y_{t-1} + u_t$$

$$\Delta Y_t = (P-1) Y_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

İlişkisi elde edilir. Burada, $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ (birinci fark)dır. $P-1$ de β olarak ifade edilirse

$$\Delta Y_t = \beta Y_{t-1} + u_t \quad (3.4)$$

Olarak yazılır. $P=1$ olduğunda $\beta=0$ olacaktır. $\beta=0$ olduğunda da,

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) = u_t \quad (3.5)$$

Olacak ve de Y_t (birinci fark) durağan olacaktır (Tarı, 2012:388). Buna göre, P parametrisinin pozitif olduğu varsayımı altında Y_t serisinin durağanlık testi için hipotezler,

$$H_0 : \beta \geq 0 \text{ ise seri durağan değildir.}$$

$$H_1 : \beta < 0 \text{ ise seri durağandır.}$$

Şeklinde kurulur. Burada $\beta=0$ ise yada özdeş olarak $P=1$ olması halinde H_0 hipotezi kabul ve serinin durağan dışı olduğu kabul edilir.

Bir zaman serisinin bir kere farkı alındığında seri durağan ise orjinal seri(rassal yürüyüş) birinci derece entegre edilmiş seridir, yani $I(1)$ dir. Eğer serinin iki kez farkı alındığında seri durağan hale geliyorsa seri ikinci derece entegre edilmiş

dizidir, yani $I(2)$ dir. Genel olarak bir zaman serisi d kez farkı alındığında d 'inci dereceden entegre edilmiş sayılır ve $I(d)$ olarak ifade edilir. Bu sebeple herhangi bir zaman serisi durağan dışı ise birinci dereceden veya daha yüksek dereceden farkı alınarak entegre bir zaman serisi olabilir. Yani durağan olmayan bir zaman serisi farkları alınarak durağan hale getirilebilir. Bu işlem seride kalıcı şokların etkisinin yok edilmesini, durağan yani belli bir değere yaklaşan geçici şokların kalmasını dolayısıyla serinin durağan hale gelmesini sağlar. Eğer $I(0)$ ise süreç durağan bir zaman serisini tanımlar. Yani seride herhangi bir fark almaya gerek yoktur orjinal seri durağan bir yapıdadır (Dikmen, 2017:312).

Bunlardan sonra bir zaman serisinin durağan olup olmadığını anlamak için birim kök testinin nasıl yapıldığına bakalım.

Bu amaç doğrultusunda oluşturulan hipotez, (1) nolu denklem için $H_0: P = 1$ ve alternatifi $H_0: P < 1$, (4) nolu denklem için $H_0: \beta = 0$ ve alternatifi $H_0: \beta < 0$ şeklinde oluşturulur. Burada H_0 hipotezinin kabul edilmesi serinin durağan dışı olduğu alternatifi, H_1 kabul edilmesi ise serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Geleneksel yolla hesaplanan t istatistiği kullanılmaz, bunun yerine τ (tau) istatistiği kullanılır. T istatistiğinin kullanılmamasındaki sebep t testinin sıfır etrafında dağılmıyor olmasıdır. Durağanlık durumunu araştırmak için uygulanan test DİCKEY-FULLER testidir (DF testi). Bu testin kritik değerleri %1, %5, %10 önemlilik düzeyinde tablo kritik değerleri (kabul yada red sınırları) MacKinnon tarafından yapılmış olan Monte Carlo simülasyonlarına göre hesaplanmış olup bu değerler çeşitli bilgisayar paket programları çıktısında verilmektedir. Dolayısıyla hesaplanan bu alışılmış t istatistikleri bu hipotez testinde τ (tau) istatistiği diye adlandırılır. $T(\tau)$ istatistiğine literatürde DF-test istatistiği de denir. Hesaplanan τ - istatistiğinin (DF test istatistiğinin) mutlak değeri Mackinnon kritik değerinin mutlak değerinden küçükse serinin durağan olmadığı, büyükse serinin durağan olduğu sonucuna varılır (Dikmen, 2017:313).

Teori ve uygulama ile ilgili nedenlerle, Dickey Fuller testi aşağıdaki regresyonlara uygulanır (Tarı, 2012:389):

$$\Delta Y_t = \beta Y_{t-1} + u_t \quad (3.6)$$

Biçimindeki sabit terimsiz ve trendsiz,

$$\Delta Y_t = b_0 + \beta Y_{t-1} + u_t \quad (3.7)$$

Eğer sabit terimli ve trendli ise ,

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \beta Y_{t-1} + u_t \quad (3.8)$$

Sabit terimli ve terendli regresyonlar bulunarak bunlarla birlikte τ veya DF istatistikleri ile MacKinnon kritik değerleri elde edilir.

Eğer u_t hata terimid+ otokorelasyonlu ise 8 nolu denklem,

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \beta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + U_t \quad (3.9)$$

Biçiminde düzenlenir. Burada gecikmeli fark terimleri kullanılmaktadır. Gecikmeli fark terimlerinin sayısı genellikle ampirik olarak belirlenir. 9 nolu denklemdeki hata teriminin otokorelasyonsuz olmasını sağlayacak kadar terimi modele katmaktır. Burada sıfır hipotezi $P=1$ yada $\beta=0$ dır. Yani Y de birim kök vardır dolayısıyla Y durağan değildir. 9. Denklemdaki gibi modellere DF testi uygulanırsa, buna genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller) yada ADF testi denmektedir. Her iki test istatistiğinin kritik değerleri aynıdır.

Dickey Fuller testlerinde rassal hataların(şokların) istatistiksel olarak bağımsız normal dağıldığı sabit ortalama ve sabit varyansa sahip olduğu varsayılmaktadır. Yani rassal olan hatalar arasında otokorelasyon olmadığı varsayılmaktadır. Yapılan uygulamalarda bu varsayıma dikkat edilmektedir. Phillips-perron (1988) (PP) birim kök için parametrik olmayan yeni bir test geliştirmişlerdir. Phillips-Perron (PP) testi ile Dickey- Fuller testinde kabul edilen hata terimleriyle ilgili bu varsayımı genişletilerek rassal şokların dağılımları ile bir öngörude bulunmaktadırlar (Dikmen,2017:319).

$$Y_t = b_0 + b_1 Y_{t-1} + u_t \quad (3.10)$$

$$Y_t = b_0 * b_1 * Y_{t-1} + u_t \quad (3.11)$$

$$Y_t = b_0 + b_1 * Y_{t-1} + b_2 * (t-T/2) + u_t \quad (3.12)$$

Burada T gözlem sayısının b_1 hata terimlerinin dağılımını göstermekte ve $E(u_t) = 0$ olduğundan hata terimleri arasında içsel bağlantının (serial correlation) olmadığı yada homejen olmaları için bir zorunluluk yoktur. Bu açıdan bakıldığında Dickey- Fuller testinin bağımsızlık ve homejenite varsayımları Phillips- Perron testinde terk edilmiş olan hata terimleri arasında zayıf bağımlılığa ve heterojenliğe izin verilmiştir. PP testinde;

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (3.13)$$

Şeklinde olan veriler için m ve m^* ile m_1 katsayılarına karşılık sıfır hipotezi sinamasına başvurulur. PP testinde ADF testinde olduğu gibi yardımcı regresyonların kesmesiz ve trendsiz, kesmeli trendsiz, kesmeli ve trendli olmasına göre tahmin yapılmaktadır. Dickey-Fuller için kullanılan testlerin PP versiyonu (Z) ile gösterilmektedir.

$$Z_\alpha \text{ olacaktır.} \quad (3.14)$$

3.2.1.2. Eş Bütünleşme Testi

Eş Bütünleşme durağan olmayan iki zaman serisi arasındaki korelasyonu incelemek için geliştirilmiş modeldir. Yani iki veya daha fazla zaman serisi kendileri durağan olmadıkları halde doğrusal kombinasyonları durağan ise bu serilerin eşbütünleşik oldukları söylenebilir. Yani iktisadi anlamda bu seriler arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin saptanmasında Engle ve Granger (1987) ile Johansen ve Juselius(1990) tarafından geliştirilen teknikler kullanılmaktadır (Uçan, 2014:164).

Durağan serilerin eşbütünleşik olup olmadığına bakılmaz . Seri durağan değilse fark almaktan kaynaklanan bilgi kaybı ve çözümsüzlüğü önleyen bir eşbütünleşme yaklaşımı söz konusudur. Yani iki seri arasında eş bütünleşme olabilmesi için u_t hata terimlerinin durağan olması gerekmektedir. Eğer u_t hata terimleri durağan ise iki seri arasında eş bütünleşme vardır. Zaman serilerini

kullanılarak yapılan bir regresyon analizinde iki değişken arasındaki regresyon ilişkisinin gerçek mi yoksa sahte mi olduğu R^2 ve Durbin- Watson d-istatistiğine bakılarak anlaşılmaktadır. $R^2 > d$ ise sahte regresyon ilişkisinden söz edilebilir. Sahte olup olmadığının anlaşılması için iki seri arasında bir eşbütünleşme testi yapmaktır (Dikmen, 2017:321).

İki seri durağan değil ve aralarında trende bağlı bir ilişki varsa fakat ikisinde aynı derecede entegre ise $I(d)$ ise] bu iki seri arasında eşbütünleşme olduğu görülür. İki serinin aynı dereceden entegre olması ikisindeki trendin birbirini götürmesini ve trend etkisinden arındırılmış bir eşbütünleşmenin olduğunu gösterir. Uzun dönem denge ilişki,

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + u_t \quad (3.15)$$

$$U_t = Y_t - \alpha - \beta X_t \quad (3.16)$$

Olarak ifade edildiğinde u_t hata terimlerinin $I(0)$ olması veya durağan olmaması özelliğidir. Yani u_t hata terimleri durağan ise iki zaman serisi arasında eşbütünleşme var demektir. Granger, eşbütünleşik iki seri arasında en az bir yönde bir nedensellik ilişkisinin olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Eşbütünleşme analizinde geliştirilmiş ilk test olan Engle ve Granger (1987) eş bütünleşme tahmininde en küçük kareler (OLS) yöntemini kullanmıştır (Uçan, 2014:165). Engle- Granger (1987) iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkiyi araştırırken modelde kullanılan tüm değişkenlerin aynı düzeyde tümleşik olduğunu varsaymaktadır. Yani her bir değişken için birim testi uygulandıktan sonra birinci düzeyde tümleşik $I(1)$ olduklarını bulmak gerekmektedir. Eğer farklı düzeyde tümleşik ise Engle-Granger yaklaşımı kullanılamaz (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010:486).

Engle- Grenger eşbütünleşme testi;

$$Y_t = a_0 + a_1 X_t + u_{1t} \quad (3.17)$$

$$X_t = b_0 + b_1 Y_t + u_{2t} \quad (3.18)$$

Regresyonlarından biri kullanılarak yapılmaktadır. Bu regresyonlardan biri bulunarak onun yardımı ile e_t hata terimleri elde edilir.

Sonuç olarak kısaca özetlemek gerekirse,

- ❖ Serilerin aynı dereceden tümleşik olup olmadıklarına bakılır,
- ❖ Seriler aynı dereceden bütünleşik ise, yukarıda verilen 17 ve 18 nolu eşbütünleşme regresyon denklemi kurulur,
- ❖ Denge hata terimlerinin durağan olup olmadıklarına bakılır ve eşbütünleşme test edilir (Tarı, 2012: 417).

Değişkenlerin eşbütünleşik olmaları, uzun dönem ilişkisinde hata teriminin giderek büyümekte olan bir trend izlemesini önleyen bir uyarılma sürecinin olduğunu göstermektedir. Engle ve Granger(1987) eşbütünleşik serilerin hata düzeltme mekanizması (ECM) sahip olacağını göstermektedir. Eşbütünleşme, hata düzeltme modelleri için şarttır (Uçan, 2014:165).

İkiden fazla değişken olduğunda sistemdeki trendlerin varlığının test edilmesinde en uygun yöntem olup, Johansen ve Juselius (JJ) eşbütünleşme çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Değişken sayısı iki olduğunda dahi iki aşamalı Engle ve Granger (EG) yöntemine göre, JJ yöntemi daha duyarlı ve güçlü sonuçlar vermektedir. JJ yöntemi EG yönteminden farklı olarak vektör otoregrasyonlarını (VAR) temel almaktadır.

Bu yaklaşım, değişkenler seti arasındaki ortaya çıkabilecek olan eş bütünleşme bileşenlerinin sayısının 1'den çok olması durumunda kullanılmaktadır. İki değişken için her ikisinde $I(1)$ olmaları durumunda bir tane α eşbütünleşme parametresi olduğu ve dolayısıyla bir tek eş bütünleşme vektörünün söz konusu olduğu ispatlanabilir. İkiden çok değişken söz konusu olduğunda α 'nın tek olduğu ispatlanamayacaktır. 'n'değişken durumunda 'n-1'sayıda eş bütünleşme vektörü söz konusu olabilir. İkiden çok sayıda $I(1)$ olan değişken durumunda EG yöntemi EKK ile çözüldüğü için etkin olmayacağı ve karmaşık sonuçlara yol açabilecektir. Dolayısıyla bi gibi durumlarda Johansen en çok benzerlik (EÇB) yaklaşımının daha tatmin edici bir yaklaşım olduğu ortaya konulmuştur. Johansen'in eş bütünleşme yöntemi değişkenlerin aynı seviyede entegre olması varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla, ilk olarak serilerin bütünleşme mertebeleri belirlenir. Bu yöntem 1'den fazla eşbütünleşme vektörü ortaya çıkarabilecek bir yaklaşım olan EÇB yöntemini kullanmaktadır (Tarı, 2012:426).

VAR(p) için serilerin mertebeleri belirlenir. (DF, ADF→p gecikme uzunluğu LR yada AIC ile bulunmaktadır.

$$X_t = \sum_{i=1}^p \pi_i \cdot X_{t-i} + Q_{Dt} + \varepsilon_t \quad (3.19)$$

X_t serilerin matris gösterimi ve D_t ise deterministik ögeler olsun.

Sabit doğrusal trend mevsimsel kukla sabit ve stokastik olmayan dışsal değişkenler veri türetme sürecindeki deterministik ögelerdir.

3.2.1.3. Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunda hata düzeltme modeli kullanılır. Uzun dönemdeki bir ilişkiden(dengeden) sapmayı gösterir. Aralarındaki uzun dönemli ilişki değişkenlerin (eşbütünleşik) olmasıdır. Koentegrasyon kavramının oluşması için serilerin durağan olması gerekmektedir. Durağanlığın sağlanması için serilere fark işlemi uygulanır.Fakat fark işlemi uygulanması sırasında uzun dönem bilgisinde kayıplar oluşmaktadır. Bu nedenle hata düzeltme modelleri kullanılarak bu dengesizlikler ortadan kaldırılmaya çalışılır . Hata terimleri katsayısı -1 ile 0 aralığında olmalıdır.(www.ekolar.com 10.11.2018).

Eşbütünleşme uzun dönem ilişkisinin araştırılmasıdır. Fakat kısa dönemde iki değişken arasında bir denge olmayabilir. Bu durumda bulunan hata terimleri u_t kısa dönem değerleri ile uzun dönem değerleri arasında bir köprü kurulmasını sağlamaktadır. Hata düzeltme modeli bu amaçla geliştirilmiştir.Eşbütünleşik serilerin hata düzeltme modeli (error model) kısaca ECM ile gösterilir.Y ve X değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu varsayımı altında hata düzeltme modeli aşağıdaki gibidir;

$$\Delta GNP_t = \alpha_0 + \alpha_1 S I_t + \alpha_2 u_{t-1} + v_t \quad (3.20)$$

Bu denklem bize, ΔY_t 'nin X_t değişkeninde kısa dönem dalgalanmaları, u_{t-1} ise uzun dönem dengeye doğru olan ayarlamaları ifade etmektedir. Sapmayı gösteren α_2 katsayısıdır ve ayarlama ve uyarlama hızı olarak da adlandırılır. İstatiksel bakımdan α_2 anlamlı ise X_t 'deki kısa dönem dengesizliğin ne oranda bir dönem sonra düzeltileceğini gösterir ve α_2 pozitif çıkarsa dengeden uzaklaşma, negatif çıkarsa sapma uzun dönem değerine yaklaşmaktadır. Yani hata düzeltme modelinin çalıştığı ve sapmanın azaldığı söylenebilir (Dikmen, 2017:332).

3.2.1.4. Sınır testi (ARDL)

Eş bütünleşme testleri değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesinde kullanılmaktadır.

Eş bütünleşme testlerinden, Engle-Granger(1987), Johansen(1988) gibi seviyelerinde durağan olmadığı tespit edilen iki değişkenin durağan bir bileşiminin olabileceğini ifade etmekte olup bu testler değişkenlerin aynı dereceden bütünleşik olmalarını ifade etmektedir. Fakat uygulama sırasında önmlü bir engel taşıyan bu sebep, Paseron vd (2001) tarafından önerilen ve farklı bütünleşik değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konmasına olanak sağlayan ARDL yaklaşımı ile giderilmiştir.

Sınır testi ile, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı ortaya çıkmaktadır. sınır testi uygulandıktan sonra, test istatistiği üst kritik sınırı geçtiğinde kısa ve uzun dönem katsayıları tahmin edilebilmektedir. Bu uzun dönemli ilişkinin tespiti Wald testi (F istatistiği) ile gerçekleştirilmektedir ve hipotezleri ise;

$$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0 \text{ (Eşbütünleşme yoktur)}$$

$$H_1 : \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0 \text{ (Eşbütünleşme vardır)}$$

Hesaplanan F istatistiği ile Pesaron vd (2001) çalışmalarında asimtotik olarak türetilen anlamlılık düzeyleri ile karşılaştırılır. Bu çalışmada alt ve üst değerler verilerek gösterilmiştir. Eğer hesaplanan F istatistiği alt sınırdan küçük ise sıfır hipotezi reddedilemeyecek ve eşbütünleşmenin olmadığı kanısına varılacaktır. Eğer hesaplanan F istatistiği üst sınırdan büyük ise, sıfır hipotezi reddedilecek ve değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu kanısına varılacaktır. Son durumda ise, hesaplanan F istatistiği alt ve üst değerleri arasında kalırsa bu durumda kararsızlık bölgesinde olacak ve değişkenler arasında eşbütünleşme olup olmadığına dair yorum yapılamayacaktır (Esen, Yıldırım, Kostakoğlu, 2012:257).

Sınır testi ile değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiş ise daha sonra uzun dönem katsayılarının tahminine geçilir. Uzun dönemli ilişkiye dair katsayılar belirlendikten sonra da modelin diograstik testlerine bakılır ve modelin uygun olup olmadığına karar verilir. ARDL modelindeki değişkenlerin istikrarı için

CUSUM ve CUSUM SQ testlerinden yararlanılabilir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkilerin belirlenmesinde kullanılan ve ARDL'ye dayanan bir hata düzeltme modeli kullanılabilir. (Akel, Güzel, 2014:23-41).

3.2.1.5. Granger Nedensellik Testi

Granger nedensellik testi iki değişken arasındaki nedensel bir ilişkinin varlığını aynı zamanda yönünü test etmek için kullanılır. Granger nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır;

Y'nin öngörüsü X'in geçmiş değerleri kullanıldığında, X'in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir. Eğer tanımlama doğru ise nedensellik ilişkisi $X \rightarrow Y$ şeklinde gösterilir. Granger nedensellik testi aşağıdaki denklemler yardımı ile yapılmaktadır:

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i \cdot Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_j X_{t-j} + U_{1t} \quad (3.21)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m q_i \cdot X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j Y_{t-j} + U_{2t} \quad (3.22)$$

Burada m gecikme uzunluğunu göstermekte, u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin birbirinden bağımsız oldukları varsayılmaktadır. Test X, Y'nin Granger nedeni değildir, sıfır hipotezinin sınanması ile başlar. Uygulamada bu sınanmanın test edilmesi için F, olabilirlik oranı, Wald testleri kullanılmaktadır. Bunların içinde en sık kullanılan F testi sonucudur. F testi sonucuna göre boş hipotez kabul edilmezse X, Y'nin nedenidir hipotezi kabul edilir (Taş, 2013:69-86).

3.2.2. Veri Seti

Çalışmanın bu kısmında analizde kullanılan değişkenlere ait veri seti tanıtılmaktadır.

Türkiye'de makroekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik sistemi üzerine etkilerini inceleyen bu çalışmada makroekonomik değişkenlerden döviz kuru,

mevduat faizi, yatırım, işsizlik, cari açık, ve büyüme değişkenleri ile bireysel emeklilik sistemi değişkenleri olarak da sözleşme sayısı ve toplam yatırım tutarı analizde kullanılacaktır.

Yapılan bu çalışmada, 2004Q1-2016Q4 yılları arasındaki veriler üçer aylık olarak alınmış ve toplam 52 adet (13 yıl*) değer analize katılmıştır. Çalışmanın bu yıllar arasını kapsamaması bireysel emeklilik sisteminin 2001 yılında başlamasına rağmen sisteme ilişkin verilerin 2004'ten itibaren yayınlanmaya başlamasıdır.

Analizde modellenen serilerden döviz kuru, mevduat faizi, yatırım, işsizlik, cari açık ve büyüme olarak 6 farklı makroekonomik değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenler bağımsız değişken olarak kullanılacak olup söz konusu yıllara ilişkin verilerin ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası(TCMB), Türkiye İstatistik Kurumu(TUIK), ve Uluslararası Para Fonu(IMF) internet sitesinden elde edilmiştir. Analizde modellenen diğer seriler, sözleşme sayısı ve toplam yatırım tutarı olarak iki farklı bireysel emeklilik değişkeninden oluşmaktadır. Bu değişkenler ise bağımlı değişken olarak kullanılacak olup veriler ise Emeklilik Gözetim Merkezinden(EGM) temin edilmiştir.

Analizin ekonometrik modellerinde kullanılan bu değişkenler Uyar(2011) ve Arslan(2018) yüksek lisans tezinden alınmıştır. Daha önce yapılan denemelerde de diğer farklı değişkenler kullanılmış olup anlamsız sonuçlar verdiği tespit edilmiştir. ARDL modelinin en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike bilgi kriteri(AIC) ve Schwarz bilgi kriteri (SIC) gibi ölçütlere göre en uygun sonuçlar kurulan bu modellerde kullanılan değişkenlerle bulunmuştur.

Kurulan modeller ise;

$$\text{Model 1: } SS = \alpha_0 + \alpha_1 DK + \alpha_2 \dot{I} \quad (3.23)$$

$$\text{Model 2: } TYT = \beta_0 + \beta_1 I + \beta_2 \dot{I} + \beta_3 CA + \beta_4 \text{Büy} \quad (3.24)$$

Çalışmada öncelikle serilerin durağanlık derecelerini tespit etmek amacıyla Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) tekniğinden yararlanılacaktır. Seriler aynı dereceden bütünleşik ise, serilerin gecikme uzunlukları AIC'e göre belirlenip seriler arasında uzun dönemli ilişki araştırılacaktır ve bu amaç doğrultusunda Johansen Eş-

Bütünleşme tekniği kullanılacaktır. Fakat, seriler aynı dereceden bütünleşik değilse serilerin gecikme uzunlukları AIC ve SIC'a göre belirlenip seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı araştırılacaktır. Bu amaç doğrultusunda ise, ARDL sınır testi tekniğinden yararlanılacaktır. Seriler arası uzun dönemli bir ilişki bulunması halinde Granger nedensellik testi yapılarak analize konu olan seriler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılacaktır. Ayrıca serilerin kısa dönemde uzun dönemli denge düzeylerinden sapmalarının kaç dönem sonra uzun dönem dengesine yaklaşacağını görmek için analize hata düzeltme modeli uygulanacaktır. Son olarak seriler arası uzun dönemli bir ilişki bulunmaması halinde yapılan kısa dönemli analiz için Var analizi sonrasında, Cusum Testi, Varyans Ayrıştırması ve Etki Tepki fonksiyonlarından yararlanılacaktır.

3.3. Ekonometrik Uygulama ve Sonuçları

3.3.1. Model 1 Uygulama ve Sonuçları

Bireysel emeklilik değişkeni olarak kullanılan sözleşme sayısı bağımlı değişkeni oluştururken, döviz kuru ve mevduat faizi ise modelin bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Model şu şekildedir:

$$SS = \alpha_0 + \alpha_1 DK + \alpha_2 \dot{I}$$

Değişkenlerin durağanlık seviyelerini belirlemek için genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testinden faydalanılmaktadır.

Tablo 3.2: Model 1 Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Düzye		Birinci fark		İkinci fark	
	ADF	Olasılık	ADF	Olasılık	ADF	Olasılık
Sözleşme Sayısı	6,683	1,000	-0,608	0,448	-7,991	0,000
Döviz kuru	-0,597	0,453	-7,481	0,000		
Mevduat faizi	-1,485	0,126	-5,689	0,000		

Tablo 3.2’de modelde kullanılan değişkenlerin durağanlık seviyeleri test edilmiştir. Test sonuçlarında %5 anlamlılık seviyesi göz önünde tutularak ADF birim kök testi sonuçlarına göre döviz kuru ve mevduat faizi değişkenlerinin birinci farkları alındıktan sonra durağan hale gelmektedir. Yani, %5 anlamlılık seviyesinde seriler I(1)’dir. Sözleşme sayısı ise ikinci farkı alındıktan sonra durağan hale gelmektedir. Bu nedenle eş bütünleşme ilişkisinin incelenmesi için ARDL sınır testi yöntemi kullanılmıştır.

ARDL modelleri bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmelerini içeren en küçük kareler tahmin yöntemidir. Bu sebeple gerek farklı dereceden gerekse aynı dereceden entegre değişkenler ARDL ile analiz edilebilir (Greene, 2008; Pesaran and Shin, 1999).

Tablo 3.3: Model 1 İçin Kısa Dönem ARDL Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği	Olasılık Değeri
SS(-1)	0,719	5,418	0,000
SS(-2)	0,337	2,431	0,020
DK	-5447,022	-2,107	0,042
DK(-1)	8998,034	2,973	0,005
DK(-2)	-2693,680	-0,883	0,382
DK(-3)	-3083,814	-1,255	0,217
FAİZ	46238,29	4,763	0,000
FAİZ(-1)	-33712,27	-3,394	0,001
C	49075,75	0,148	0,882
R ² =0,996 DW Değeri=1,936 F istatistiği=1434,188 F(Olasılık) =0,000			

E-views programının otomatik olarak bulduğu ARDL(2,3,1) sonucunda anlamsız olan değişkenleri çıkararak bulunan ARDL(ARDL(2,0,1)) sonucu Tablo 3.4’de gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Model 1 İçin Düzeltilmiş ARDL Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği	Olasılık Değeri
SS(-1)	0,739	5,367	0,000
SS(-2)	0,322	2,243	0,030
DK	-955,5472	-0,435	0,665
FAİZ	41419,37	3,935	0,000
FAİZ(-1)	-28944,07	-2,710	0,009
C	-1000700,2	-0,347	0,730

R²=0,995
DW Değeri=2,123(d₁=1,11 ve d_u=1,58)
F istatistiği=1899,512
F(Olasılık) =0,000

Not: Değişen varyans, normallik, otokorelasyon ve çoklu doğrusal bağlantı testleri yapılmış, herhangi ekonometrik bir sorun ile karşılaşmamıştır.

Tablo 3.4’de görüldüğü üzere R² değeri 0,99’dur. Bunun anlamı modelde ismi geçen bağımsız değişkenle sözleşme sayısını % 99 oranında açıklamaktadır. Ayrıca F istatistiğinin olasılık değeri 0,05’den küçük olduğu için model bir bütün olarak anlamlıdır. DW istatistiği ise 2’ye yakın bir değer aldığından otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede sözleşme sayısının bir gecikmeli değeri bir birim arttığında sözleşme sayısı 0,73 birim artmaktadır. Ek olarak sözleşme sayısının iki gecikmeli değeri bir birim arttığında sözleşme sayısı 0,32 birim artmaktadır. Bununla birlikte seviyedeki faiz değişkeni bir birim arttığında bağımlı değişken olan sözleşme sayısı kısa dönemde 41419 artmaktadır. Son olarak faiz değişkeninin bir gecikmeli değeri bir birim arttığında sözleşme sayısı tahmini olarak ortalama 28944 birim azalmaktadır.

Uzun dönemli ilişkinin tespiti için Sınır Testi sonuçları Tablo 3.5’de verilmiştir.

Tablo 3.5: Model 1 için Sınır Testi Sonuçları

K	F İstatistik	Alt Sınır%5 I(0)	Üst Sınır %5 I(1)
2	6,27	3,79	4,85

Not: k modelde yer alan bağımsız değişkenlerin sayısıdır.

Alt ve Üst kritik değerleri ise Pesaran vd.(2001)’deki tablodan elde edilmiştir.

F istatistiği, Sabit terimli ve trendli modeldeki gecikmeli seviye değişkenleri ile trend değişkenine ait katsayıların, bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığının test edilmesi sonucu elde edilmiştir.

Tablo 3.5’de görüldüğü gibi hesaplanan F istatistik değeri 6,27 olarak bulunmuştur. Bu değer kritik değer olan I(1) üst sınır değerinden büyük olduğu için seride eş bütünleşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani kurulan H0 hipotezi red edilerek seriler arasında %5 anlamlılık düzeyinde eş bütünleşme vardır. F istatistik değeri sınırın üstünde olduğundan alternatif hipotez kabul edilir ve uzun dönem ilişki olduğu anlaşılır.

Tablo 3.6: Model 1 Uzun Dönem Katsayı Sonuçları

Bağımlı Değişken: Sözleşme Sayısı			
Değişkenler	Katsayı	t- istatistiği	Prob-değeri
Mevduat Faizi	21713,907	-2,974	0,005
Döviz Kuru	38596,156	0,760	0,451

Tablo 3.6’ya göre, döviz kuru ve mevduat faizi değişkenlerinin uzun dönem tahmin sonuçları katsayıları sırasıyla 38596.156 ve 21713,907’dir. Ancak faiz katsayısı istatistiki olarak anlamlı iken döviz kuru katsayısı anlamlı değildir. Mevduat faizi ile sözleşme sayısı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Mevduat faizinde meydana gelecek 1 birimlik değişim sözleşme sayısında yaklaşık 21713,907’lik bir değişime neden olacaktır. Yani mevduat faizi uzun dönemde 1 birim artış gösterdiğinde sözleşme sayısı 21713,907 artmaktadır.

Daha sonra değişkenler arasında kısa dönem dinamikleri araştırmak üzere ARDL Hata Düzeltme Modeli tahmin edilmiş ve sonuçları Tablo 3.7’ da gösterilmiştir

Tablo 3.7: Model 1 Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Hata Düzeltme Modeli	HDM Katsayısı	Standart Hata	t- istatistik	Olasılık
Bağımlı Değişken SS	0,057	0,017	3,316	0,0021

Tablo 3.7’ye göre ECM katsayısı kısa dönem dinamikleri ifade etmektedir. Hata düzeltme mekanizmasının çalışabilmesi için hata düzeltme katsayısının

istatistiksel olarak anlamlı çıkması gereklidir. 0,057 olarak ifade edilen ECM katsayısı beklendiği gibi istatistiksel olarak anlamlı (olasılık değeri $0,002 < 0,05$) bulunmuştur. Buna göre elde edilen bu sonuç modeldeki değişkenler arasındaki uzun dönemli sapmaların kısa dönemde hata düzeltme mekanizmasının çalışması ile düzeltilerek ortadan kalkacağına işaret etmektedir. Yani meydana gelecek bir şokun etkileri uzun dönemde kaybolacaktır. Diğer yandan $1 = |0,057| = 17,54$ olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla bu model kısa dönemli dalgalanmaların yaklaşık 17 dönem (4,5 yıl) gibi bir zaman zarfında yeniden uzun dönem dengesine yaklaşacağı sonucu elde edilmiştir.

3.3.2. Model 2 Uygulama ve Sonuçları

Bireysel emeklilik sistemi değişkeni olarak kullanılan toplam yatırım tutarı bağımlı değişkeni oluştururken; işsizlik, cari açık, büyüme ve yatırım ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Kurulan model ise şu şekildedir:

$$LNTYT = \beta_0 + \beta_1 I + \beta_2 \dot{I} + \beta_3 CA + \beta_4 \dot{B}ü$$

Değişkenlerin durağanlık seviyelerini belirlemek için genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testinden faydalanmaktadır.

Tablo 3.8 : Model 2 Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Düzy		Birinci fark	
	ADF	Olasılık	ADF	Olasılık
Toplam Yatırım Tutarı	-8,0920	0,000		
Yatırım	-0,292	0,575	-16,325	0,000
İşsizlik	0,199	0,739	-3,407	0,001
Cari Açık	-0,242	0,593	-3,770	0,000
Büyüme	-0,102	0,643	-33,665	0,000

Tablo 3.8'e göre, model 2'de kullanılan değişkenlerin durağanlık seviyeleri test edilmiştir. Test sonuçlarında %5 anlamlılık düzeyinde seviyede ve farklarında değerlendirilen değişkenlerden yatırım, cari açık, işsizlik ve büyüme I(1) iken, toplam

yatırım tutarı $I(0)$ olduğundan eşbütünleşme ilişkisinin incelenmesi için ARDL sınır testi yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 3.9: Model 2 Kısa dönem ARDL Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği	Olasılık Değeri
LNTYT(-1)	0,845	5,817	0,000
LNTYT(-2)	0,267	1,335	0,189
LNTYT(-3)	-0,180	-1,614	0,114
CA	9,22E	2,081	0,044
CA(-1)	-9,26E	-2,170	0,036
İŞ	0,010	0,822	0,416
YATIRIM	-0,000	-1,897	0,065
YATIRIM(-1)	0,000	2,942	0,005
YATIRIM(-2)	0,000	1,496	0,142
BÜYÜME	2,91E	0,834	0,409
C	1,687	3,604	0,000
$R^2=0,997$ DW Değeri=2,060 F istatistiği=1430,199 F(Olasılık) =0,000			

E-views programının otomatik olarak bulduğu ARDL(3,1,0,2,0) sonucunda anlamsız olan değişkenleri çıkararak bulunan ARDL(ARDL(1,1,0,1,0)) sonucu Tablo 3.10'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10:Model 2 İçin Düzeltilmiş ARDL Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği	Olasılık Değeri
LNTYT(-1)	0,892	65,622	0,000
CA	1,43E	3,122	0,003
CA(-1)	-1,45E	-3,274	0,002
İŞ	0,008	0,640	0,525
YATIRIM	-3,16E	-0,573	0,569
YATIRIM(-1)	0,0001	4,452	0,000
BÜYÜME	5,99E	1,490	0,143
C	2,704	12,973	0,000
$R^2=0,997$ DW Değeri=1,572(dl=1,11 ve du=1,58) F istatistiği=2127,016 F(Olasılık) =0,000			

Not: Değişen varyans, normallik, otokorelasyon ve çoklu doğrusal bağlantı testleri yapılmış, herhangi ekonometrik bir sorun ile karşılaşmamıştır.

Tablo 3.10'da görüldüğü üzere R^2 değeri 0,99'dur. Bunun anlamı modelde ismi geçen bağımsız değişkenler toplam yatırım tutarını % 99 oranında

açıklamaktadır. Ayrıca F istatistiğinin olasılık değeri 0,05'den küçük olduğu için model bir bütün olarak anlamlıdır. DW test istatistiği 1,58'den küçük olduğu için kararsızlık bölgesinde kalmaktadır bu nedenle otokorelasyon hakkında kanaate varılamaz. Bu çerçevede toplam yatırım tutarının bir gecikmeli değeri bir birim arttığında toplam yatırım tutarı %89 artmaktadır. Bununla birlikte seviyedeki cari açık değişkeni bir birim arttığında bağımlı değişken olan toplam yatırım tutarı kısa dönemde %1,43 artmaktadır. Cari açık değişkeninin bir gecikmeli değeri bir birim arttığında toplam yatırım tutarı tahmini olarak ortalama %1,45 azalmaktadır. Son olarak yatırım değişkeninin bir gecikmeli değeri bir birim arttığında toplam yatırım tutarı %0,0001 artmaktadır.

Uzun dönemli ilişkinin tespiti için Sınır Testi sonuçları Tablo3.11'de verilmiştir.

Tablo 3.11 : Model 2 için Sınır Testi Sonuçları

K	F İstatistik	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
4	2,37	2,86	4,01
<p>Not: k modelde yer alan bağımsız değişkenlerin sayısıdır.</p> <p>Alt ve Üst kritik değerleri ise Pesaran vd.(2001)'deki tablodan elde edilmiştir.</p> <p>F istatistiği, Sabit terimli ve trendli modeldeki gecikmeli seviye değişkenleri ile trend değişkenine ait katsayıların, bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığının test edilmesi sonucu elde edilmiştir.</p>			

Tablo 3.11'de görüldüğü gibi hesaplanan F istatistik değeri 2.37 olarak bulunmuştur. Bu değer kritik değer olan I(0) alt sınır düzeyinden küçük olduğu için seride eş bütünleşme olmadığına dair kurulan H_0 hipotezi kabul edilerek seriler arasında %5 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani F istatistik değeri sınırın altında hipotezi kabul edilir ve uzun dönem ilişki yoktur.

Tablo 3.9 ve 3.10'da kısa dönemli ARDL sonuçları daha önce verilmişti. Şimdi I(1) olanların farkını alıp Var analizinde kullanılacak gecikme uzunlukları ve devamında Granger Nedensellik, Varyans Ayırıştırması, Etki Tepki ve CUSUM yapısal kırılma testleri yapılacaktır.

Tablo 3.12 :Model 2 İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2062,309	NA	7,47e+32	89,88301	90,08177	89,95747
1	-1902,845	277,3284	2,18e+30	84,03675	85,22935	84,48351
2	-1867,613	53,61486	1,45e+30	83,59186	85,77828	84,41090
3	-1804,690	82,07298	3,10e+29	81,94305	85,12329*	83,13439
4	-1763,039	45,27282*	1,86e+29*	81,21909*	85,39317	82,78272*

(*) İlgili bilgi kriteri kapsamında seçilen uygun gecikme seviyelerini göstermektedir.

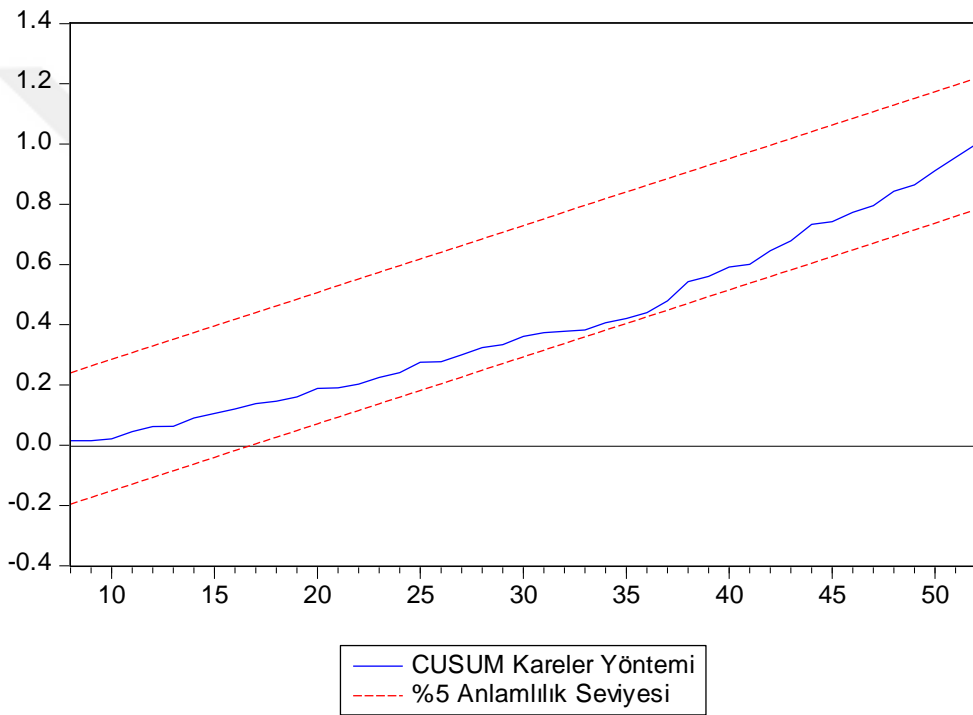
Tablo 3.12’de gecikme uzunluğu 4 bulunmuştur. Bu değer ile yapılan VAR analizi çerçevesinde Tablo 3.13’de Granger nedensellik sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.13 : Model 2 İçin Granger Nedensellik Testi Sonuçları

HO	F-STATİSTİK	OLASILIK DEĞERİ	KARAR
YATIRIM====>>>TYT	1,12687	0,3494	HO KABUL
TYT====>>>YATIRIM	1,17546	0,3308	HO KABUL
CARİ AÇIK====>>>TYT	2,64238	0,0620	HO KABUL
TYT====>>CARİ AÇIK	1,97591	0,1326	HO KABUL
BÜY====>>TYT	0,74156	0,5336	HO KABUL
TYT====>>BÜY	0,12228	0,9464	HO KABUL
İŞ====>>TYT	2,00226	0,1287	HO KABUL
TYT====>>İŞ	1,71663	0,1786	HO KABUL
CARİAÇIK====>>YAT	1,55074	0,2159	HO KABUL
YAT====>>CARİAÇIK	8,11859	0,0002	HO RED
BÜY====>>YAT	1,54640	0,2174	HO KABUL
YAT====>>BÜY	0,60428	0,6161	HO KABUL
İŞ====>>YAT	1,30913	0,2844	HO KABUL
YAT====>>İŞ	6,88943	0,0007	HO RED
BÜY====>>CARİAÇIK	7,58216	0,0004	HO RED
CARİAÇIK====>>BÜY	1,21945	0,3152	HO KABUL
İŞ====>>CARİAÇIK	1,39430	0,2582	HO KABUL
CARİAÇIK====>>İŞ	0,12832	0,9428	HO KABUL
İŞ====>>BÜY	2,13099	0,1115	HO KABUL
BÜY====>>İŞ	9,57745	7,E-05	HO RED

Tablo 3.13’de kurulan model 2 için granger nedensellik testi sonuçları yer almaktadır. Nedensellik testi sonuçlarına göre; yatırım, cari açığa granger nedenidir. Yani yatırımdan cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu saptanmıştır. Yatırım, işsizliğin granger nedenidir. Tek yönlü nedensellik vardır. Büyüme, cari açığa granger nedenidir. Büyüme ve cari açık arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Ve son olarak büyüme, işsizliğin granger nedenidir. Büyüme ve işsizlik arasında da tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Şekil 3.1 :Model 2 İçin Cusum Testi Sonuçları

Modelin bir bütün olarak yapısal kırılma içerip içermediğinin incelenmesi için cusum testi yapılmıştır. Şekil 3.1’de güvenli bant aralığında kalan çizimin anlamı, boş hipotez olan yapısal istikrarın red edilemeyeceği anlamındadır. Ayrıca değişkenlere ilişkin yapısal kırılmanın varlığını araştırmak üzere yapılan cusum testi sonucunda da yapısal kırılma gözlemlenmemiştir. Bu nedenle herhangi bir yapay değişken kullanmaya gerek yoktur.

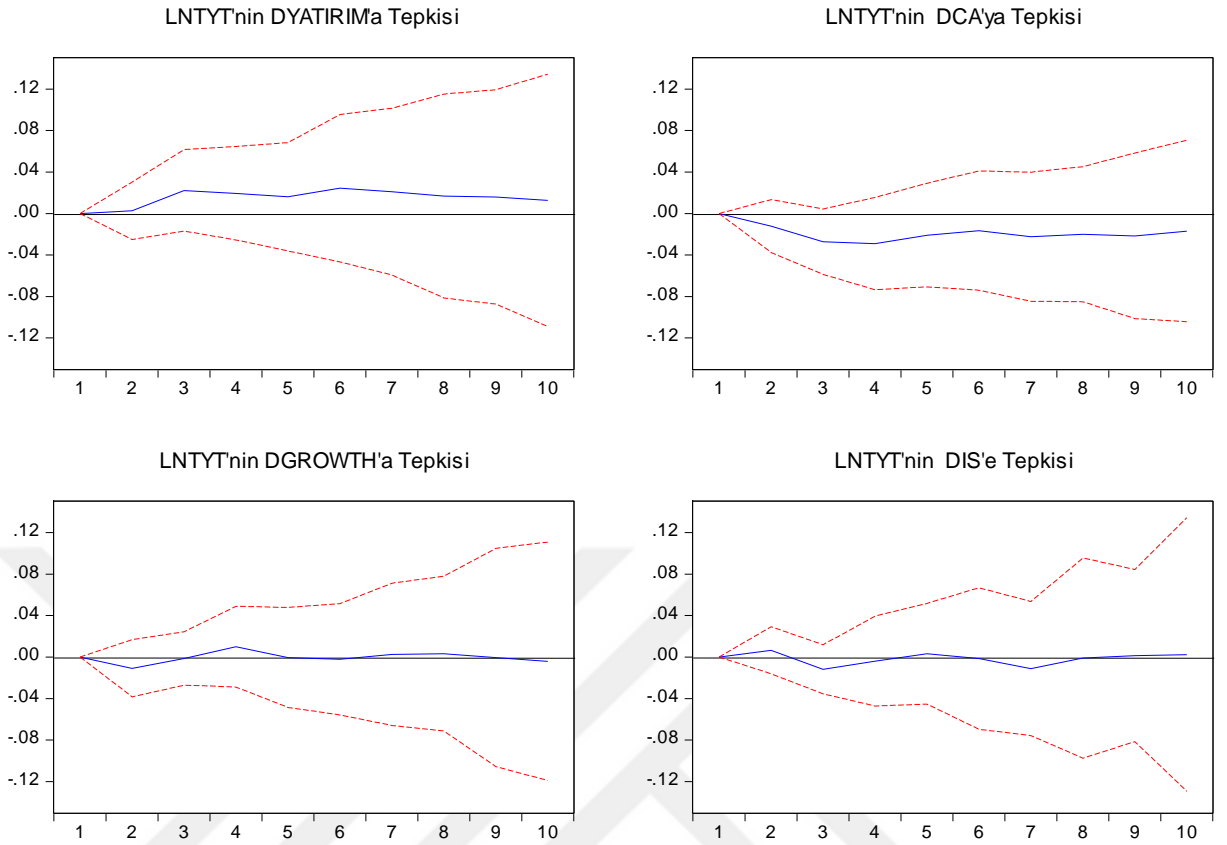
3.14 : Model 2 İçin Varyans Ayrıştırması Analizi Sonuçları

Dönem	LNTYT	DYATIRIM	DCA	DBÜYÜME	DIS
1	100,000	0,000	0,000	0,000	0,000
2	95,402	0,098	2,156	1,733	0,609
3	86,055	4,122	7,346	0,989	1,485
4	83,607	4,751	9,401	1,180	1,058
5	84,880	4,593	8,807	0,885	0,832
6	85,511	5,432	7,700	0,702	0,652
7	85,653	5,470	7,462	0,580	0,833
8	86,369	5,231	7,178	0,513	0,707
9	87,017	4,936	6,997	0,439	0,609
10	87,773	4,620	6,642	0,416	0,547

Var modelinden elde ettiğimiz varyans ayrıştırması sonuçları Tablo 3.14’de gösterilmiştir. 10 dönemlik (2.5yıl) periyotta toplam yatırım tutarının belirleyicileri olarak ele alınan değişkenlerin ne ölçüde etkin olduğu incelenmektedir. Analiz sonuçlarına göre toplam yatırım tutarı büyük ölçüde kendi şoklarınca belirlenirken, 10 dönem sonunda sırayla en büyük etkiyi cari açık şokları ile yatırımdan kaynaklanan şoklardan görmektedir. Ele alınan dönem çerçevesinde yapılan analiz kapsamında büyüme şoklarının etkisinin çok düşük olduğu görülmektedir

Şekilde dikey eksenle ilgili değişkene verilen bir standart hatalık artış şokuna diğer değişkenlerin verdiği tepkinin yönü ve büyüklüğü gösterilmektedir. Yatay eksenle ise şokun verilmesinden sonra gelen 10 dönemdeki (2.5yıl) bir gelişim takip edilmektedir. Şekildeki kesikli çizgiler değişkenlerin tepkisi için +,-2 standart hatalık güven aralıklarını göstermektedir (Karaca, 2017:234). Var analizine uyguladığımız etki tepki analizi sonuçları şekil 3.2’de görülmektedir.

Şekil 3.2: Model 2 İçin Etki Tepki Analizi ve Sonuçları

Yatırımdaki bir standart hatalık şokun toplam yatırım tutarı üzerindeki etkisini gösteren ilk grafikte görüldüğü üzere ilk 2 dönem sıfır dolaylarında seyrettiği ancak 2. dönemden sonra arttığı görülmektedir. Yatırımın, toplam yatırım tutarına gecikmeli olarak pozitif tepki vermesi TYT'deki bir artışın gecikmeli olarak yatırımda bir artışa yol açtığı anlamına gelmektedir.

Cari açıdaki bir standart hatalık şokun toplam yatırım üzerindeki etkisi, 3. dönem sonuna kadar azalış sergilemiş daha sonra 6. dönem sonuna kadar tepkisi artış, 7. ve 8. dönem arası azalış göstermiş ve bu dönemden sonraki tepkiler artış şeklinde olmuştur.

Büyümedeki bir standart hatalık şokun TYT üzerindeki etkisi başlangıçta etki negatif iken ikinci dönemden sonra inişli-çıkışlı ve 2. dönemden 4. döneme kadar pozitif bir seyir izlemektedir. 4. dönemden itibaren ise etki zayıflayarak ortalamaya yakınsamaktadır.

İşsizlikteki bir standart hatalık şokun TYT üzerindeki etkisi etki başlangıçta pozitif iken, 2. dönemden sonra 4. döneme kadar negatif bir seyir izlemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern anlamda 20 yy'dan itibaren kurumsallaşmaya başlayan sosyal güvenlik sistemi çağdaş uygarlığın en önemli kazanımlarından biri olarak kabul görmektedir. 2008'de başlayan ve bütün dünyayı etkileyen küreselleşme olgusu, yaşanan ve yaşanması beklenen krizlere karşı, günden güne önem kazanan özelleştirme yaklaşımları sosyal güvenlik üzerinde etkili olmaktadır.

Dünya'da son yıllarda devlet eli ile kurulup işletilen emeklilik sistemleri demografik yapının değişmesi, insan ömrünün uzaması, doğumların azalması ve bunlara ek olarak işsizlik ve kriz gibi sebeplerle çalışan ve emekli aylığı ile geçinenleri memnun etmemektedir. Emekli olma şartları ağırlaştırılmakta, bireylere yapılan yardımlar ve bağlanan aylıklar yetersiz olmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar, devlet tarafından kurulup işletilen, çalışanların zorunlu katılımına dayalı dağıtım esaslı sosyal güvenlik rejimlerinin yanında, çalışanların gönüllü katılımlarıyla işleyen ve çalışanlara ek olarak emeklilik yardımı sağlayan fon esasına dayalı ikinci bir rejime ihtiyaç duyulmaktadır. Yani, sosyal güvenlik sorunları, farklı çözüm yollarını üretme ihtiyacının doğmasına neden olmuş ve BES'de bu ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmış özel emeklilik sistemidir.

Her ne kadar yaşanan sosyal güvenlik sorunları BES'in ortaya çıkmasına neden olsa da uygulamada sistemin ülke ekonomisine makro düzeyde olumlu katkıları olduğu görülmektedir. Bu makro etkilerin ise BES'in, bireylerin tasarruf eğilimini artırarak ülkedeki toplam yurtiçi tasarruflara yapmış olduğu pozitif katkıdan söz edilebilir. Bu katkı ise, tasarrufların artmasıyla yatırımların artması dolayısıyla da üretimin ve istihdamın artması ve bunların sonucu olarak milli gelirin artması ülkelerin dışa bağımlılığını düşürmektedir. Bu nedenle ülkeler tasarrufu arttırıcı politikalar uygulamaya yönelmişlerdir ve buda BES'in dolaylı olarak tasarruf arttırıcı bir politika olarak kullanılmasına sebep olmuştur.

Bu çalışma, Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin makro ekonomik değişkenler üzerine etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, 2004 yılı birinci çeyrek dönemi analizin başlangıç zamanı olarak seçilmiştir. Bu periyodun

seçilme nedeni ise BES'in 2003 yılında yürürlüğe girmiş ve 2004 yılından itibaren verilerin paylaşılmış olmasıdır. Bu nedenle çalışmada 2004Q1-2016Q4 dönemlerini kapsayan üçer aylık çeyrek dönem verileri kullanılmıştır. Değişkenlere ait veriler TCMB, TÜİK, EGM ve IMF'den alınmıştır. Bu çerçevede iki ayrı model kurulmuştur. Her model için ayrı ayrı analiz yapılmıştır. BES değişkenlerinden sözleşme sayısı ve toplam yatırım tutarı bağımlı değişkenleri oluştururken makro ekonomik değişkenlerden döviz kuru, mevduat faizi, büyüme, cari açık, işsizlik ve yatırım bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, BES'in bağımlı değişkeni sözleşme sayısı olduğu ve döviz kuru ve mevduat faizinin bağımsız değişken olduğu birinci modelde, eşbütünleşmenin olduğu uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Uzun dönem sonuçlar, BES değişkeninin katsayısının pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre mevduat faizi ve sözleşme sayısı değişkenleri arasında uzun dönemde beklendiği gibi pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yani mevduat faizinde meydana gelecek 1 birimlik değişim sözleşme sayısında 21713, 907'lik bir değişime neden olmaktadır. Tahmin edilen hata düzeltme katsayısı 0,057 beklenildiği gibi istatistiki olarak anlamlı olması da değişkenler arası kurulan eşbütünleşme ilişkisini doğrulamaktadır. Bu katsayı, değişkenler arasındaki kısa dönemde meydana gelen sapmaların 17 dönem (4,5yıl) gibi bir zaman zarfında yeniden uzun dönem dengesine yakınsayacağı anlamına gelmektedir.

Sözleşme sayısının bağımlı değişken olarak alındığı modelde, eşbütünleşme yani uzun dönemli ilişkinin çıkması, devletin katılımı zorunlu tutmasından dolayı gerçekleşmektedir. Mevduat faizlerindeki artış getiriye arttıracığından, uzun dönemde sözleşme sayısı ile mevduat faizi arasında pozitif ilişki vardır ve iktisadi olarak anlamlıdır. Aynı model için kısa dönemde faizin bir gecikmeli değeri ile sözleşme sayısı arasında ise negatif ilişki bulunmuştur. Faizin bir gecikmeli değeri ile sözleşme sayısı arasındaki negatif ilişki kişilerin beklentilerini arttırarak faiz ile sözleşme sayısı arasındaki ilişkinin pozitif olması anlamına gelmektedir. Faizin bir gecikmeli değerinin düşmesi sözleşme sayısını arttırmaktadır. Sonuç olarak, kişilerin bu dönem faizindeki artış beklentileri, bir dönem önceki faizlerin düşmesi yine sözleşme sayısını arttıracaktır. Yani aralarında negatif ilişki vardır.

BES'in bağımlı değişkeni toplam yatırım tutarı olduğu bağımsız değişkenlerin ise büyüme, cari açık, yatırım ve işsizlik olan ikinci modelde uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Yani eş bütünleşme yoktur sonucuna ulaşılmıştır. Burada kısa dönemli Var analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Var analizi ile beraber Granger Nedensellik, Varyans Ayrıştırması, Etki Tepki ve Cusum yapısal kırılma testleri yapılmıştır.

Burada kısa dönem ilişki olması, daha önce yaşanmış olan olumsuz tecrübelerin güven sorunu oluşturmasıdır. Yani, daha önce yapılan hayat sigortaları kamoyu nezdinde BES'e güvensizliğe sebep olmuştur. Bir başka sorun ise, kişi başına düşen GSYİH'nin düşük olmasıdır ki devletin zorunlu olarak yatırıma yönlendirilen tutarı düşük tutması da bunu destekleyerek uzun dönemli bir ilişki çıkmasını engellemiştir. İstatistiksel olarak ortaya çıkan bu durumun iktisadi olarak da anlamlı olduğu açıktır.

Yapılan Var analizi ve Var analizinde ispatlanan ilişkileri desteklemek ve ilişkilerin kaynağı ve yönünü tespit etmek amacıyla kullanılan Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre, Türkiye'de yatırımdan cari açığa, yatırımdan işsizliğe ve büyümeden cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Yapılan varyans ayrıştırması sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Yani, toplam yatırım tutarı büyük ölçüde kendi şoklarından belirlenirken 10 dönem sonunda sırayla en büyük etkiyi cari açık ve yatırım şoklarından görmektedir. Etki tepki analizi sonuçları da bu yöndedir. Toplam yatırım tutarındaki bir standart hatalık şokun yatırım üzerindeki etkisi de pozitifdir. Yine toplam yatırım tutarındaki bir standart hatalık şokun cari açık üzerinde artışa yol açtığı gözlenmiştir. Son olarak modelin bir bütün olarak yapısal kırılma içerip içermediğinin incelenmesi için cusum testi yapılmış ve sonuç olarak, yapısal kırılma gözlenmemiştir.

Sistemin daha hızlı gelişebilmesi ve yatırımcıların güven konusunda korunması amacıyla, emeklilik fonlarının performanslarının yetkili kurumlarca düzenli olarak ölçülmeli ve sonuçlar kamoyuna açıklanmalıdır. Bu doğrultuda piyasadaki fonların tarafsız değerlendirilmesini sağlayacak ve sisteme katılımı artıracaktır. Emeklilik şirketleri, yükümlülüklerini mevzuata uygun olarak yerine getirmelidirler ve katılımcıların sisteme ilişkin bilgilendirilmelidir. Vergi oranları

daha cazip hale getirebilirler. Alt gelir grupları için daha fazla vergi teşviklerinin uygulanması sisteme katılımı arttırabilir.

Daha önce yaşanan kötü deneyimlerden dolayı Türk toplumunun BES'e güveni sağlanmalıdır. Bu doğrultuda katılımcının haklarını koruyan bir fon oluşturulabilir. İş hayatına başlayan genç kuşağın tasarruf bilinçlerinin arttırılması, BES'den maksimum düzeyde yararlanılması için işveren destekli otomatik katılımın sürekliliği için katılımcıların cayma hakkı kaldırılarak zorunlu hale getirilebilir ve devlet desteği oranı arttırılabilir.

Sisteme katılımın gönüllü olması kişi başına düşen milli gelirin belirli bir seviyede olmamasından dolayı sisteme katılımın düşük kalmasında etkili olabileceği yönünde görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Katılımcı sayısının istenen düzeyde olmaması hedeflenen sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşmasını zorlaştıracaktır.

Daha önceden yaşanan hayat sigortası uygulaması sebebiyle kamoyu nezdinde güvensizlik sorunu vardır. Yaşanan bu güvensizlik sorununun ortadan kaldırılması sistemin başarısı için önemli bir etkidir. Güven sorununu ortadan kalkması için BES'in iyi tanıtılması, aksaklıkların zamanında müdahale edilmesi, tasarrufların reel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

BES'in Türkiye'de gelişimi hızla devam ederken diğer yandan getirilen devlet desteği ve son olarak eklenen otomatik katılım ile sermaye piyasalarının daha da derinleşmesi BES'e büyük avantaj sağlamakla beraber katılımcılarda bu gelişmelerden yararlanacaklardır. Gelişmiş ülkelerde özel emeklilik planlarının uzun yıllar öncesinden olması ülkelerin ekonomilerine olan güvenin, özel emeklilik sistemlerinin gelişmesine, katılımcıların ise uzun vadede hedeflerine ulaşmasına imkan sağlamıştır. BES'in dünyada olduğu gibi Türkiye açısından da yararlı olacağı öngörülmektedir. BES uygulamasının yetersiz ve önlem alınması gereken sosyal güvenlik sistemi için önemli ölçüde destek olması ve ülke refahı ile ekonomik gelişme açısından BES'in sağlamış olduğu imkanların uzun vadede yararlı olacağı beklenmektedir.

Yani BES'in başarısı; en başta güven konusunda yapılacak etkin çalışmalara, ekonomik ve politik istikrarın sağlanmasına, farklı fon yönetim stratejilerinin geliştirilmesine, nüfusun daha yoğun olduğu bölgelerde sistemin yaygın olarak geliştirilmesine, yapılacak vergi indirimlerine, dağıtım kanallarının daha etkinleştirilmesi ve yasal düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır.

“Dünya’da sayılı bölgede en büyük BES piyasalarından biri haline gelerek Türkiye ekonomisinin büyümesine katkıda bulunmak ve toplumsal güvenin artmasına katkı sağlayabilmektir. Müşterilerin güvenini arttırmak için müşteri odaklı bir yaklaşım oluşturmak. Tasarrufları arttırarak bireylere/ şirketlere kaza, hastalık yada yaşlılık gibi sebeplerden doğacak mali yükleri yönetme konusunda yardım edebilmek için devletle işbirliği içinde olmak ve müşteri ihtiyaçlarına cevap verebilen farklı satış kanalları ile kaliteli hizmet sunmak, verimlilik ve standardizasyon yoluyla daha sağlıklı bir piyasa oluşturmak” Türkiye'nin BES konusundaki 2023 hedefleri arasında yer almaktadır.

Son olarak, Türkiye’de BES ile makro ekonomik değişkenler arasındaki eşbütünleşmenin incelendiği bu çalışmadan elde edilen sonuçlar kullanılan veri setine ve kapsanan döneme bağlıdır. Bu doğrultuda Türkiye’de BES’e katılım ve dolayısıyla sistemde biriken katkı paylarından yatırıma yönlendirilen tutar arttıkça, sistem ulusal tasarrufları arttırıcı etki yapmaktadır. Tasarrufların artması ile yatırımların finansmanında kullanılabilir uzun vadeli fonlar oluşturulması, sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunması dolayısıyla da istihdam ve üretimin artması ve bunların sonucu olarak da milli gelirin artması ülkenin dışa bağımlılığını düşürmektedir. Bu gibi sebeplerle ekonomik işlevlerini daha etkin bir biçimde yerine getirerek ekonomik büyüme sürecine daha fazla katkı sağlayacağı beklenebilir.

KAYNAKÇA

- Akdikmen, E. (2018). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Teşviki ve Otomatik Katılım- Arıma Modeliyle Bir Analiz, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Akel, V. ve Gazel, S. (2014). Döviz Kurları ile Bist Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi Sayı:44, 23-41.
- Akpınar, O. (2007). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Çözümlemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Akın, F. (2008). Özel Emeklilik Fonları Ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistem Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Ve Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Algümüş, D. (2006). Türk Bireysel Emeklilik Fonlarının Performanslarının Ölçümü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Altay, M. (2013). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Aydın İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Altıntaş, K. (2008). Türkiye’de Özel Emeklilik Fonlarının Risk Odaklı Yönetim Performansı 2004-2006 Dönemine İlişkin Analiz, Anadolı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Sayı:1, 85-110.
- Altuncuoğlu, M. (2017). Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi: 2008 Sonrası Türkiye Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Apak, S. ve Taşçıyan, T. (2010). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:2.
- Aren, S. Aydemir, S. Uçar, A. (2014). Bireysel Emeklilik Fon Tercihlerini Etkileyen Unsurlar Üzerine Bir Çalışma, 18. Finans Sempozyumu, Denizli.
- Ar, K. N. (2013). Güncel Gelişmeler Işığında Dünya’da ve Türkiye’de Tamamlayıcı Emeklilik Programlarının Katkısı, Çalışma İlişkileri Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 13-31.

- Arslan, F. (2006). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi, Fon Yaratma Kapasitesi ve Sermaye Piyasaları Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Arslan, B. (2018). Bireysel Emeklilik Sistemi: Elazığ Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Asiltürk, M. (2018). Bireysel Emeklilik Sisteminin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye ile Farklı Gelişmişlik Düzeyindeki Ülkeler İçin Karşılaştırılmalı Bir Analiz, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Aydın, A. (2008). Türkiye’de ve Dünya’da Bireysel Emeklilik Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Babat, S. (2013). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi: Fırsat Eşitliği Perspektifinden Bir Değerlendirme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bağcı, M. (2006). Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi Genel Özellikleri ve Sistem Üzerine Eleştirel Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bağlan, C. (2006). Dünya’da ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Baran, T. (2008). Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergileme Açısından Değerlendirilmesi “Türkiye Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Balsızan, H. (2016). Türkiye’de Uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi Dahilinde Faaliyet Gösteren Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bijlsma, M. Van Ewijk, C. and Haaijen, F. (2014). “Economic Growth and Funded Pension Systems”. Netspar Discussion Papers, No. DP 07/2014-030, Tilburg: Netspar, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2470544>.
- Bulut, H.G. (2018). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumunun Finansman Sorunları:Tahsilat Sisteminin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Büyükkara, G. Balcı, M. (2014). Bireysel Emeklilik Sisteminde Eski Ve Yeni Teşvik Düzenlemeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, Mehmet Akif

- Can, Y. (2010). Bireysel Emekliğin Türkiye'deki Durumu ve Gelişimi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, ISSN:1309-8020.
- Çalışır, Y.C. (2016). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Yeniden Yapılanma Ve Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Neo-Liberal Dönüşüm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Celme, D. M. (2006). Aktüaryal Teknikler ve Bireysel Emeklilik Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çağlı, A.İ. (2010). Bireysel Emeklilik Sisteminin Genel Yapısı ve Emeklilik Şirketlerinin Fon Performanslarına Göre Topsıs Yöntemi İle Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, M.S. (2018). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sistemde Değerlendirilen Fonların Performans Ölçümü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Çıltık, M. (2010). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Çımrın, F. ve Durdu, Z. (2015). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Dönüşümü Ve Bireysel Emeklilik Sistemi. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 8 (2015/1), 60-75.
- Çırak, M. (2017). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Konumu ve İşlevi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demirpehlevan, B. (2010). Avrupa Birliği Ülkeleri Ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dinçel, R. (2010). Bireysel Emeklilik Sisteminde Geleceğin Planlaması Ve Emeklilik Fonlarının Performans Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Edirne.
- Dikmen, N. (2017). Ekonometriye Giriş Temel Kavramlar Ve Uygulamalar (3.Baskı). Ankara Seçkin Yayıncılık.

- Ege, İ. Topaloğlu, E. Coşkun, D. (2011). Türkiye'deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Yatırım Performanslarının Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:3, No:1, 79-89.
- Elkatmış, M. (2012). Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Eken, H. Ve Gaygısız, H. (2010). Bireysel Emeklilik Şirketlerinde Risk Yönetimi Ve Türkiye Örneği. *Maliye Ve Finans Yazıları*, Yıl : 24 Sayı: 88 Temmuz .
- Ercan, N. (2006). Türk Sosyal Güvenlik Sistemine Reform İhtiyacı Ve Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erçetin, G. (2015). Müşteri İlişkileri Yönetiminde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ertuğrul, E. (2010). Bireysel Emeklilik Sektörü İçin Etkinlik Analizi: Türkiye Örneği(2004-2008). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdem, T. (2013). Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Değişikliklerin Eleştirisi. *Tbb Dergisi*, 2013, (104).
- Ercan, Ü. Sığı, E. (2018). Şirketlerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirliğinin Vekalet Kuramı Bağlamında İncelenmesi. *Dergipark, İş ve İnsan Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 207-223.
- Esen, E. Yıldırım, S. Kostakoğlu, F. (2012). Feldstein- Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 251-267.
- Greene, William H.(2008). *Econometric Analysis*, 6th Edition, Upper Saddle Rive, NJ: Prentice-Hall.
- Gümüş, D. (2014). Diskriminant Analizi ve Bireysel Emeklilik Üzerine Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güleç, B. (2003). Dünya'da Sosyal Güvenlik Reformu Işığında Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi(Riskler ve Öneriler). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülhan, C. (2007). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

- Gündoğdu, A. (2010). Menkul Kıymet Yatırım Fonları Ve Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının Kıyaslamalı Getiri Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Güner, R. (2016). Türkiye’de Yapılan Düzenleyici Reformlar: Sosyal Güvenlik Reformunun Ekonomiye Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Güneş, H. (2015). Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışları: Karabük İlinde Bir Alan Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Haykır, R.B.(2007). Türkiye’de Bireysel Emeklilik İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Heidarpour, S. (2014). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sigortası Pazarının Gelişim Süreci ve OECD Ülkeleri Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Horoz, U. (2006). Bireysel Emeklilik Pazarı ve Şirket Stratejileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İncidüzen, M.A. (2008). Özel Emeklilik Sistemleri Ve Türkiye’de Hayat Sigortalarından Bireysel Emeklilik Sistemine Aktarım Süreci. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- İşbilen, E. (2008). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karadeniz, Y. (2007). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasına Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Kara, T. (2006). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Finansman Krizi ve Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Karaca, O. (2017). Türkiye’de Para Ve Maliye Politikalarının Görelî Etkinliği: Var Analizi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı.
- Karabacak, S.A. (2015). Bireysel Emeklilik Sistemi, Finansal Açıdan Değerlendirilmesi ve Oyak Modeli Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kaydu, Z. (2006). Bireysel Emeklilik Sisteminde Tüketici Profillerinin Farklılaşması: Antalya ve Isparta İllerinin Karşılaştırılması Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kaya, B. (2013). Katılım Bankalarında Bireysel Emeklilik Sistemi ve İşleyişi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, S. (2018). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi ve Kullanımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayhan, İ. (2007). Türk Hukukunda Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı İş Ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bilim Dalı, Konya.
- Koban, H. (2008). Bireysel Emeklilik Sisteminde Pazarlama: Tüketici Algıları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Korkmaz, T. ve Uygurtürk, H. (2007). Türkiye’de Emeklilik Fonlarının Performans Ölçümü ve Fon Yöneticilerinin Zamanlama Yeteneği. Akdeniz iibf Dergisi, Cilt:7, Sayı:14, 66-93.
- Kıloğlu, M. (2007). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde Bireysel Emeklilik Sisteminin /Yapısı ve İşlevi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kızılgeçit, Z. (2014). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sistemindeki Sigorta Şirketlerinde Fon Yönetimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Mede, M. (2017). Müşteri İlişkileri Yönetimi Ve Müşteri Memnuniyeti İlişkisi: Bir Bireysel Emeklilik Şirketinde Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mürütoğlu, A. (2005). Bireysel Emeklilik Fonlarında Risk Yönetimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Notaf, A. (2010). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemini Oluşturan Emeklilik Fonları ve Alternatif Sermaye Piyasası Araçları ile Karşılaştırılması:2003’den Günümüze Kadar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Orhan, M. (2015). Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Genç Tüketicilerin Algı Ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Önder, F. (2010). Bireysel Emeklilik Sektörünün Ekonomik Bir Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Öztürk, Y. (2010). Dünya’da ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye Performansı Üzerine Değerlendirmeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Paksu, M. (2007). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Pesaran, M.H. and Shin, Y.(1999). “An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis.” *Econometrics and Economic Theory in the 20 th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, Strom, S. (ed.) Cambridge University Press.
- Salantur, Ş. (2015). Bireysel Emeklilik Katılımcılarının Sistemden Erken Çıkma Riskinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Samancı, S. (2010). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Analizi Ve Tüketicilerin Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma: Ankara İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sarı, Z. (2011). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Satır, A. (2008). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sezer, F. (2008). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonlarının Performans Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi* (3. Baskı). Bursa: Nobel Yayıncılık.
- Solmaz, A. (2016). Bireysel Emeklilik Fonlarının Türkiye Ekonomisindeki Önemi Gelişimi ve Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırılması. Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Sönmez, D. (2008). Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Beklentiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı , İstanbul.

Şenocak, H. (2009). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi. Dergipark, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt:0, Sayı:56, 438.

Şenyiğit, Y.B. (2004). Türk Bireysel Emeklilik Şirketlerinde Finansal Raporlama. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek, H. (2010). Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Emeklilik Yatırım Fonlarında Performansa Bağlı Risk Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek, G. (2013). Bireysel Emeklilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Çözümlemesi ile İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Ankara.

Tarı, R. (2012). Ekonometri (8. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Tarlabaşı, H. (2018). Banka Çalışanları Perspektifinden Bireysel Emeklilik Sistemine Yatırımcı Algısının Ölçülmesi: Sivas İli Örneği . Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Taş, İ. (2013). Büyümenin Dinamiği Üzerine Bir Nedensellik Analizi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Aralık 2013,, 63-86.

Tuğsel, E. (2007). Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonların Kaynağını Etkileyen Unsurlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türker, H. (2011). Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının Sermaye Piyasalarına Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uçan, O. (2014). Döviz Kuru Dinamikleri (2.Baskı). Ankara : Seçkin Yayıncılık.

Uçar, A.R. (2014). Bireysel Emeklilik Fon Tercihlerinde Davranışsal Finans Eğilimleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Ulukaya, D. (2010). Bireysel Emeklilik Fonları İle Yatırım Fonlarının Getiri Profillerinin İstatistiksel Olarak Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Anabilim Dalı, İstanbul.

- Uyar, H. (2011). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ile Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ünlüer, C. (2016). Sosyal Güvenlik Sisteminin Tamamlayıcı Bir Parçası Olarak Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Sistemi ve Devlet Teşviklerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ünüvar, S. (2006). Bireysel Emeklilik Sistemi ve İş Tatmini. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yanardağ, Ö. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yazıcı, S. (2015). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A. (2010). Bireysel Emeklilik Sisteminde Fonların Yönetimi, Türkiye Uygulamaları, Örnek Ülkelerle Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, İ. (2011). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Bireysel Emeklilik Sistemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Yılmaz, S. (2008). Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergilendirme Açısından Analizi Ve Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yüceer, V. (2010). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Fonlarının Performanslarının Ölçülmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yüksel, İ. (2005). Bireysel Emeklilik Sistemi, Basında Sunumu ve Katılım Düzeyi İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İnternet Kaynakları

<https://www.ekolar.com>, Erişim Tarihi: 10.11.2018

<https://www.egm.org.tr>, Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporları, 2004-2016, Erişim Tarihi: 07.10.2018

OYAK 58. Bülteni Mayıs 2018, Erişim Tarihi: 14.11.2018

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Hilal YEŞİLYURT
Doğum Yeri ve Tarihi : Pınarbaşı 1987
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : hilal_yesilyurt@hotmail.com
0553 887 3833 (GSM)

EĞİTİM

2002-2005 Mersin 19 Mayıs Lisesi
2009-2011 Cumhuriyet Üniversitesi Gürün Meslek Yüksekokulu
Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
2011-2014 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisat Bölümü
2015-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans
Programı

YAYINLARI

Makaleler

1. UÇAN, O., YEŞİLYURT, H.,(2016). “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi”. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi. 9,179-185.

